

زەنجيرە باسى تىئورىكى - پەخنەيى شىئەرى سەردەميانى ھورامى (۴)

ھۆرزانە

پەخنەيى ئەدەبىي و وينگاي تىئورىكى شىئەرى

عادىل محەمەدپوور

ئەوين، مەريوان، ۱۴۰۰

هۆرزانه

په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی و وینگای تیئۆریکی شیعرئ

نویسه‌ر: عادل محه‌مه‌دپوور

چاپه‌مه‌نیی ئه‌وین

چاپوو یۆوه‌می، ۵۰۰ دانئێ، ۱۴۰۰، مه‌ریوان

شابه‌ک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۰۰-۰۶-۴

انتشارات ئه‌وین: مریوان، انتهای خیابان مردوخ

۰۹۱۸۱۷۳۰۳۳۴-۰۸۷۳۴۵۲۶۶۴

قیمه‌ت: ۶۰.۰۰۰ تمه‌نی

بهره‌مه چاپ کربایه کی به پالپه شتی سننوقوو واران

(۸)

سننوقوو پالپه شتی جه نویسه‌راو هه‌ورامانی (واران)
سه‌ر به ئه‌ره‌مه‌رزیاو فهره‌نگی هونه‌ری شنه‌و
(نسیم) فهره‌نگوو هه‌ورامانی زه‌حمه‌توو چاپوو ئی
کتیبیشه کیشان.

گرد مافیوه‌ش په‌ی سننوقوو پالپه شتی جه
نویسه‌راو هه‌ورامانی (واران) پاریزیان

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
موضوع
- محمدپور، عادل، ۱۳۳۶ -
هورزانه: نه‌ده‌بی، ره‌خنه‌وانی و وینگای تیئوریکی / عادل محهمه‌دیوور.
کردستان: نه‌وین، ۱۴۰۰.
۲۲۶ ص.؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
۹۷۸-۶۲۲-۰۰۶-۷۹۰۰-۰۶-۰۴
ادبیات کردی -- تاریخ و نقد
Kurdish literature -- History and criticism :
شعر کردی -- تاریخ و نقد
Kurdish poetry-- History and criticism :
نویسندگان کرد -- نقد و تفسیر
Authors, Kurdish -- Criticism, interpretation, etc. :
- PIR۳۲۵۶ :
۸۶۹/۲ :
۸۴۹۱۷۰۸ :
- رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

هۆرزانه

ره‌خه‌ی نه‌ده‌بی و وینگای تیئۆریکی شیعی

عادل محه‌مه‌دیپور

پېړست:

كاوهى يووهمه:

- (۱) هورزانو شيعرهى سهردهمياني هورامى و باسيوى شيواوزناسانهى
دهفته وهرانه..... ۲۴-۹
- (۲) ناناليزى نيشانهيى چه پكيو دهقى شيواوخيزني وه چه و يووه موو شيعرهى
هامچه رخهى هوراميه..... ۳۶-۲۵

كاوهى دووهمه: فورمى هونهرى و تهجرؤبه و شيعري:

- (۱) فورمى هونهرى، تهجرؤبه و شيعري و نيشانه زوانى، ئهدهبى .. ۴۴-۳۸
- (۲) رهوان تهوهرى تهجرؤبه شيعري و نمانايو چن دهقئوى ئارؤياني..... ۵۶-۴۵
- (۳) پيچياى تهوهرى تهجرؤبه و شيعري ههنگيزه ديايئوتهر..... ۶۷-۵۷
- (۴) فهزاي نهوئياوى شيعري سهردهمياني هورامى و نمانايو تهجرؤبي
تازه تهرى..... ۷۹-۶۸

(۵) تهجرؤبه و دهق-بنيهر-ى و دهق-خيزن-ى و هورسهنگئايتوى

- نيشانهيى..... ۸۶-۸۰
- (۶) وانهر-رهخنهوان-ى و ئهركه تهجرؤبه كيش..... ۹۰-۸۷
- (۷) ئاناتؤمى دهقى و كارىگهريه كاو تهجرؤبه و رهخنه راديكالى..... ۹۲-۹۱

كاوهى يهرههه: تيئورى ئهدهبينه هونهر سازه به چيشى ماچا؟

- (۱) هونهر سازه؛ ميكانيزموو تازه گهري و راهه رمانه و هونهرى كه ردهيو
دهقى..... ۱۱۰-۹۴
- (۲) هورزانو داستاني و جياكارى هونهر سازه و (Plat) و (Story)..... ۱۱۸-۱۱۱

كاوهى چوارههه: نيشانه ژناسيى چن دهقئوه تهجرؤبه ئيعانيه كاو شيعره و

هورامى (ئازاده)

- (۱) مانيا جه هه رچى ميئري..... ۱۳۷-۱۲۰

- ۲) نیشانی زوانی، ئه‌ده‌بی و ویری دوی شیعرئ سه‌رده‌میانی..... ۱۴۸-۱۳۸
- ۳) تایفه و چه‌ماش ئیمان نمارؤ..... ۱۵۲-۱۴۹
- ۴) ره‌وایه‌ت و دژه ره‌وایه‌ت، دوی ده‌قی نازادئ و به‌راوردکاریئوی
نیشانه‌یی..... ۱۶۷-۱۵۳
- ۵) چه‌کوو شیعرا و وردّه سه‌ره‌نجیوی بۆتیقای و ناوازه..... ۱۷۱-۱۶۸
- ۶) ریزه‌شۆروو شیعه‌ی تازی هه‌ورامانی و چن خالیئوی په‌خته‌یی-نرخ
ژناسی..... ۱۷۹-۱۷۲
- کاوه‌ی په‌نجه‌مه:** غه‌زه‌له و تيله‌چه‌میوه‌ په‌ی تهرزوو تازه‌وه‌که‌رده‌یش
۱) غه‌زه‌له و تازه‌وه‌که‌رده‌یو هونه‌رسازه‌کاوه‌ده‌قی..... ۱۸۴-۱۸۱
- ۲) نرخ ژناسی زوانی، ئه‌ده‌بی و ویری دوی غه‌زه‌لی ئارؤو هورامی:
ئالف) غه‌زه‌لیئو سه‌عدی غه‌ریبی و نیشانی زوانی، ئه‌ده‌بی و ویری... ۱۹۸-۱۸۵
- ب) غه‌زه‌لیئو ته‌ره‌ی هامچه‌رخه‌ی هورامیه، په‌رویز بابایی..... ۲۰۳-۱۹۹
- ۳) چن تاق وینئ هونه‌ریی غه‌زه‌له‌و ئارؤو هورامی..... ۲۰۶-۲۰۴
- ۴) که‌شمالی نیشانه‌یی ئی کاوی و چن خالیئوی شیوازژناسانی پروسه‌و
غه‌زه‌لی..... ۲۱۹-۲۰۷
- سه‌رچه‌می:**..... ۲۲۴-۲۲۰

كاوهى يۆۈمە

ھۆرزانە و شىئەرى

(1)

ھۆرزانە و شیعری^۱ سەردەمیانى و باسىوى شىواز ژناسانى دەقتە وەرانی

چى كاوه و يۆه مینه گەرە کمانه پيسه و تهوهن^۱ بهرته توو کتیبه کهى
باسىوى بهرپۆيى و بهراوردکارانهى ئەدهبى^۲ بکه رمينه و بزانیينه ئى
پهوتە ئازادى چنى ياواينه ئى قوناغه و نۆرمى سۆنه تىي
پرگهى (5+5) چنى پرانه وه پهى ئى ئوسلووبه هامچه رخى و
په نه ياوايش^۳ به ويۆه گيرتهن و نيشينه گاگولکى و ئيسه نه ئيمهش
که ردنيمى ساحىبوو نۆرمىوى تازهى و ئارۆيانهى. چاولايش
كاوه کايته رنه سهروو نمانايو دهقه کاش، يو شۆنه ويۆى باسى فه نىي
و نه وه وانايى سهروو فۆرمى و تهجرۆبه و شیعري و سازه نيشانهى و
هونه رييه كا باسى تيئوريكىي وزمینه گيلله^۴. پهى هوروو ژنايو ئى

۱ - ھۆرز + انه: رستاخيز شعر، ههستانه وهى شيعر

۲ - Comparative literature، ادبيات تطبيقي

۳ - تکامل ادبي

۴ - ماوه و دوئ دهه و يه ردهينه پهى ساق که ردهيه و پهوته و شيعره و هورامى به
تايه شيعري ئازادى سەردەمیانى لاو نويسه روو ئى ديئراوه ئى بهرهمه تاقىقى -
تيئوريكى - په خنه يي نويساينى:

ئه‌لف) سروه ش (۱۰۶)، ل (۲۹)، ساله‌و (۱۳۸۰) ی وه‌ره‌تاوی، وه‌زنه‌و شیعره‌و هورامی

(ب) سیروان شماره (۴۲) ساله‌و (۱۳۸۰) ی وه‌ره‌تاوی، وتاری په‌خنه‌یی: ناساندنی شیعرى هاوچه‌رخى هورامان یا...

(پ) سروه شماره (۱۳۸۱/۲۰۱) "خانه‌به‌ندییه‌ک بو شیعرى هورامی".

(ت) ۲۴وو مانگه‌و سیاوکامی، ساله‌و (۱۳۸۵/۲۰۰۲) ی کۆچی، پاوه ئه‌نجومه‌نوو ورکه‌ی باسیوی تیر و ته‌سه‌لم سه‌روو "ته‌شک گیتیه‌ی بنه‌ماکاو په‌وته‌و شیعره‌و ئارۆ هورامی/پینسه‌ ناله‌و شیعرى و وانایه‌و ده‌قی تازه‌ی)، ناراسته‌ که‌رده‌ن. ئی وتاره‌ دریان مه‌جه‌له‌و "کاروانی/هولیر" لاو کاک جه‌لیل عه‌باسیه‌وه، ساله‌و (۲۰۰۶) ی (ز) چاپ و وه‌لاکریانه‌وه. دمایی کتیوو سوژی لیریکا/۱۳۸۸، ل ۲۱۲، چاپکریان و ...

(ث) کتیوو په‌نگاله‌ی/۲۰۰۱۲، ل (۷) وتاروو "جمه‌و شیعره‌و ئارۆو هورامی، بنه‌رۆوه تا ئارۆ"

(ج) کتیوو طرح؛ جریان شناسی شعر هورامی از ابتدا تا کنون، به‌شوو شیعره‌و هامچه‌رخینه، "تحول در ساخت، صورت و محتوای شعر هورامی" باسو "هنجارشکنی در قالب و وزن شعر کلاسیک هورامی" پلانه‌و تازه‌وه‌که‌رده‌ی و به‌هره‌کاش و نموونه‌و شاعیرا و ده‌قه‌کاشا ئامان و باسی په‌خنه‌یی و شیکارییشا سه‌ر کریاینی.

(چ) کتیوو چه‌که‌ریای حه‌زی تازی و عومری جاده ... که زه‌نجیره باسی تیئوریکی و نرخ ژناسیو ده‌قه‌ نازاده‌کاو ئی شیعرى گیترووه، زمسانوو ساله‌و (۱۳۹۶) ی چاپ و وه‌لاکه‌رده‌نوه. و...

(ح) په‌نیلوی چن به‌شه‌نه، هامن و پایزوو (۱۳۹۷) ی زه‌نجیره باسی تیئوریکییم به نامی "خیزنای شیعرى و ئایره‌کاش"، ئه‌نجومه‌نوو رۆجیاریه‌نه ناراسته‌ که‌ردینی

باسانه مشیوم بزانهینه، رهوتیوی تازی به ئهوه فارپایی^۱ مینه قهوام؛ با وهلینه بنه ماو ئهوه فارپایی به وردی شیکاری بکه رمینه وه و ئیجار به سلنمیش که رهوتیوی ئهده بی بیجوره میاونه قلاوه به رزی په نه یاوایی^۲ ویش.

پروسه و تازه وازی و ئهوه فارپایی چه نی سه رگیروونه؟

تازه وازی شیعی و ته رزوو ئهوه فارپاییش، دیاردیوی جمه که رهن^۳ و هورگیروو پیوه نیی زه مانین و نمه تاومینه ترووسکایی ده قه کاش چن سالیوی دیاریکریانه بوینمینه، به لکه م په نه وازن سالها دریشه بکیشونه تا هه ست به کاریگه رییه کاش بکه رمینه. به واته و «توماچفسکی» سه رگیرته ی جمه ی تازه ی ئهده بی، هورکارش په ی نه قشو و زه ریف ژناسیی سازه هونه رییه کا هورمگیلووه که په نه یاوایی

که ده نگ و په نگشا تومار کریان و هه وته نامه و سیروانینه یو دماو یوی چاپی کریانینی...

(خ) چراوکه (نانتالوژی زه رنه و ناسوی)، ناماده و چاپیا.

(د) کتیوو هورزانه ی (ئهده بی، په خنه وانی و وینگای تیتووریکی) هه ر چی راستانه نویسیان

(ذ) و...عه مر مه ودا خیزنو هه ولتته ریچ ئینای راوه و پیشکه شو وانه روو ویشان کریانه.

۱ - تحوُل

۲ - قله بلند تکامل

۳ - پویا

ئەدەبىي شەكىل پەنە مەدائى؛ ئىنەيچ ھەولتۇي زەمىنەيىن پەي لابهردى
 مەرزى ھام زەمانى و تارىخىش يان بەينوو ئەوواناى ھامزەمانى و
 تارىخىي ھەر پەوتۇي ئەدەبى^۱ (كەككى، ۱۳۹۱: ۲۳۳). بەلام مشىوم
 وردتەر سەرەنجه دەيمىنە ئەوۋەفارىيى تارىخى^۲ و بزىنمى چىشەن و
 درؤس ئانالىزىش بىكەرمىنە، چوونكەي «تارىخى بىيە» و
 «پروەكەردى تارىخى» جىاي جە يۆينى: تارىخى بىيە تەنيا بە مانا و
 ئەژناسانايو كارەساتە ئەدەبىيەكان و ھىچىتەر؛ بەلام پروەكەردى
 تارىخى نمانايو ئا حەقىقەتە تارىخىيەنە كە پىسە و پروسەي، دەقەكى
 يۆدماويۇ ئەوۋەفارىيى بە ويۋە گىرانە (تىنىانوف، ۱۳۹۲: ۱۳۴).
 پەرسە و پەنەياوايى ئەدەبى چى سووچە دىايىۋە فرەتەر قايلوو جە يۆ
 دايۋەين: بىياومىنە كە ھونەرسازە ئەدەبىيەكى چەنى ياگە بە ياگە
 كرىيىنى و بىيىنى دىمەن يا بنەتۆمى زالى^۳ و سەرەنجام زەمىنەي
 ئەوۋەفارىيى بەرھەمە ئەدەبىي و فەرھەنگىيەكاشان چەنە كەوتەنۋە و
 كارىگەرىشان ملوو يۆتيرىنە نىانرە (كەككى، ۱۳۹۱: ۲۳۰).
 پەخەنەوانى ئى تەرزە باسانە، ماچانى پەي بە دى ئامايو ئى ھەرمانە

۱ - مطالعات همزمانی، ایستا (Synchronique) و تاریخی، پویا

(Dyachronique)

۲ - تحوّل تاریخی

۳ - وجه‌های غالب

تازى و كارىگه ريبه كاش، مشيؤم بزانيينه فؤرمه شيعرىيه كا مؤركيشا^۱ چيشينى و چه قوناغىوى زه مانيه و چهنى ياگه به ياگى بانى و چهنى ئى فؤرمى منيشانه ياگيو ئه نترينى و ئه و نؤرمى زالوه نه قلى بانى پهي ئه وه فاريايى شيوايى؟ به واته و ياكوبسونى «ئه گه ر ئه ده بيات گه ره كمش بؤ به زانستىوى واقيعى؛ ناچاره ن هونه رسازه ي به تهنيا قاره مانوو ويش بزانيونه ش» (كدكنى، ۱۳۹۱: ۲۱۱). رؤخساروازه رپووسيه كى، ئى ماده زوانييه، «Priem» ش ماچانى؛ زوانى ئينگليسيه بؤ به «device»؛ زوانى فارسىچنه بيه ن «هونه ر سازه»^۲. چى رپوه كه رده نه ئى سيناعه ته كه بؤ هو كاروو جوانخاسيوى ئه ده بى تازته ر و ئه وه فارياته ر؛ هونه رسازن، تاخيت فؤرمه كاو شيერიچ گرد ملانه وه سه روو بابه توو هونه رسازه ي (كدكنى، ۱۳۹۱: ۱۴۹). چى باسه ئاسؤخيزه نه پى ئاكامه مياومينه كه پهي ئه وه وانايه و هر رپه وتىوى ئه ده بى، مشيؤم جه «هه رمانكه ردى سازنه»^۳ وه، يان ده قى سه بك خيزنه رپوه، بياومى «هه رمانكه ردى ئه ده بى» شان و هر پاسه ئه و كاركه ردى ئه ده بپوه، بياومينه «كاركه ردى په نه ياوايى و ئاستوو

۱ - مختصاتِ فرمِ شعر

۲ - كاوه و يه رمينه سه روو هه رمانكه ردوو هونه رسازه ي فره ته ر باسه كه ي شى

كه رمپوه

۳ - كاركردهاى سازنده

رپسکياي «شان. ئى تيزه تيئورکيى - شيواژناسانى به گريدوه بيهن
 سهرمه شقيوه^۱ پهى تيئوريزه کهرده يو پرؤسهى سيستماتيکيى هر
 پهوته شيعريوه. بئى گومان ئى پهوته هامچه رخه هورامبيچه چى
 ياسايه به دهره نيه نه و چه گهره کما بؤ و چه گهره کما نه بؤ ملؤنه دليو
 ئى تيرمه پريستيژه-زانستيه^۲ و دهقه کاش ديارى و تاپؤ کريانه.

بنه تومئ ئه دهبيى و دهقه شيواژخيزنه کى^۳ کاميئى که ئى

رپهوتيشا ياونايه په نه ياوايى؟

پهى رپوشن کهرده يه و ئى قهزيه ئه دهبيى شايسته هه ن وه ليئنه
 ئيشاريوى کؤل کهرمينه به بابه تيوى سه بک ژناسانه. سه رچه مه
 ئه دهبييه کانه پهى ياوگه و شيواژناسى يه رى گوزاريشا وستينى روه:

(۱) يؤدايه و شيواژى ده وره يى^۴

(۲) تايين کهرده ي شيواژى تاكى^۵ نويسه را و شاعيره کا

(۳) زانيارى سه روو شيواژى ئه ده بي و ديارى کهرده ي مؤرکه کاش و

به راوردش چنى شيواژه کايته رى (شميسا، ۱۳۷۲: ۷۰).

۱- Prototype

۲- معتبر و علمى

۳- متون سبک آفرين، وجوه غالب

۴- Peroid Style، تحليل و تشخيص سبک ده وره اى

۵- Individual Style، تعيين سبک شخصى شاعران و نويسندگان

پنجه وانو و روتوو پنه یاوایی یاگه کایتیری، ئی رهوته سهرده میانه هورامیی؛ رارهوو ته شک بهسته یو تازه وازیشنه، نوونگی سیاسی زالیش نه بیینی یان فره وهره چه می نیه نی و ههر پاسه دهقه کیچش زه به نیی نه بیینی که بتاومینه فرانیهی^۱ تایه تمه نیه شیوازییه کاشان دیاری بکه رمینه. یه ره دهه و سهره تاییشنه ته نیا به هه ژماروو کلکاو دهسی و گیره که مته ریچ، دهقی شیواز خیزنیش^۲ بیینی که شاعیره کیشا به پالپه شتی خه لاقیه تی تاکی و یا کاردایه و فهزای ئه ده بی- رۆشنویری دهور و بهری و واتوچی وهرانوهر^۳، بنه توموو ئی رهوتیشا شکله داینه و رۆلپوی وهره چه م و ئهرینیشا ئه و پنه یاوایی ئی رهوتی گیلان و بیینی سهرمه شق و سهرنموون په ی شیعرئ نازادی هورامانی. راسینه مشیوم ئی دهقه تازانه به حافیزه و رۆله دانیشان^۴ بزانه پنه یه جه ئه دا بیه یو باقی دهقه کایتیری که چی موعادلاته دیالیکتیکیه ئه ده بیینه، زه مینه ره خسیان په ی ئه وه فاریایی و پنه یاوایی رهوتیوی جمه کهر و زاویزه کهری که ئیسه خه ری کینمی سهرش باسی که رمینه.

"ئیروو دلی، آتشی دل و... / عوسمان محهمه د (عوسمان محهمه د، ۱۳۹۲: ۱۸۱)، سزاو ئه نه یاوایی / قه قنه س (عه باسی، ۱۳۹۲:

۱ - Frequence، بسامد

۲ - سبک آفرین

۳ - گفتمان متقابل

۴ - زهدان

۱۸۶). "شېئىرىي عالی / کولسووم (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۸۹)" و "خالئی سه دایمی / که یلاو (مهحموودپور، ۱۳۶۹: ۵۷)"، نا دهقه دهس په نه که ریئیی که نمانایو سه مه روو دوی ده هی ئی په وته ئازادئی بیئیی. ئی تیئکستی به نسه توو ته شکئی و رۆخسار و دلئینه ی^۱ نه ده بی - هونه ریشان هه رکام هۆرگیروو پۆلیو تایبه تمه نینی شیوازئناسینی که به شیویوه جه شیوه کا جمه به خشئ تاریخی و درپژده ری ئی په وتئ بیئیی. چاگه نه که ئی په وتئ تازه پاگیرتینه و نه وه وانای ساختاری و هونه ریش نیازش به تیپه ربیه ی زه مانیی فره ته ری هه ن؛ نویسه روو ئی وتاریه؛ ته نیا یه ره ده هه و وه لئینه و ئی ئاخیزیشه وه ره چه م بیه ن (۵۰، ۶۰ و ۷۰ رۆجیاری) و به هۆو که می دهقه ده سپه نه که ره کاوه؛ نمه تاومیئنه مۆرکی و تایبه تمه نینی زه به ننی ژناسنامه یی شیوازوو ده وره ی و یا شه خسیشان په ی دیاری بکه رمیئنه. خاله ی هامبه شه ی شیوازئناسانیشان ته نیا په ی «تاک نۆرمیی نه ریت ماریی نه زمه ی ده برگه بی» و پۆلیو «مه زموونئ جیاکاری شیوازی تاکی» ی شاعیرا هۆر مگیئلۆوه. په ی نموونه ی وه ره چه مه ترین خسله توو «ئپروو دلئ» به زنا ی سیستمو ده برگه ی ن (۵+۵) که بیه ن هۆکاروو پرایه و کلاسیکی په ی دنیا ی ئازادوو شېئری سه رده میانئ و ئی خسله ته هه نجار ماره بیه ن «هۆرچه رخیاییوی نه ده بی و زوانی و زه ریف ژناسانه ی زال» په ی شېعره و ئارۆی و باقی دهقه دهس په نه کایته ری و نه گه ر جیاوازییویته ری زوانی، ویری و نه ده بی ئه و دهقه کایته ره نه

۱- فرم و محتوا

مويڻوڻه په‌ي شيوازي شه‌خسيشان^۱ هور مگيلووه. که پاسه‌ن سه‌روو ئي روه‌کرده سه‌بکيه متاومينه ئي تايه‌تمه‌نياو^۲ چيريه که‌رمينه په‌رسی په‌ي نماي و به‌شنايره‌يو دهه کاربه‌خشه‌کا و تيکسته ده‌سپه‌نه‌که‌ره‌کاو ئي په‌وتی و نيشانه‌کاشان موانميوه:

(۱) ئي ده‌قه شيوازخيزني حال و هه‌وای زه‌ريف ژناسانه‌شا^۳ چيش بيه‌ن و کلاسيکه‌وه په‌ي فورمي نازادي چه‌ني پراينيوه و چه تازه‌گه‌رييوه سه‌رشاره‌ ئامان که ديارده‌و په‌نه‌ياوايي شيوازيش چنه که‌وته بووه؟

(۲) هه‌رپاسه‌ نورمه زالّه‌کيشا^۴، چه کاريه‌گه‌رييوه‌شا نيانه‌ره‌ ملوو ده‌قه دماينه‌کاره که بيه‌بوڻه نوونگيوه په‌ي دريژه‌دای بي وچانوو ئي په‌وتی؟

ئيسه وه‌ختشه‌ن ئيشاره که‌رمينه به دهه چاره‌سازه‌کاو ئي په‌وتی و نمانايو^۵ ده‌قه‌کاشان بوزمينه وه‌ره‌چه‌م:

الف- ده‌هو پنجای وه‌ره‌تاوی/هه‌فتای زاييني؛ يووه‌مين هورزانه‌ي ئه‌ده‌يي تازه‌وازي و نه‌ريت مارپي ئي په‌وتی جه ئيرو دلپوه، êrû diî, که‌وتينه چه‌مبرکانه و پوئيو ئه‌وه‌ژووژنايي و

۱- سبک شخصی، Individual Style

۲- مختصات، features.

۳- جمال شناسی، Easthetic

۴- وجه غالب، Dominant

۵- مصداق

ئانا تۆمىكىش ئەو سەرگىرتەي ئى رەوتىنە بىەن. عوسمان محەمەد سالە كاو (۱۹۷۲ ز) دەسش پەنە كەردەن و گوڤاروو نووسەرى كورد «گۆرانىيە نەمرە كاما ماچمى، ۱۹۸۱ ز و وشە سىيايما جە گەردوونى فراواتتەرا، ۱۹۸۳ ز، چاپ و وەلاو كرىيىنئۆه. «سەرچەمە و عەشقى نەژادى» شىئەرى درىژنە جە (۱۴) بەندىنە گوڤار و زىيارىنە، ش (۱۷-۱۸) چىلكر و سالە و (۲۰۰۱ ز/۱۳۸۰ى ك.ر) چاپ و وەلا كرىيىنەو. لىنىكەم تا (۲۰۰۷ ز) كە (۱۵) پارچە شىئەرى درىژىنى، رىكەوتوو (۲۰۰۹/۵/۱) يىنە ، درىيىنئ بە من و ئارشىوئە مەوجوودىنئ و دوور نىەن كە فرەئۆه شىئەره كايچش لاو وئشەوئە ئارشىو كرىيى بانە.

ب- دەھەو شەسى رۆجيارىنە دووئەمىن جوولە دەس پەنە كەرۆنە:
سزاو ئەنە يئاوای (قەقنەس، ۱۳۹۲: ۱۸۶)، شىنوو ھەلە بجهى، لافاوو ونئ (عەباسى، ۱۳۶۹: ۳۶)، شىئەرى عالئ (عوسمانپوور، ۱۳۹۲: ۱۸۹)، خالئ سەدامى (مەحموودپوور، ۱۳۶۹: ۵۷)؛ نمانايو ئى ھەرمانە ئەوئە فارىيىنە^۱. چى دەھەنە: سزاوئە نە يئاوای، لافاوو ونئ و شىنوو ھەلە بجهى قەقنەسى، بە نىسبەتوو وئشان ئەو لەھازى چىنى و چەنى بىەيو مەزمونە كاشا^۲، لاقۆرىوى روو بە وەرئەرشان نىان. ئى دەقئ جگەم كارىگەرىي ھۆرگىرتەيو ھەنجار مارپىي "ئىروو دلئ"، فەزاىو سىياسى - گلئىرگەيى ئا وەختىشا حەپنانەو و لواینئ دلئو فەزاىوئەرى

۱- كنىش تحوئل

۲- كَم و كِيفِ مِضامين

زوانی، ئه دهه‌بی و ویریوه. ئی تیکستی پۆلیۆ توخمی زوانیشا چنه‌نی که باس جه نمادینه که ردیو دیارده و سانسۆر و وزیرایو دۆخی سیاسی وهختی که رانی و په‌نجه‌مۆریوی سه‌بک سازنیتی^۱ په‌ی ئی ده‌قیه و ههر پاسه شاعیره‌کیش: « ژهره‌ژی، قاقبه و ژهره‌ژی، ته‌قه و تنگی، ونی سووره، نه‌یاوانه » (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۸۵)، « لافاو و ونی، وه‌رگی هار، پرواسه، تالیم دای، له‌ت و پار که‌رده‌ی، مه‌ی و ... » (ئاوینه، ۱۳۶۹: ش ۴). ئی نه‌مادی جه شیعره‌مانه هه‌رکام متاوانه به‌لگتیوه بانێ په‌ی یاگه به‌ یاگتی و ئه‌وه‌فاریایی شیوازی و هه‌رمانه و سه‌رگیره‌تیو دیمه‌نیوی زالتیری^۲. یانیو شاعیر هه‌مرا چنی نۆرمی تازه و "نیروو دلّی" ویچش چییۆ تازه‌تریچش وستینی سه‌روو ئه‌زمونوو ئی ده‌هه‌یه و روه‌که‌ردیوی ئاسۆخیزش په‌ی به‌رزه لویو^۳ شیعره‌ی هه‌مچه‌رخه‌ی هورامیه نه‌خشان.

ج- ده‌هه‌و هه‌فتای کۆچی؛ وه‌شه‌ویسی (مه‌حمودپور، میراجی، ۱۳۷۵: ش ۱)، کۆرپه (ئاویه‌ر، ش ۵، ۱۳۷۶، ص ۷)، چه‌می ره‌ژی و کاریز (مه‌حمودپور، زریبار، ۱۳۷۷: ۲۹)، هه‌یزی، ماچا زه‌مین (عوسمانپور، زریبار، ۱۳۷۷، ۲۸). یه‌ره‌مین جووله‌و ئی ره‌وتی شکله‌ مدانی. به‌لام کاربه‌خشی «چینی و چه‌نی»^۴ بیه‌یو ئی ده‌هه‌یه،

۱- Style makers

۲- Dominant، وجه غالب شعر

۳- فراروی

۴- کمّی و کیفی

نمودش رهوف که یلاوون که دهقه کیش هم ژناسنامه دارینتی و هه متەر کاریگه ریش رهو دهه دمایینه کایته رهینه و تهنانه تیعانیه، ئینکار نمه کریؤنه. پایه کاو ئی خسله تئی شیوازی جه وه شه ویسی (۱۳۷۵، میراجی / رهوف که یلاو) مه رزبانره که دهقه شیعیوی کامل و هونه رهینه. پاسه که وتهن بهر ئی شاعیره درپژه و ساله کاو شه سی وهره تاوینه، سه روو واته و خالیقوو سزاوئه نه یاوای و کاریگه ریی هه رمانه کاو سؤننه ت ماری زیننه یاد عوسمان محمه د هورامینه^۱، خالی سه دامیش ساله و (۱۳۶۹)ینه، نویستینه. تا ساله و (۱۳۷۵، میراجی) و نویسته ی شیعه ره و شه ویسی، ۱۵ سالی خه لوه تی نه ده بیس هه ن و شاعیر چی ماوه تیپه رپیه نه خه ریکوو نه زموونی و گزیای چنی نه ده بیی سؤننه تی به ره که ردی مؤدیرنی بیه ن. په نه واز هه ن بوچیؤنه که «خه لوه ت هؤرچنی»^۲ نه ته نیا نه رینی نیا به لکه م خالیوی به هیزی سلوو کین په ی شاعیر یا شاعیرا، به قه ولوو نیمای «شاعیر سه مه ره و خه لوه تین» (طاها باز، ۱۳۸۵: ۲۴۵). ئی توجرو به یچه په ی نه وه خیزنو و "شاعیری عالی / ۱۳۶۹" هه ر وهره چه مه ن و مه وداو

۱- روی کۆتیمی باسو شیعه ره هورامانی و واتم په نه: برام. عوسمان هورامی هه رمانی عالش که ردینه و پیسه ن وهرچه رخانن جه شیعه ره نه، منیچ بری گروگالی چامینم ده سپه نه که ردینتی و... روزی در مورد شعر هورامان هم صحبت شدیم و بهش گفتم برادرم. عثمان هورامی کارهای خوبی انجام داده و همانند تحولی است در شعر، من هم چنین ززمه هایی آغاز کرده ام و... ج. قه قه س،"

نه رمه چپر، هه ولیر ۱۳۹۷/۶/۲۶/۲۰۱۸/۸/۱۶

۲- خلوت گزینی

ههشت سالی تا نیایره یو دهقی هیزی و ماچا (۱۳۷۷، زریبار) شاعیره بیدهنگه بیینه و متاومینه بواچمینه ئی دهقیچه ته نیا هۆرگیروو مۆرکه و دیاردای تاریخی و ههرپاسه ویناو ته جرۆبهی تاکیی شاعیرین چنی دنیاو دهوروبه ری. خالی سهدامی (۱۳۶۹)، یۆوهم دهقی دهسپه نه که روو شاعیر که یلاوین که سه روو کاریگه ری هۆرگیرته یو ئەزموونه وه لینه کاو نۆرم ماری (ئیروو دلّی، سزاوئه نه یاوا ی و ...) خیزیاینه و تاومی بواچمینه هۆرگیروو دوی تابه تمه نیانه: یۆ «ته جرۆبهی تاکیی شاعیری» و یۆیچ «قابیلیه تی تاریخی» ش^۱. چی پیوه نیه نه خالیئوی به رجه سته ی سه بکی قایلوو باسین که کریۆ وه ره چه م بگریۆنه ئادیچ ئینه نه که ئی شاعیره چیروو رۆشنایی ئی سلوو که ئەده بینه؛ چنی گۆفاروو سروه، ئاوینه، زریبار و که سایه تیه ئەده بی و شاعیره نه و مه سله که کاو سورانی پیوه ننی گیرۆنه و را وه شکه رۆ په ی په نه یاوا یی زهینی و زوانی شیعرئ و چی سه روو به ننه نه شیعره و وه شه ویسی (میراجی، ۱۳۷۵، ش ۱)، کۆرپه (ئاویه ر، ش ۵، ل ۷) و چه می ره ژیی و کاریز (زریبار، ۲، ص ۳۳ و ش ۳ ص ۲۹) خیزتۆ و چاپشا که رۆنه و بۆنه ئەزموونیی تازه په ی دوه دهه ی دمایی و چاپوو دهفته ره شیعرئ زه رنه و ئاسوی و هۆرپرای گه چ و ته خته ی و... که نویسه روو ئی دپرا، نویسته کاشنه به

۱ - دارای ویژگی سبک شخصی و تعیین تاریخی برای متن. چی باره وه په ی زانیاری فره ته ری بدیه ی دئ کتیبوو «چراوکه» ی که ئاماده و چاپین و لایه نه زوانی، ویری و ئەده بی ئی شیعرئ ئانالیز کریاینی.

دهقئ جياوازئ و ئهوه ژووژنئ نامئش چؤ بهردئئئ (محمدپور، ۱۳۹۲: ۲۰۸). دهقوو وه شه وئسي نمانايو ره گهزي زالي ئه ده بي^۱ و خولگاو بهرزه لوائي^۲ شاعيرين به دنياي پراكتيكي شيعرئ تازئ و بهرهموو شش ساله و خه لوه تي ئه ده بي دماو نييره يو خالئ سه دامين. چي دهقنه پؤليو مادي زواني و وئئئ بهرجه ستي چه م په نه گناني كه نيشانه مدانئ رهفتاري زهيني، زواني و بؤتيقايي شاعيرئ گه شه ي وه ره چه مش گيرته ن و چني ئه زمونه وه لئنه كاش به تايهت خالئ سه دامئ مه وداش گيرته ن و زه مينه شا ئاماده كرده بيه ن په ي شئوازي شه خسي شاعيرئ و ته جرؤئئ پوخته ته ري و تازه ته ري:

نه مامسانوو بيره باخي، ئاوه و كونه جوگئ، قره و ميراوه كه و ديوه خاني،
 وارانووه هورئ سياوي، لهت گيرته ي په پوله كا، هوركه نده ي گيانوو
 شاجوگه لي وه شه وئسي، بووژيايووه و باخي، چه پله ريزانوو ئاسماني،
 ره شهبه له كوو مريچله زهردا و بووه مه سه و گاو و گورالي^۳.

هه ر پاسه ده هه كايتهرنه و هه وليتته ري دريائئ و دهقئ تازه ته ري
 خئزيانئ:

زه رنه و ئاسؤي (۱۳۸۱ / مه حموودپور)، هؤرپراي گه چ و
 ته خته ي (۱۳۸۳ / مه حموودپور)، گرئ (۱۳۸۳ / عوسمانپور)،

۱- عنصر غالب

۲- مدار فراؤي

۳- زه رنه و ئاسؤي، ل ۷۳-۷۲

هه ساره‌ی وهرم زریا (مه‌حموودپوور)، هه‌ناسه‌ی کال (۱۳۹۰/
 عه‌زیزی)، فایل سی دی روجیاروو وه‌رمه‌کام (مدریک که‌ریمی) و
 سوّسکه قه‌تیه‌کئی (۱۳۹۲/ ساپیر عه‌زیزی)، پژگیا (نامیق هورامی/
 ۱۳۹۲، ۲۰۱۳)، هه‌لّسه و هه‌ناری (۱۳۹۳/ موختار هیدایه‌تی)،
 هه‌نسکه و هه‌نگی (۱۳۹۴، ۲۰۱۵/ ئەمین حاجی زه‌لّمی) چه‌مات
 مسپاروو به‌قله هه‌ناریوه (۱۳۹۵/ بورهان ئەخته‌ر)، شپرز یانی
 من... (۱۳۹۷/ فه‌رشید روّسته‌می)، نه‌په‌رده‌چپام... (۱۳۹۸/ ساپیر
 عه‌زیزی)، ئامیان (۱۳۹۹/ شارۆ، بیه‌روز محمه‌دپوور)، گه‌وره دیوانه
 شیعر/ جه‌لیل عه‌باسی (مجموعه‌ی هفت دفتر شعر)، هه‌ناسه و
 عه‌شقی (۱۳۹۹/ شیلان که‌ریمی)، چه‌مه‌راو وه‌شه‌سیایی (۱۳۹۹/
 هومایون محمه‌دئزاد)، زریای بی‌ده‌نگی (۱۴۰۰/ شارۆ، بیه‌رووز
 محمه‌دپوور)، یاسینه و سه‌ره‌مه‌رگوو تیشکی (۱۴۰۰/ ئامینی
 په‌حیمی، ژوان) و...^۱ تا ئیعانیه چی پرۆسه سیستماتیکه‌نه‌خیزایینی
 و وزیایینی سه‌روو خه‌رمانوو ئی سامانه‌نه‌وخیزی. دووباره‌په‌وتیی
 زه‌مانی و ئامای دلّیو وه‌چی ئوخیزته‌ری جه‌جنسو و هه‌مان ته‌حه‌ولّیه

۱- په‌ی ئی به‌ره‌مانه‌ئه‌و هه‌مانی زه‌ینیم که‌لکم هۆرگرتنه‌ن؛ ئە‌گه‌ر ده‌فته‌ره
 شیعریتیه‌ریچ بانی و من ئی‌شاره‌م په‌نه‌نه‌که‌ردینی پی نوونگه‌وه‌یه‌ن و نیشانه‌و
 نه‌یه‌یشان نیه‌ن.

و هەر پاسه سه‌ره‌ی درێژوو ئی وه‌ریسی و وه‌روو ساڵه‌کا و ده‌هه‌کایته‌ری و چه‌مه‌پایی ده‌قی زه‌به‌نه‌ته‌ری.

ده‌رپه‌یه‌یو ئی کۆله‌ باسه‌ شیوازژناسانه‌یه و نمانایو ته‌رزوو ئه‌وه‌فاریایی و په‌نه‌یاواییش که باسما چۆ که‌رد جه‌ راسینه مانیفست و پۆحی سیستماتیکی ئی په‌وته‌ هامچه‌رخه‌ هورامینه‌ که پرده‌بازه‌کیش جه‌ هه‌رمانکه‌ردوو ده‌قه‌ شیوازخیزنه‌کاوه‌ ده‌شش په‌نه‌ که‌رده‌ن و یاوان به‌ ته‌کۆین و په‌نه‌یاوایی په‌ره‌ ده‌ه‌ی سه‌ره‌تایی شیعه‌و ئاروو هورامی. ئی تیزه‌ زانستی-شیوازژناسی و ده‌فته‌وه‌رانه‌ هه‌میشه‌ په‌ی وینگای ئه‌ده‌یی نویسه‌روو ئی کتییبه‌ ئیژای تایه‌ش بیه‌ن. گرد نویسه‌ریوته‌ریچ په‌یشا هه‌ن سه‌روو ئی باسه‌ ده‌ق ته‌وه‌ریه‌ هه‌م کۆده‌نگیسا بۆنه‌ و هه‌مه‌ر چنۆی تازه‌ته‌ریچ که‌ من ویا‌راینیم بوزانه‌ سه‌رش و بۆ به‌ خالیوی پرستیژه^۱ په‌ی ئی په‌وتی و ئیتر ئه‌و «واته‌ و وتی ده‌مقالیی و پێوه‌نیه‌ عاتیفه‌کا» ده‌ربازی بیه‌نه‌ و سه‌روو ئه‌م‌ری واقیعی و دنیاو پراکتیکی ده‌قی شیوازخیزنی داکۆکی بکه‌رمینه‌. درێژه‌و ئی باسینه‌ و چی کتییبه‌ وردته‌ر ملمینه‌ دلێو باسی نیشانه‌ژناسی و فۆرمی هونه‌ری و ته‌جرۆبه‌ پرسیاکا و ئی په‌وتی و نموونیشا چنه‌ مارمیوه‌.

۱- Prestige، تشخص، اعتبار، حیثیت و نفوذ

(۲)

ئانالیزی نیشانه‌یی پۆلیو ده‌قی شیواز خیزنی وه‌چه و
یۆوه‌موو شیعره‌ی هامچه‌رخه‌ی هورامیه^۱

۱- ئیرو دلی، êrû dilî، یۆوه‌مین ده‌قی هه‌نچار مار و شیواز ساز

گرد نه‌یار و دۆسی ماچا/ دوور و نزیک،/
سه‌رجه‌م میژوو نویسی ماچا: ئورومونا/ هۆرامانا/ ئاریمانان/
ئیره‌گه‌شه‌و ادل و گیان و گردیمانان.../
شوق و کلپه‌و ئاته‌شگاگا/ موژده‌و په‌شتاو په‌شتیمانان/
گۆره‌ته‌رین نیزانیان/ بانگه‌وازه فره‌ روشنه‌که‌و/ ناخه‌ پاکه‌و
یه‌زدانیان، ئایرمانان/ سه‌یرانگه‌و میتراپیژناسان/ دلماگه‌شا/ وه‌شیمانان/
سه‌رانسه‌ر تا دما هه‌ناسه‌/ مه‌لبن و گرد/ هورۆچایایاو پاک و خاسان،/
خونچه‌گه‌شه‌و ئارمانی/ هه‌ر ئاهه‌وگا و شادمانی/
هه‌رده‌م، گه‌ش گه‌ش، گه‌شه‌که‌رۆ/ چه‌نی رۆزگاری و دۆرانی/

۱ - تجربه‌ی شعر و تحلیل نشانه‌ای چند متن سبک آفرین نسل اول شعر معاصر
هورامی

په پیام یا ونۆ/مژده مدۆ/لوتکه و سه رکه شماتا رووگه و/واته و په یامی
نوورانی،/

جه سه رزه مینی پیروژۆ/په یاپه، په ی گرد جیهانی/گه شه و سه رچه مه و
رۆشنی/

بانگه وازا/کورو پیرا ئورۆمۆنی/نالە شا وه شته رین سازا/ههر پا رازه
شیرینه نه/

ئەشقمما په راو/جه وینۆگه و گه شوینینه نه/چریکه ما به رزو سه رقازا/

به ئاوازو زقانه گه شه که و ئافستای/سرودو نه مریمما تۆمارا/

هه میسه په ی هه تا هه تای/لانما وه شته رین گولزارا/...

ئینه زادۆ و/ئەشغو پیروژو یه زدانین/بوته و په رگرو بیکوتا و/

دلە شاده که و هۆرامانین (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۸۱).

(عوسمان محهمه د هورامی، ته ویلی/۱۰/۲/۱۹۷۲ ز)

چه پکیو نیشانی و ده لاله تیعی ئی شیعی:

• ئی ده قه شیوازخیزنه ن^۱ و ته وه نه و بنه رته و شیعی ئازادئ
هورامیش نیانه ره و کاریگه ریی بنه رته تی و وه ره چه مش ئینه بیه ن که
دیواری هیقم و دریژ هه ناسه و نۆرمی سه ره کیی ده برگه و شیعی ره ی
کلاسیکیه ی هورامیش ورنایینه و هۆرخرنایییو بیه ن په ی شاعیره
ده سه نه که ره کایته ری و پراکتیکی وه نه ش ئامینتیه ده نگ. ئی

هەرمانه ئەدەبى- رېفۆرمىيەچە^۱ پەى يۆوم جارى چى تىكستنه سەرش گىرتەن و لاو فرەو شىعرژناساوه بنەرش ئەژناسيان بە تاتەو شىعەرى ئازادى هورامىي و خەللاقيەتى تاكى و نەقشى تارىخى وئش تاپۆ كەردەن.

• پېرۆسەو پەوايەتى مەجازى- تەوسىفى، ماركى سەرەكئى و شىوازىي ئى دەقىنى كە فەزاو ئەووخىزنايو شىعەرەكئش وستەن چىروو شان و بالوو وئش.

• پېوھنىي دلى دەقىش، تاق تەوهرىن.

• هەرمانكەردى جەرىنەئش^۲ هەن و دەقەكە بۆنىوى تايەتى

نرئانەرە

• نىزامش سەرپاس و سادئنه، پۆكاي مانايچش ئىپەرى و سادئنه

• سەروو هئىمومونى سۆز و وەشەسىيى نىشتمانى و گلئىرگەى خىزئانە.

• ئەزمونەكەش مىكانىزمىوھن پەى سەرمەشق بىيو وەچەكايتەروو ئى پەوتە چاوەل نەبئى كە ئىسە پەرەش گىرتەن.

• پەشتوانەى فەرەنگى، پەنگدايەو فەزاي بوومى و هەناسەى وئمانەش چنە پىوئوئە.

• و...

۱- كئش ادبى- رفرمىك

۲- كاركرد بىرونى

۲- به شیوه "سزاو نه یاواى"

◆ زه ره ژا وات... مه زانوو چى
زه ره ژه كا... جه زوانيم مه ياوانه
دايم ماچوو:

دووړى گندى... ویتا نيشانه مه ديدى
قاقبووه كه م په مزا... يانئ
وى شاردپوه.
به لام... به لام
مه ياوانه... و مه يا... وهرو
ئيتر ته قه و تفه نكين... و
ونئ سووره و ئاديشانه
بو به خه نئ كويسانى.^۱ (۱۳۶۰/۶/۱۷)

◆ لافاوو ونئ

ئاهاى وهرگى هار.../ په ي چيش پرواسه ت
تاليم دينه وه/ تا مه يه كا گرد له ت و پار كه رو
ئاهاى وهرگى هار.../ بزانه ونه و.../
گردوو مه يه كا بو به لافاوو/ ویت و ماباقى
وهرگه كا يچ به رو.^۲

۱- عه باسى جه ليل، نامه (۱۳۹۰/۵/۱)

۲- عه باسى جه ليل (قه قنه س)، ئاویتنه، ش ۴، ۱۳۶۹

- راساۋ ھەنگامە ۋە بېرگە مەلۇمات شىئەرى كلاسسىكى ھورامىي دەھە ۋە شەسى رۇجىيارىنە، شاعىر چى دەقنە لاقۇرى تازىش پەي تەشك ۋە دلىنە ۋە شىئەرى ئازادى ھورامىي ھۆرگىرتىيى، شاعىروو ئى دەقىە يۆۈم جار پەي بەزنايو دىواروۋ سانسۆروۋ ۋەختى، لوان دلىو شىئەرى ھىمائامىزى ۋە چى سەردە مەنە (سالھە كاۋ ۶۰)ى، ساحىب ئەزمۇنەن: سزاۋ ئەنەياۋى، لافاۋو ونى ۋە شىئەرو ھەلەبجەي ۋە...
- ئى شىئەرى جەمسەرشا ئىستىئەرىكى، ھىمائامىز ۋە سىمبۆلىكىيىنى ۋە سەروۋ بەرجەستەي دەقى خىزىيانى (ژەرەژى، قاقبۆ، خەنى، ۋەرگ، رۋاسە، مەي، ونى ۋە...)، ھەركام باس ئەۋ كاراكتىريۋى دىيارىكرىاي ھىمايى پەي سەردە موۋ وىش مەكرانى.
- پىۋەنىي دلىو تۆرىشا ئىنا چەنە ۋە فرەتە ۋە رىيىنى.
- كاركەردى دلىنە يىشا ھەن ۋە راۋ خورپەي شاعىرانە يۈە ياۋان بە ئۆبژە زالھە كاۋ جەروۋ وىش.
- پىۋەنىي سەرتارە ۋارى ۋە ئەنناموۋارىشا چەنە دەرگ كرىۋنە.
- نىشانە كى ماناشا ئەۋ پەرىي ۋە زاۋىكە رىيى^۲.
- خەلاقىيەتى تاكى ۋە كارىگەرى دمارۋىشا چەنە.
- فۆرمشا تا رادىۋ ھونەرىن.

۱ - ساخت ۋە محتوا

۲ - مابعدى ۋە زاي، generative

- تهشکشان ته رکیبی و ئیجرایین و وهسته نره دلئو ناخوو دهروون ژناسیی زوانی.
- په یامشا گرد زه مانین.
- ته جرۆ به یچشا کاریگەر و دریژه دهر و بهرده و امه ن.
- شاعیر چراوکه به ده سوو سهرده موو ویش بیه ن.
- ئیمان و برواش به شیوازوو هه رمانه کیش بیینه و کومه لئو خسله تی تایبی و کۆیی و تاکیی دهقه کاشنه پیویا و زه مینه شا په ی وانهری ئاماده که ردینه و هیما، ژناس و تاپۆییوی تایبه ش دان به ره وته کئی و جهریان سازیش کهرده ن.
- پال په شتی فه رهنگی و رهنگدایوه و فهزای بوومیشا چنه پیویونه.
- ئی دهقی سهروو په نه وازی زه مانی و ئه ده بی و کاریگه رییه کاش خیزیانی و نه قششا گرد وهختی مه نه نوه.

۳- شیعری عالی

وهیلانه و شو نه و شیعرانا/ شیعری بی دهنگی هه وارا/
 نانئ په ی شه وه و هه ژارا/ پرواتا بو
 شیعری نیه نی دلی دیوانوو که سینه/
 شیعری ئینی دلی دهس و تاته و مننه/
 دلی سووره هه رالینه/ وهرکه مهروو کاکه یمنه/
 ویره گا کوسالان میوه/.../ شیعری یانی/
 کۆله چۆکلی من و کناچه ره فیتقه کام/

چەنى برالۆه تالا پەي برالۆه كاما/ پرواتا بو /
هېچ شيعرئ / ئننه و بئ دەنگى شمشالە كئ تاتەيم /
منش نە سوچنينا...^۱

• شاعيرە بە زوانئوى رەوان و ھەناسئوى وئمانە و ھەستئوى ژەنانە،
ھەنگامەش پەي تازەگەرىي شيعرە و ھورامانى ھۆرگيرتئە، ئينەيچ
بيەن ئاميانئوى پەي گرسناي دەقە دماينەكاو ئى شاعيرئ و نماناو
ئيجاز واتەي و و مەرياي ملوو شيعيرە و ياواي بە شئوازيي تاكي
وئش.

• ئى شيعرئ جەمسەروو وئنەكاش تيكەليۆن مەجازى و
ئيستيعاريكى، پراو سادەواچى و زوان پاراويو، نەقشى بەرجەستەش
دان بە شيعرەكئ.

• شيعيرئو فرە پەگەزەنە.

• وركەو شيعرئ، كاركەردئ دلئنەي^۲ و خورپەبەخشى و پئوھنى
بەخشايو بە دلئ مايە و ھەشەويسى، سۆز پەي نيشتمانى، سروسشى و
خانەوادەي، نابەرابەرى چينايەتى و ئوستالوژي زارولئەي و ... بيەن،
فرە وئنەي و فەزاي سەميمانە و ھەمان حالنە، ماناي ئەو پەري^۳ پەي
دەقەكەي:

۱ - عوسمانپوور كولسووم، طرح، ل ۱۸۹ و نامەو شاعيرئ پەي

نوئيسەرى (۱۳۹۰/۵/۱۶) و گريئ ل ۳۹

۲ - درونى و الھامى

۳ - معنای مابعدى

وہیلانہ و شوٰنہ و شیعرانا ...

شیعری بیّ دہنگی ھہوارا ...

نانی پھی شہوہ و ھہژارا ...

شیعری ئینی دلی دہس و تاتہ و مننہ ...

کۆلہ چۆکلی من و کناچہ رھفیتقہ کام ...

• زوان فر عال و ہستہنہرہ دلیو پروسہ و شیعری و جہ واتی ئاسایی

مانای شاعیرانہش و ہشکہردہن و دہقہکہ تہشکہی تۆریی و

تہرکییش بہ ویوہ گیتہن:

وہرکہمہروو کاکہیمنہ ...

کۆلہ چۆکلی من و کناچہ رھفیتقہ کام ...

چہنی برالوہ تالا پھی برالہ کاما ...

بیّ دہنگی شمشالہ کی تاتہیم ...

• بیّ گومان پھشتوانہی فہرہنگی و رہنگدایوہ و فہزای بوومی یۆ

جہ روہکہردہ کاو ئی شاعیرینہ بہ زاقی دلیو تۆرہ و واتہکانہ و

وینہکانہ پیویا.

• تہجرؤبہش کاریگہریچش نیانہرہ ملوو سہردہموو ویش و

وہچہ کاو دماو ویشرہ و ...

◆ ماچام پھنہ ...

ماچام پھ نہ: چی ھہر و ہختی شیعری ماچی

سہر کلاوہ و ھہورامانیوہتہ

مه یوه؟؟!!

ئینه بیهن ههر تاییهن

ئاها مووسا ههر توورنه

وه حیی ئاری. ^۱

ده قیوی بهرجه ستهن، ئی ره گه زوینتی هونه رمه نانه هه نچار مارايشا
سه ره و کریان: شیعرواتهی، شاعیر، هورامان، مووسا و توور و
وه حیه. به ئاوردهی هونه رسازه و ئیستیعارهی، شیایی، قیاس و
ئوسلووب موعادله و، ئاشنایی تۆرناییش که ردهن و به مانا گوریزی و
مانازایی، حاله تی بهرزه دیایی تاریخیش دان به شیعره کی و زاوژیو
ده قه که یچ ههر به رده و امه ن...

۴- پهی تیر که ردهی زه رنه و نه غمه ی...

پهی تیر که ردهی زه رنه و نه غمه ی

گرتش شنه و له نجه و ناشتی.

هه وا: چیریا

زه مین: پراگا

پیکاش دلوو کۆرپه و چه ماش

بوئ چه رمی.

باله ته پی و

۱- محمه دپور عادل، چه که ریای هزی تازی و... ل ۸۹

سۆزۈۋ پرای .
 زەمان چنگوۋ لوورەو دالا .
 حەز ،
 ئازەلى شوانە وەرمن .
 نەغمەى وازیا
 کریا وەنەش حەرام ، لەنجە
 کە یاوانە
 پاییزانیۋە .
 پەنگەش پەرى فرکەو چەماش
 کریا قەرتال
 بوەپچش پەى کۆرپەو دەنگیش
 بە شیر پەنجە .^۱

• دەقیۋى ھیقم ، پەر ھەیمەنە و ھونەرین و پەمزەکاش بە ئاسانى
 نەمە کریاۋە . ئى دەقە زوان و بەیان قوولتەر شۆرەو بیەنەۋە پەى پەوان
 ژناسى دەربریەى شیعی^۲ و پا ستایلەۋە کە شاعیر ھەنش ؛ یاوان
 تەشکەى ھونەریی ویش . چى دەقنە ئاوردەى تەرکیباتى کلئشەیی
 پاریز کریان و دەس دریان تەعبیراتیۋى ھونەریتەر و ھیقمەتەر و
 سەرشاۋە عادەت تۆرنایو نیشانەیی کریان و ئى پەگەزى پەى ئامەودا
 زەمانیە یاگیۋ سەرەنجینی :

۱ - مەحموودپور پەوف ، (...), زەرنەو ئاسۆى ، ل ۶۸-۶۷

۲ - روان شناسى بیان شعر

"زهرنه و نه غمه‌ی...،
 شنه و له‌نجه و ناشتی...،
 دلّو و کۆرپه و چه‌ما...،
 بوئ چه‌رمی...،
 چنگو و لووره و دالا و زه‌مان...،
 چه‌ز و شیای به‌ناژه‌لی شوانه و هرمنی...،
 فرکه و چه‌ما، بوه و کۆرپه و ده‌نگی و..."

- ته‌جرۆبه و ئی شیعرئ کاره‌گه‌ریش نیانه‌ره ملوو زه‌مانوو ویش و وه‌چه‌کاو دماو ویش و گردّ وه‌ختیه‌ره په‌ی شاعیرئ و کۆله‌کیوی هیتمه‌نه په‌ی ره‌وته و شیعره و ئارۆو هورامی^۱.
- شیوازی تاکیی شاعیرئ^۲ که ئیسه یاوان به‌رجه‌سته‌یی ویش، پایه بو‌تیقاییه کاش، شیعره و وه‌شه‌ویسی و چی پارچه شیعرینه، ته‌شکه‌ش گێرتینه و دمایی شیعره کایته‌رشنه، به‌هه‌سی ره‌نگش دانه‌وه و بیه‌ن ساختار ساختار^۳ په‌ی شاعیرئ و هه‌مته‌ر ئی ره‌وته ئازادئ.

۱ - په‌ی زانیاری فره‌ته‌ری چی باره‌وه بدیه‌یدیئ، کتیبوو چراوکه‌ی، ئانتالۆژی

زهرنه و ناسۆی

۲ - سبک فردی شاعر

۳ - ساختار ساختار. په‌ی زانیاری فره‌ته‌ر چه‌ باره‌وه ساختار ساختارئ، بدیه‌یدیئ کتیبوو چه‌که‌ریای. چی باره‌وه فره‌ته‌ر باس کریان و ئی ته‌عبیره یه‌که‌لا کریانه‌وه.

- تان و پوو ئی شیعرئ سهروو جه مسهروو ئیستیعاریی و بهرجه ستهیی و چن تهوهریی دهقین.
- عادهت تۆرنایو زوانی و ئهوپه پری کهردهی مانای و په یامی، مارکیوتیه تهروو سهره کیی شیوازوو ئی شیعرینه.
- چی دهقنه به "تهعلیق و ئیهام کهردهی شیعرئ"، فهزای وهروه لاوش ره خسان پهی دهقه کهی که وانهر به هازیی فریوه، چه له نگیۆ پهی ئیستهیه و مانای تازی و ناکلیشهیی دهههیی وه لینوو ته جرۆبه و شاعیری.
- خورپهیی شاعیرانه و خه لاقیهت، تهوهریۆه ته رهن پهی ئی دهقیه.
- زوان و ته جرۆبه که چی شیعرینه نه مادینه و نه هادینه و هامشان کریایینی، بیئنی تهوهریی سهره کیی پهی بنیات نیایو دمارۆو شاعیری و کاریگه ریه کاش.

كاوهى دووهمه

فۆرمى هونه رى و ته جرۆبه و شيعرى

(۱)

فۆرمى ھونەرى، تەجرۆبە و شیعری و نیشانە زوانى و ئەدەبىي جۆرە کاو شیعری

مەكتەبى ھونەرى- ئەدەبىي رۆخساروازی، سەلەمناش كە ھەر بەرھەمیوى شیعری، چە كلاسىكىيە و چە ئازادە، پانايى فۆرمىنە، گۆنە ماخوليانى و ئەدەبىيەت و خەلاقىيەتش پەي رسكىۆ و بۆ بە بەرھەمیوى ھونەرى و ئەدەبى. پىجۆرە بەرھەمى ئەدەبى و ھونەرى يانى فۆرمىوى ھونەرىي كاملى و پەھا^۱.

فۆرمى كاملى ئەدەبى و ھونەرى مشیوم چیش بۆ؟ فۆرمىو كاملى ھونەرىن كە نە مادە بۆ و نە چىویوى ديارىكرىا و تەنیا و تەنیا پۆلیو "نشانى" بە نامى "نیزامى نیشانەیینى" كە مشیوم حەتمەن خەللاقىيەتش چنە بۆ و ئەگەر پەمزژناسى بكریۆنە، ئایرى جیاكەردەیه و فۆرمى ئاسایى و ھونەرىش چنە بگناو^۲. گرد ئۆبژىوۈ نیشانیش ھەنى بەلام، نیشانەكى مادىیینى و پىوۈنیشا تەنیا مىكانىكىن نە دینامىكى كە لاو بكەرىوى و شىارى بە نامى شاعىر یا ھونەرمەننىوۈ

۱- محض

۲- شفیعی كدكنى محمدرضا، رستاخیز كلمات، ص ۶۹-۷۰

به شوّله زهینپوی کارای دهسکاری نه کریاینی؛ پوکای هونه ریئ
نیهنی. ئی نشاننی که دهقی مارانه، دننه دننه‌یشا، چنی یوترینی
پیوه‌نینپوی نه‌نامیشا ههن. سووسوور ئی پیوه‌نیه گرد لایه‌نیه،
پیسه و مؤره‌کا شه‌ترنجی مزائو^۱ که ته‌رزو جوولیشا ئاخیزوو
جووره‌کاوشیعی‌یشا چنه‌گنوه^۲.

سه‌روو ئی پوه‌که‌ردّه نه‌نامیه، شیعه‌ بو به به‌ره‌ممو ده‌سبه‌ردّه‌ی
زهینپی ئوبژه‌ی^۳؛ سروشت، ئینسان، ژبو و ژبوگا و پیوه‌نیه‌کاشا و...
ئی ههرماننی ئه و شیاری ئینسانپوه شنیوه به نامنی شاعیری که
زووته‌ر ده‌رک به ئی پیوه‌نیه‌که‌رونه^۴. نما‌نیو ئی مامه‌له‌ زهینیه،
ماچاش په‌نه: ته‌جرّوبه و شیعی^۵. ته‌جرّوبه چیویو نیا که به‌ره‌ممو
ئیراده و شاعیری بونه، کاره‌ساتپوی رّوحین که ناویناگاشنه^۶ ره‌نگ
مدّونه‌وه. به‌واته و ئیلوتی: وانایو کتیوو ئیسپینوزای و چرکه‌کاوش
ده‌زگاوشاپی و بوه و چاشتپوه که په‌ی قنیاتی منریونه‌سهر، گرد
باسوو ته‌جرّوبه‌ی تاق چرکه‌یی مکه‌رانه^۷ و دوور نیا ئی ته‌جرّوبه
عه‌نینی، رسکیای شیعیوی تازی یا خولیقنای داستانیوه یا نه‌خشنای

۱ - صفوی کورش، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-۳۷، ص ۳۵

۲ - کلاسیکین و نازادنی و...

۳ - تصرف ذهنی در توبزیکت، Object

۴ - کدکنی شفیع محمد رضا، صور خیال در شعر فارسی، ل ۲

۵ - Poetry experience

۶ - ضمیر ناخودآگاه، Unconscious

۷ - کدکنی شفیع محمد رضا، صور خیال در شعر فارسی، ل ۲۱

تابلۆيۇي ھونەرى و نويستەي فيلمناميۇە سىنەمايىشا چنە نەگنۇوہ و جۇرئو تازەوازى چا دەراوانە خولئىقيۇنە. ئى دەقە تەجرۇبىيى بە خاتروو چەم چنۇكى نىشانەكاشاوە ملكەچئى حەتمىەتى زەمانى، چەقبەستەيى و تەنگىبەرانىيى بپيارداي نەبانى و تازە بىەيشا دايمي حەتمىينە. چى بارەوہ چن خالىئوي بەراوردىيى وزمىنە روہ:

ئەلف) لاو بپروہ پاسە فەرزىان مادام دەقيۇە بە فۇرمى ئازاد و پليكانى، نرياي بۇرە ئىتر تازىنە و وەرانورەش^۱، گورج نىشانکرد كرىو بە كۇنە بىەيش. دەقاودەق ئى روہ كەردە چەقبەستە، مەرکەز تەوەرەن و چنى فرانەيى و خسلەتوو پىئوہنىيە زاوزىكەرەكاو دەقوو شىعري^۲ و تەجرۇبە جۇراوجۇرەكاش، كوك نىەن و تەنيا پىئوہستش بە نەھادىنە بىەيو بارى عادەتى، عاتىفى و ھىژمونى سفەتوو تازەي وەرانوروو كۇنەيوہ، ھەن. زەينوو ئى تاقمەينە پاسە فەرزىان، فۇرمى(ئازاد) كە دمايىتەرەن^۳، ئارۇبىي و تازەن و ئەويىتەري؛ كلاسىك، قەراردادىي و ھۇنيايى و وەزندارى كە وەلىنتەرينى^۴، ملانە دلى فازوو كۇنەيى و دماكەوتەيى و ئى تىزە چەمبەسىا و نا زوانەوانىە، يۇشۇنەويۇي

۱ - قەراردادىيە بە گردوو قالبەكاشەو

۲ - روابط زايای متن شعر، generative

۳ - متاخر

۴ - قبلتر

دوو باره کریانه وه^۱ و زهینی عاتیفی فریوهش یه خسیروو ویش
 که ردهن، ههر پاسه که وچیان: تازه آید به بازار؛ کهنه شود دلآزار
 (ب) په نه وازهن بزانه شیعره نیرامیوی نیشانه ژناسانهن جه سیستموو
 زوانینه شکله گیرۆ و ئی نیرامیچه مشیۆ پیسه و ده زگاییوی نه قشدار و
 گه مه که ری سه یرش کریۆنه، مه سه له ن پیسه و نه قشوو
 مؤره کاوشه تره نجی و تهرزوو گه مه که رده یشا که یه که سازنه کیش^۲
 پیوه ره پیوه نیشا ههن که پاسه ن نه و کۆنه بیهی نمه تا وۆنه ئاییریوی
 وه ره چه م بۆ په ی پۆل به نینی جۆره کاو شیعیوی که سیره تشا
 شه به که داریتی و تۆره ی پیوه نیشا ههن و راسینه جۆروو ئا پیوه نیشا
 که جۆره کاو شیعیچ به دی مارانه، نه ک نسبه تدايو هیتری و
 ئارۆ که رده یو شیعی^۳. ده ق پیسه و پرۆسه ی، به ههر فۆرمیوی بۆ-
 مادام جه وه هریه تش و پیوه ننی ئه ننامیش بۆ؛ ئازاد یا قه راردادیه؛ ملۆ
 دلیو زانشتوو نیشانه ژناسی یا نیرامی نیشانه یی^۴ که په ی ئه ژناسایو
 شیعیی باسیوی زوان ژناسانه و فره ته وه رهن و ئاساییچه ن که فۆرمه کی
 هه رکام وه ره په سیاروو نیازه به روه کاو وانه راو ویشا بانئ.

(ج) ئینه یچه کریۆ وه ره چه م گیرمینه که تازه گه ری شیعیینه، ئینه
 خه لاقیه ته ن که ئایره ی سه ره کین، زه مان ملۆ دلی تاریخی و

۱- متوالی

۲- واحدهای سازنده اش

۳- صفوی کورش، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-۳۷، ص ۳۵

۴- سیمیۆلۆژی (Semiology)

یادکەروو دەقەکەى و دیارییه کاش؛ یانى "تازە و نەو" بۆ بە دیاردەییوی ناکاریگەر و عادەتیوی- پۆپۆلیستی سەرزوانی پروانەى و ئەسلیوی تاریخی که ویهری زەمانینە تووشو نسیانی و فەرامۆشی بۆنە؛ چۆیو ئیسە تازەن، چرکیویتەر بۆ بە کۆنە؛ تەنیا چۆیو که تازە مرمانو ئا کوما نیشانە زیتەل و چلیسنینی که دلیو دەقەکەینە و گرد سەردەمینە چنی وانەروو ویشان میانەووە گو و بە زوانی حال قسە مکه رانە و هەر پاسە، سەرەو ئی وەرئیسە هەر درئژنە.

(۵) تاین کەردەى سفەتی (نەو، نەو، تازە و کۆنە)^۱ تەنیا پەى جۆرە شیعرئو که ویش کارەساتیوی زوانین و نیشانە کاش زواننە پروە مدانە، زوانژناسانە نین و بەلکەم ئی وینگانە و تاریخی کەردەى و ساویلکە دیایو کاربەرە کەیش سەرچەمە مگێرۆنە و ویش پەى ویش چوارچۆ وەش کەردە یوون پەى رۆحی نەسرەوتە و بەرزە دیایو دنیاوینی شیعرئ. چوون چۆیو که کاریگەریش ملوو دەقیەرە نەویەن، تاریخوو واتەو شیعرە کین و تاریخواریچ لاو رۆخساروازە پرووسیه کاو نریان لاو، تا چەمی منیهیمی یۆیره ئیسە بۆ ویهردە و ویهردە یچ بۆ ویهردەى دوور و... ئینە ئەزەلی هەر دووبارە کریا بیه نەو و خیزنای و لەزەت بەردەو شیعرئ و ئەدەبیاتی که بی وەرە چە مگێرتەى تاریخوو نیایریش ئیمە میاومیش پەنە^۲. ئی یاواى پەنە پەى خەلاقیه توو زوانی و قابیلیه تی ئەدەبی دەقی هۆرگینۆووە که

۱- درزمانی (Dyachrony) وەرانوهرش هام زەمانین (Synchrony)

۲- براهنی، خطاب بە پروانەها و چرا من دیگر شاعر نیمایی نیستم، ص ۱۴۹

بیهن ده لیلپو که دماو چنھا سەدئ مەسەلەن شیعرئ قەراردادیئ
 حافزی و (بیسارانی، نالی و مەولەوی و...) موانمیۆه و پەیا میشا چنە
 مگیرمیئە و حەز نۆما و لەزە تشان چۆ بەرمیئە، ھەر پاسە یچ
 دەقە ئازادە کایچنە و جیا ئەو کارکەردی تاریخی و ھیزی یان ئیعانی
 بیهیسا، بیئئۆ ھۆویە تیۆی ھامبەشی ھەستی بەخش و زەریف
 ژناسانە^۱ و انەرە جۆراو جۆرە کاشان، ئەگەرچی فۆرمە قەراردادییە کا
 ئارۆنە گیرە نە تاوانە تەژنەیی و انەرە کاشان بمارانئ و ئاسایچەن کە
 وانەر ھەست بە ریفۆرمیسا بکەرۆ و پەنە وازشا بەرۆکەردە و
 تازەووە کەردە یشان بۆنە. بە قەولئۆیتەر، شیعرە خو شۆر باوی نیەنە کە
 سەردە بۆو و ئیتر نە تاوی بوە رینەش. خیزنا یو شیعرئ میعماریی
 مۆسیقاییی زوانین و پۆلیۆ زەریفکاریی ئەدەبی^۲ و ئەندیشەیی
 شاعیرانەن و تەنیا دای یۆرە^۳ ئیعانی^۴ و ئەوسایی^۵ و دیالیکتیکیی
 کەردە ییش^۶، میاوۆ بە تەشکە و فۆرموو ویس و حوزوووری گەرد
 زەمانی پەیدا مەکرۆنە^۷.

۱ - ھەمان سەرچەمەیی وەلین ل ۱۴۹

۲ - جەمال شناختی

۳ - آمیزش

۴ - synchronic

۵ - diachronic

۶ - مکالمە

۷ - شفیعی کدکنی محمدرضا، رستاخیز کلمات، ص ۱۲۵

۵) كۆتايىنە ئىنانا چى بىروانە پەي رەمنايەو ئى كىشەيە و ديارى
 كەردەي مەرزى ھونەرى و ناھونەرى و كۆنە و تازە بىەي شىئەرى،
 شايسەن چى گوزارانە كەلك ھۆربگىرمىنە كە چنى بارى زوان
 ژناسى و پىرۆسەو خىزناي و جۆرەكاو شىئەرى، ئىسەنە تا بەرگەوتەي
 ئىدىمىيوتەر، لۆژىكى و گونجياتەرەن. جيايو كۆنى بواچمى
 كلاسىك / قەرادادىيە، پەي نەوى، بواچمىنە: ئىعانى / سەردەمى /
 ھامچەرخ / ئازاد / ئازادە / ئارۆيى و ئارۆيانى و... شىئەرى
 كلاسىكىەي ھورامىە، شىئەرى كلاسىكىەي ھورامىە، شىئەرى
 قەرادادىيەي ھورامىە، شىئەرى قەرادادىيەي ھورامىە، شىئەرى ئازادەي
 ھورامىە، شىئەرى ئازادىيەي ھورامىە، شىئەرى ھامچەرخەي ھورامىە،
 شىئەرى ھامچەرخەي ھورامىە، شىئەرى سەردەمىە / سەردەمىاننى
 ھورامىە و شىئەرى ئارۆو ھورامى و... پىجۆرە يامىنە ئى بارگە
 دەلالەتەي كە بەكارئاردەي نەو و نەووازي تەنيا پەي قۇرمى ئازاد و
 ئازادىوازي بەكار نەبىرۆ و ھەرانوەرە كەيچش بە كۆنە و
 كۆنەپەرەستى تاوانبار نەبۆنە. چوون شۆنەرە لويو ئى راھەرمانە
 ئەدەبىيەي بۆ بە عادەتتوي پۆپۆلىستيانەي سەرزوانى و دليو نويستەكا
 كە چنى بارى زانستى و خەلافيەتوو زوانى و فەلسەفەو خىزناي و
 فرانەي شىئەرى و قابىليەتە كاش كۆك نەن.

(۲)

رەوان تەوهرىي^۱ تەجرۆبە شىئىرى و نمانايو چن دەقىوى ئارۆيانى

شىئىرە ھەمىشە دىنبايىوى سەمەرى و پان و بەرىنە و تەجرۆبە كاش سەررېزىو جۆراو جۆرى و دژەھەمانى بىينە. چەنى واتەى، چىش واتەى، سادە بىەى و پەرمەژگە واتەى و پىچەلنايو دەقى، تان و پۆو فۆرم و دلينەو شىئىرىنە بىەن ھۆكاروو ئى تەجرۆبە جۆراو جۆرانە؛ لايىو سادى و دەلالەتى خىزنۆ و لايىو تەرەو پىچىاي و دوگماتىكە و نىشائىتەرى مرمائونە. بە قەولئو فۆرم و دلينەو شىئىرى دەريايىونە بە ھەوزىوى وىكلە نەفارىوۋە. پان و بەرىنىش بە پاو جەوھەرى؛ پارادۆكسىكالىش بە پاو كاركەردە زوانى - ھونەرىيە كاش. ئەگەر شىئىرە ھەرتەسكە بيايى خۆ فرە مانايى و فرەوئىنەيىش و چن دەراويش چنە نەويزىوۋە. ئەگەر پارادۆكسش نەبىايى خۆ چەشكەش، سەلىقە جۆراو جۆرەكاو وانەرەكا نەھەزنى. يۆوھم لاقۆرەو خىزنايو شىئىرى پىوھستش بە چىش واتەى و چەنى واتەيوھ

۱- رتورىك سەھل ممتەن، Rhetoric، ھمان فن بيان و خطابە در ھنر سخورى است.

هه ن؛ تا چيش واته ي كاكله و ویش نه ویزۆوه، چه نی واته ي وینا په یدئا نه که رۆنه، به واتیه تهر ئینی، پیوه نیی دیالیکتیکی تن و تۆلشا هه ن پیوه ره په ی یاگه به یاگه یچشا قانونیوی یۆگیر و یاگه گیرمان نیه ن.

ئى دووه گوزاری زه رفی زوانینه، هه ستی مدان به شاعیری که زوانه هه م مانازایی بکه رۆنه و هه م گه مه ی زوانی و یاوو "شیوازی تاکی" ی تاقیکارییه کاو ویش ". چه نی واته ی" پیوه نیش به "هه ناوی شاعیرانه" و نه قشی زه نی (دلینه) یوه و "چیش واته ی" پیوه نیش به ته شکوو زوانی و نمانا کاشه وه^۱ هه ن. ئاکامش ئینه نه ئى دووه دیاردی ئاخیزگیوه نی په ی بیه ی و ته جرۆبه و شیعی و هه رپاسه وینگیو تاکی، جه هان وینی، ئایدیا کاو شاعیری و هه مته ر شکل گیرته ی واتواچه ئه ده بییه کا و شیوازه جورا و جوره کاو دنیا و شیعی^۲.

هورامانه^۳ چن خاتوونیوه شیعی ئاروی، که تیکه لئیه نی جه وه چه ی یووه م و ئیسه بیانه و ئی په وتی، ده سشا دابه ن خیزنایو وینى رادیکالی و نه ریتما ری که به منی غینایی زه نانه و ویشاوه، ئاماینی مه یدانو و خیزنایو شیعی. نمونه شا چی کتینه به مه به ستی جورا و جوریته ریوه وزیانیی روه. شاعیره ی نه ریتما ره چی ده قه

۱- ساخت و صورت

۲- مکتها و سبکهای ادبی جهان شعر

۳- به نمونه: کولسووم عوسمانپور، مه هوه ش درۆستکار، شادی

سه عدۆللابی، ژوان ره حیمی، شیلان که ریمی و ...

وارينه نه که ویش به شیوه کۆتایی ده قیوه ههراوته رین؛ یاواينه
 نهوپه پروو رهوش به رزیی^۱ ویش و وینا که رده یو گوزاره و چیش
 واتهی و چهنی واتهی و دنیا پارادوکسیکاله ته جرؤبیه کاش که
 وه رباسو و ئیمه بیه ن چی به شنه. نیشانه ی سهره کی ته جرؤبه ی تاکیش
 ئینه نه که زوانه کاش نما نایو منی شاعیرانه ی شه ن. به هونه روو چیش
 واته ییش لواینه گزی نابه رابه ریی گلیرگه یشره و چی باره وه
 مه به سته کاو ویش وه ره چه م و فه کتیزه که ردینئ و به چیچه کاشه نه
 کیشیاينه دار، که وه که وه بیینه به ره نگوو لاشه و ژه نیه، چیرو و له قاو
 ته رتۆله و نامووسینه نه و خاکه ته ره و ژه نییوته رینه به قژی
 چه قناینه شاره؛ و...

به لام چه مه رایش نه وه نه بریاوه و ئاسۆ خیزه ن و کۆلش نه داینه و
 گزیایش به رده و امه ن و به ده سه لاتو و چهنی واته ییش هه ولّش داینه
 هیواکاش په ر به بالاو ئازادی بژیووره و وینای حه قیقیشان بدۆ په نه.
 بئ شک چی پرۆسه نه که تیکه لیوه ن جه خه یالی و واقعی،
 سه رکه وته یو هونه ری په ی شاعیرین:

...

چیچه کامه نه

کیشیه و دار

که وه که وه

بوو به ره نگوو لاشه و ژه نیه

۱ - نمط عالی

چیروو لهقاو تهره توو له و نامووسی و

قزینه چه قامه ره

خاکه تهره و ژه نیه تهری

که برینوو زارو له یه نه

ئه سپه رده کریای بی

به دژمانه مهرگیوی عاذز!!!

تو واچی

هه لسو و ژه نیه تهرینه

بژیووره

په ر به بالا و ئازادی!

سه رجه م شیعره و ئاروو هورامینه و دلیو دهقه کاو وه چه ی دووهم و

تاخیت ئیعانیو ئی ره وتینه، هه نیما ته جرؤبی هونه ریته ری که

سه رپیزوو مانازایی ئه و په رینوو شیعرینی و دهسی بالاشا بیه ن ئه و

قابیلیه ته کاو چیش واتهی و چهنی واتهی و په وان ته وه ری و فره

ده لاله تیو شیعرینه:

باخ

به شانوه زهرده خوهی

ئه گریجه کاش

باقه که رو.

باله بانئ

۱- سه عدو لایی شادی

سهروو سینه و دالانیوه:

هه ی رۆ هه ی رۆ...

تکه تکه

ونی چه رمی

به رزه گیانی

قوم قوم شو توو بالا رامای...^۱

...

سالهان،

تابلۆ تابلۆ

خوږ په موو واراننی کیشمی

بی ئانه یه ته پری بیمی

هه یمه نه و مانگه شه وی مارمی

بی ئانه یه

شه وه زه نگه نه فریای بیمی

سالهان

شه مال گلیران

سالهان

باخه وان هه لقه ریژه ش نه زریاینتۆ

به شکه م چه مه پروانیش

۱ - مه حموود پوور په ووف، زه پنه و ئاسۆی، ل ۱۹-۱۸

مهريو
چي پڙوانه
دهسوو شه ماليش پڙوه دريو^۱.

...

دووريت
ئا کله وهی مه رده بي
دهر خوار دوو عوسمانه کهو پڙو حيت دانئ
ژالانهو گلویش به سته نا
ئيسه به ئە للاقه سه م دهروونم که يلا
به عه زمه و هيچ به رزه چرپچ
ئه لفيوه م په ي نه تره کيان
مه گهر مونتاز
ئاديج ئيتر به يادوو تو
چنووره ژهن^۲.

با چي باره وه ته جرؤبي جيا کار يته ري جه شاعيراو ياگه کايته ري
بوزمينه پوه. شاملوو و سوهراب سپهري دوي شاعيري ديارئ
سه رده ميني شيعره و فارسيني و به دوي مارکه شيعري جوړاو جوړئ و
تاخيټ دژ به يو يوه؛ هم چه ني واته ي و هم مته ر چيش واته ي نه

۱- په شيدى ئە حسەن، به شيوه جه شيعره و شه هيدى

۲- سوهيب فاروق

جیاکارینی. ئینه‌یچ هه‌مان به‌لگه‌ن په‌ی ده‌ره‌تانوو و ه‌روه‌لاو ته‌شکوو
زه‌ینی و ویناو ته‌جرۆبه‌ی و زوانی تاکیی شاعیرانه‌ی و شیوازی
جیاکاری.

شاملوو شاعیری گه‌وره‌ی ریئالیستین و په‌گه‌زوو شیعراش
پراگماتیکی و تیکه‌لیوه‌نی جه‌ خه‌یالی و واقعی، یانیو نسه‌تیو فره
نزیکش بیه‌ن چنی وانهری و واقیعه‌کاو گلیرگه‌یش و وه‌شوینیچ بیه‌ن
به‌ دمارۆی و دايمه به‌ شوڵه‌ چراوکه‌و شیعره‌کاش چه‌نی سیاوی و
سیاونوماکاو رۆی، گزیان:

چراغی به‌ دستم، چراغی در برابرم:
من به‌ جنگ سیاهی می روم.
گه‌واره‌های خستگی
از کشاکش رفت و آمدها
باز ایستاده‌اند
و خورشید از اعماق
کهکشانهای خاکستر شده را
روشن می کند...!

په‌وتوو شیعریشنه، پیسه‌گرد شاعیریو به‌رز و نزمیچش بیه‌ن و به‌لام به
ئه‌زموون، سلووک و که‌شفی فره‌ته‌ر بیه‌ن به‌ ساحیب شیواز،

۱ - مجابی جواد، شناختنامه‌ی شاملو، ص ۱۲۷

سهرمه شقی ئه ده بی، سجیلی زوانی، ویری و ئه ده بی ویش و یاوان قلاوه بهرزئی شیعی. شیوازی نیماینه زوو جیا به نوه و شیعه و فارسیش پروو به ئاراستیوتهر به رده که نامیش نیا (شعر سپید)، ئی ته رزه په ی ویش خسله تانیوه تایبیش هه نی که باسکه رده ی سهرش چی مه جاله کوله نه نمه گونجیونه. سهره راو ئی خسله ته ئه رینیا و کاریگه ریش سهروو شیعی فارسیره و تاخیت بریو گلیرگه کانه به تایهت سهروو ئیمه ره نیاره؛ چنی ئینه یچه شیعه رش که و تینه وه روو تیخوو ده بانوو ره خه کارایچ.

تاقمیو ره خه وانی شیعه و شاملووی به شیعیوی توخه گه را، ئه شرافی و ده سه لاتوازش^۱ مزانانه و ماچانی چه نی ماهیه توو ساده وازی (شعر حرفی)، جیاکاره ن و تاخیت و اچینیش په نه: زوانش چریکی و ماجه راجون، گه ره کشن پیسه چریکیوی هیرشبه ری په ی خه لکی بریارده ر بو و ویش نه جاتده ری ئوستوو ره یی نیشانه بدونه^۲. وینگا و منه و ئی گوزاره جورا و جورئ گرد په ی ماهیه توو خلیسکی بیه، سرگی و فرانیه ته جرؤبه و شیعی^۳ هورمگیلاوه. چی راساوه شاملوو خالی هیمیش فرینی و لاوازیچش هه نی. قورسی و هه یمه نه ی زوانیش سجیلی زوانیشن که تاخیت بونه یی و هه زانه شیعی و عاشقانه کاش مشیوم ئامرانه

۱- فخیم و سلطه گرا

۲- احمدی مسعود، شعر حرفی، فرهنگ توسعه، ش ۳۷-۳۸، ل ۸۶

۳- لغزانی، رام نشدنی و کثرتگرایی شعر

بونیاه تا پریمی سروشتی ویشان نیشانه بدانه. ئی شیعرئ کتیوو
«مرثیه‌های خاک» نه په‌ی مهرگوو فرووغئ خیزناینه‌ش:

به جستجوی تو

بر درگاه کوه می‌گریم

در آستانه دریا و علف...

به جستجوی تو

در معبر بادها می‌گریم

در چار راه فصول،

در چهارچوب شکسته‌ی پنجره‌ئی، که آسمان ابرآلوده را

قابی کهنه می‌گیرد...

نامت سپیده‌دمی ست که بر پیشانی آسمان می‌گذرد

-متبرک باد نام تو...^۱

ئی ده‌قه لاونایوه‌ن^۲، تیموو وانایوه‌ش مشیوم نارام، خه‌مین و نه‌رم و
هیور بۆ، ئادیچ یاگیونه که باری هه‌سته‌کی و نۆستالوژیکی زالّهن.

به‌لام چه‌په‌وانه‌ش چیگه‌نه زوان قورسه‌ن و باری مؤسیقی و
فیرکانسوو ده‌نگه‌کا و واته‌کا جوړیوه‌نئ مشیو ئه‌مرکه‌رانه و هیقم

بوانیاوه، ئینه‌یچ چه‌نی شیعره‌کی و تیم/فه‌زاکیش و گوزاره‌و چه‌نی

واته‌ی یۆ نمه‌گیراوه، ره‌نگا یۆ ئه‌و جیاکارییه‌کاش چه‌نی سوهرابی

هه‌ر ئینه‌ بۆ که دژبه‌روو ره‌گه‌زوو هه‌ستامیزی که‌رده‌ی و زه‌ریف

۱ - مجابی جواد، شناختنامه‌ی شاملو، ص ۱۵۰

۲ - مرثیه

ژناسی شیعی^۱ بیهن و پیجوره ئاویشا نه لاینه جو گنوه ره. به هر حال شاملوو فرهو شیعه کاشنه، یاوان به شیوازی تاییه تی و زوانی بهرجهسته و ویش. شیعه کاو سوهرابی پیچه وانه و شاملووی پرماتیکیی، عارفانی و سهر به عیرفانوو وهرهوزوو ئاسیای بیئی و سلووکی شیعی ریش چاره نه فیکریه کاریگه ریش هور گیره بیهن و بالاش که ردهن. زوانش ساده، ههستامیز و وینه کاش نهرم و رهوان، بیئی:

هر کجا هستم باشم

آسمان مال من است

پنجره، فکر، هوا، عشق، زمین مال من است

چه اهمیت دارد

گاه اگر می رویند

قارچ های غربت

...

زندگی بال و پری دارد با وسعت مرگ،

پرشی دارد اندازه ی عشق.

زندگی چیزی نیست، که لب طاقچه عادت از یاد من و تو برود.

زندگی جذبه دستی است که می چیند

زندگی نوبر انجیر سیاه، در دهان گس تابستان است...

۱- زیباشناختی شعر

جه هەر حالته چى بهشنه پى ئاكامه مياومينه كه رهوان تهوهرى و پاراو زوانى و هونه ريبى خيزنايو فهزاي چهرمى^۱ پهى دهقوو شيعرى، دؤخيوى دژوازه وهش مكه رونه؛ لاييو مشيؤم دهق هارمونيائى بؤنه و نيشانه كى بؤتيقاى بورازيا بؤترينيره و لاييؤيته ريچه وه، فهزاي هاليش پهى رهتئاو وانهرى چنه بؤنه كه گيلؤ شؤنه و ئا رابيتته نادياراره. ئى كار كرده به گرد له ونيؤ جه وههروو هەر هونه ريؤهن كه پاساو ئى راهه رمانه دژوازي نه نيشانه كى دلى دهقى هم پيؤه نيشيؤى سه رتاره وارى و هارمونيائى پيدا بكه رانى و هه مته ر چنى ئى پيؤه نيه كاچ، كريؤ دهره تانيؤى هالچش پهى هه ناسه كي شتهى شيعرى وهش كه ردئ بؤنه تا رهوانى، پاراوى و جو له ش داي بؤنه به دهقه كهى و وانهر ده لاله توو نيشانه كاش بويؤووه و بدؤشان يؤيره و په مزى نه ونياوئيش، بوانووه و ياوؤنه ئامانجه كاو دهقى و هه وه كاو خيزنايش. يؤوهم به هره و ئى شيوازي نماناش؛ هه راوزوانى و فرانهبى ئه ده بين^۲، كه با به خسله تنى سه ره كيئى ئى جوره شيعرانه. چى پرؤسه نه شاعير نه ته نيا جه خه تى كه ردهى وي نه كا و يا برياره يشا ئه و پيؤه نيه كاو دهقى پاريزيؤنه؛ به لكوو ته شكه شا: (تان و بؤ^۳، قو ولايى^۴

۱ - فضاي سپيد

۲ - پلوراليزم ادبى

۳ - طول و عرض

۴ - عمق

و به‌رزیشا^۱)، جوړیو میعماری که‌رؤنه: که فرانہیی ده‌قی و بارسایو^۲
شیرعیش^۳، چنه بگتووه و یه‌ره‌سووچیوه ده‌لاله‌تی په‌ی ده‌قی،
بخیزتونه. پیجوره زه‌مینہ ره‌خسیونه په‌ی وانہری، فه‌زای چه‌رمی،
نیشانی سلوکی و وینی چنوکیو شیرعی بویزووه و له‌زه‌تسا چنه
به‌رؤنه. ئی نمونئی که وستیمانہ روه، نما‌نا و په‌وانی، پاراوی زوانی و
ماناینی و وه‌رانوهره‌که‌ش ته‌جرؤبیو ده‌قی پیچاینی که دریژہ و
باسه‌که‌ینه ئه‌و بنه‌ما ده‌روون شیکاریه‌کاشان باس که‌رمینه.

۱- ارتفاع

۲- حجم‌گرایی (Espacement)

۳- رویایی یدالله، از سکوی سرخ، ل ۳۳۶

(۳)

پېچيای ته وهری ته جرۆبه و شیعی و هه نگیزه^۱ دیا ییو یتەر

دلئ باسه ئه ده بی- بۆتیقاییه کانه، ده قئ پېچيای و دوگماویئ^۲ وهرانو و ده قئ سادئ، پاراوی و په وانی و هه مان حالنه په ر کاکله ئاماینئ^۳ و به گردیوه دلئ ناخو و ته جرۆبه و تا قمیوه شاعیرانه ئی جوره شیوازی تاپۆ کریاینئ. ئه لبت به نینو ده قئ سادئ و ساویلکیته، ئیمه جیا کاریئ بۆتیقایئ- ریتۆریکی قایلینمی هه ر پاسه په ی ده قئ هیقمئ و پېچيای ئی مه رزبه ننیه هه ست په نه مکر یونه. سووچه دیایو نیشانه ژناسیوه ده قئ ساویلکی- پېچيای به ده ق- بنیه ری و ده قئ ساده- پاراوی و هونه ریئ به ده ق- خیزنه ریوه پیوه نیشان هه ن که بارگای ده لاله تی و نیشانه یی هه ر کام چینیشانه جیاوازه ن. دما ته ر به شیوه نه ئی دوه گوزارانه (ده قبنیه ری و ده قخیزنی) وردته ر شی که رمیوه.

۱- زاویه، سووچ، گوشه

۲- متون معقد و دوگماتیک

۳- سهل ممتنع

ئى دوه پروه كەردى^۱ پەي شىعەرى و شاعىرە كاشا، يەكسان ئافەتتائىمىز و خەسارەتخىزەنى. ھەر پاسە كە باسما كەرد راپھەرمانەى يەرۆمە كە بتاوؤ بىنشۆنە ياگىو بىنەرى و خىزنايو دەقى و وانەرى چالاکى ھۆربىنۆنە بە رەمزگەردانى و كەردەيە و نىشانە كاش، لەزەت ئەرمانايى كەرانى؛ شىعەرى سادى - پەرمەژگىنە.

چىگەنە وەرولاي گەرەكمانە فەلسەفە و پىئەننىيە نىشانەيە كاودەقى پىچىياى، دەررون شىكارانە نىشانە بدەيمىتە و سووچە ناديارە كاش زانشتىتەر رۆشن بکەرمىئە تا فرەتەر ديارىيە رۆخسارى و پەناوايىە كاودەقى جۆرە دەقانە، بگنانە بەر.

پەيلوایو نىشانەژناسا و شىعەرى ئىنەنە، ئى جۆرە دەقانە^۲، پەي تەرزەو رائاردەى و چنەى زەينىو بىنەرىشان^۳ و ھۆرمگىئۆو و كریان پەرسىوى بىچىنەيى كە چى برىو شاعىرى و نويسەرى برىو جارى پەنا بەرانە دەقى تەماويى و پىچىياى و ئەو ياساى جەمال شناختى و سىناعەتى رەوانتەوهرى و پاراوزوانى لامدانه و رادەبەدەرانە پەنا مەبرانە بە رەمزناى و ئەدەبنايو دەقى؟ سووچە دىايو ئى نىشانەژناسا، ئى تاقمە شاعىرى، بە دەس پەنەكەردەى ئى جۆرە خىزنايە كە ناوئىئاگايچ سەرروو كارىگەرى دياردەكايتەرىنى، بۆ بە

۱ - ساويلكە خىزناى و پىچەلئى دەقى

۲ - ئى باسە دەررون شىكارىيە، ديارديوى گەدەكىن، گەدوو دەقە پىچەلپىچەواچە كاودەقى شىعەرە و ياگەكايتەرىچ گىرۆو.

۳ - بافت ذهنى، Subjective Context

ته‌ونه‌ی بنه‌رته‌ی و چیرخانی زهینی بنیه‌ره‌کیش و ههر پاسه ته‌مامن پی عاده‌ته نویساری - شیوازیه، خوبی^۱ مگی‌رانه و جه سه‌رخانه پیسه ده‌قی پی‌جیای و «قیه‌و گه‌مه‌و وی ته‌ریکی...» رۆخسار مرمانۆنه.

ئی په‌یجۆرکاری، ئی هه‌رمانه نیشانه‌ژناسیی درپژه په‌نه مدانی و بنه‌نگله شاریاوه کاش رۆشن مکه‌راوه و ماچانی ده‌سه‌لات جه یه‌ری سووژی (خیزان، مه‌درسه و گلیرگه) نه، به وینایو جۆراوجۆری درزی مکه‌رۆنه. چی ئیده ره‌وانژناسینه؛ "خیزان و مه‌درسه" که چیرخانوو ریکوزیای گلیرگه‌ینی^۲، ده‌سه‌لاتی تۆتالتر په‌نه‌ش وه‌شهن که وه‌لینه هه‌ول بدۆنه، به راهه‌رمانی جۆراوجۆری، ئه‌و تاکه‌کاو ئی دوه نه‌هادیه، که سایه‌تیوی زه‌بوونی و چیرچه‌پۆکیشا چنه‌سازۆنه که نه‌یارا و یا نه‌تاوانه به هیچ جۆریو چنی قه‌له‌مه‌وی دیاریکریای تاته‌سالاری، بگنانه جۆچانی و پی بۆنه‌وه گرد که‌س و گرد چۆیویه مه‌جبوور کریۆنه، چنی ئی دلواسته زالیه^۳ بجوولیاوه و یاوا پی گوزاره‌یه: تاسنای ئازادی و «لووره‌و دیزی ی و گۆشی فرکه‌و دل ده‌روازه‌ی خرپشت کریا».

۱ - عادت، انس

۲ - نهادهای مدنی

۳ - سوژه‌ی غالب

حهوزەى ئەدەبىيە، ھامسەنگوو ئى دووھ كاريكتەرانه، بيهن پريستيزيو^۱ پەى نويسەرا و شاعيراي دەسلاتوازي و بنهري دەسلاتجىي و وانەري تاشيارى و ملکہ چى و سروسوالى. چى پروسەنە وانەري مونتازکريايى، وەرانوہروو توتاليتەو دەقىنە، بى ئانەيە بزاناہ دلئتوشنە چيش گوزەريونە؛ تەنيا ھازيشا سەروو چەپلە تەقناى و سەراسيمەيى و سەرنامنايرەينە، زۆم مەوونە. چەپەوانەش ھەر جۆرە رەخنەگيرتەيشا يانئى رەفزوو دەسلاتى تاتەسالارانەى و ئاکامش بەرکەردەيشانە چى بازنە زالە ديارىکريانە، بيجۆرە ھىچ وەخت ئامادئى نەنئى جە مووھىبەت و بەرەکەتوو خوانەو حازر وەريى تاتەى! ويشا لابدانە و بىبەش کريانە.

ئى جۆرە کاریگەرييە، بە پاو روہ کەردى کويش، ساباتەو ئەدەبىياتىچ تەنانەرە و جە کاردايەو ئى پيوەنيانە(خيزان، مەدرەسە و گليرگە)، بە شيوازيو جۆراو جۆري، نماشا ئەو دەقەکانە موينانە. شاعيرى يا نويسەري چى دۆخە سەپيارى و چى بازنە دەسکردنە، ناويتاگا پەى ئامای دى ئى ئامانجى، موازانە دەقئو بارانە کە رۆحئوى دەسلاتجى و بازنە ئاميز بيهونە سەرچەمەو ئىلھاماتى تايەيشا و بيجۆرە بتاوانە وشکە لائوو ساراي ئەدەبىشا، سيراو بکەرانە.

چى پروسەنە و سەروو ئى کاریگەرييە ناوازيئە، ئى تاقمە خيزنەري چوون بروايچشا بە رەتياى و تەقالاو ئەويتەري نەمەتۆنە؛ پەنا بەرانە بە دەقى پىچياى و سەرەنجام تەرزەو خيزنايش ھەوالە مدانئى بە

۱ - Prestige، تشخص، اعتبار، حیثیت و نفوذ

سه‌رچه‌میوی نادیارى - ماوه‌رایى و (دهس په‌نه نه‌یاواى) که ته‌نیا ویش یا بازنه‌و ویشا بتاوانه بواناشه‌وه و فامش بکه‌رانى.

چى رۆحه‌ عاسمانى و میتافیزیانه، ئى تاقمه‌ نویسه‌ر و شاعیرى، نیگاشا ته‌نیا سه‌روو یه‌کچىوی زۆم مه‌وۆنه، ئادىچ ئانه‌نه که په‌ی ئه‌وئته‌رى که وه‌لتەر غه‌ریبى فه‌رزیاينى، بسه‌له‌میۆنه، ته‌نیا ئادىنى شیاوو ده‌رک به‌ حه‌قیقه‌تینى^۱ و...!

ئى روه‌که‌ردى که نیشانه‌ژناساو ئه‌ده‌بیاتى به‌ "لاوه‌ نیای سیمىۆتىكى زوانى و تاسنايو خىزنای و په‌نا به‌رده‌ی به‌ په‌مزنای راده‌به‌ده‌رى و سیمىۆلىكى که‌رده‌ی شیعرى، Symbolic" نامیش چۆ مبه‌رانى؛ پۆلیۆ باسۆیته‌رى ده‌روونشیکارىی جه‌ ته‌رزوه‌ به‌یان و ئه‌ندىشه‌و شیعرینه، مارانه‌ شوونى ویشاره‌ که‌ وستهى به‌روو نیشانه‌کاش نیازش به‌ یه‌که‌لاکه‌ردى فرته‌رى هه‌ن و بیجۆره‌ درىژه‌ش مده‌یمینه:

" نه‌فسوو ئازادوو شیعرى چه‌نى تینه‌توو ئینسانى ئازادى جیا نیه‌ن و هه‌رکامیوه‌ ده‌س په‌نه‌که‌رى یاوى په‌ویشان. بی گومان شاعیرىچ ئینسانیتى و ئه‌گه‌ر نه‌تاوانه‌ ئى پیه‌ه‌نیه‌ فام بکه‌رانى، ئه‌شوۆم ئه‌و شیعره‌کیشا شکه‌ بکه‌رمینه^۲. " پرۆسه‌و ئازادى و دیارییه‌کاش پیه‌سه‌و خىزانۆیه‌ لیبرالى و کۆمه‌لگىوی دیمۆکراتىكى، مشیۆ دلى شیعریچه‌ نیشانه‌کیش په‌نگ بدانه‌وه‌ و وانهرى به‌ ئه‌شکاونایشا له‌زه‌ت به‌رانه‌ و هه‌ست به‌ په‌رتىای

۱ - ته‌رانى مسعوود، نقد ادبى، متن ادبى و اقتدارگرایی، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-۳۷

۲، ۳۱، چى کتیبه‌نه‌ سه‌رچه‌مه‌ی سه‌ره‌کى ئى کاوی بیه‌ن

۲ - مختارى محمد، زنى تنها، یادنامه‌ فروغ، ص ۷۶

زوانه که چیج بکه رانه. نه گهر نه تاومینه ئی ئازادیه دلی ده قیوه نه ههست په نه که رمینه، مشیوم په نابه رمینه به راهه رمانه کاو دهر وون شیکاری ده که کی^۱ و ئایره بی بشکا و نمینه ش و بزانه مینه هه ناوو بنیه ریشه چنی پیوه نیه کاو خیزان و گلیرگه یه، چیش ویه ریان که بنیه رش وه رگیریش که رده بیه ن ئه و ئامیره زاو زی که ره کینو زوانی و ناسته نش ئی ئاسکه سرگ و سلوکی ره تیونه و ئی زاوه چه توونی به مه یلوو ویشا گه مه بکه رانی. جه هه حاله فه زاو شیعرئ پیسه و فه زاو یانه ی و گلیرگه ی ئازادی، نیازش به دهره تانیوی سه ره بوئ هه تا هه ناسه کیشونه و ئوکسیژن جه بزب بکه رو و هازی بمجۆ و وانهری بچه له ننگۆنه.

ژۆلیا کریستوا خاتوونه ی فیلسووفه ی سه رده میه ی فه رانسه ییه ماچۆنه:

پروسه و شیعرینه، مشیوم ناویناگای سه ره تای شیعرئ^۲ هرووژم بکه روونه سه روو راسیونالوو زوانه که کی^۳. چی سووجه دیایوه راسیونال یانی دوخه ی ویناگای شاعیریی و زوانه بکه رانه که ش^۴. بیجۆره ئی

۱- کنش های روانکاوی متن

۲- سیمیوتیک، Semiology, Semiotics، نشانه شناسی

۳- تهرانی مسعود، نقد ادبی، متن ادبی و اقتدارگرایی، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-

۳۷، ل ۳۲

۴- انگیزه های خود آگاه و آمرانه ی مولف، خردگرایی، باور به عقل به عنوان تنها منبع معتبر شناخت

دۆخه ناشعووریی ئاماده بکریۆنه پهی دۆخهی ناویئاگای زهینی و خۆرپهی شاعیرانهی.

ئی پهیلوا دهروون ژناسیه ماچۆنه: زوانوو شیعیی پیسه و زوانوو زارۆین؛ پهها، ئازاد و چهتوونه^۱؛ نهزمیوی پیچیاوه و وهرگیریکهرش نیهن و وهرانوهروو ههر جۆره یاسا و قاعیدیوی زۆرواچی و بکهرانهیوه، مله جیپی کهرۆنه و به گهمی جۆراوجۆری وزه هالی کهرۆوه و لهزهت مرمانۆنه و تینهتوو ویش ئهرمانۆنه. ئهگهر شاعیریو، سهههتاو ئهنگیزشی شاعیرانهیشنه، نهتاوابوش زال بیه بۆنه ملوو وئیئاگای زوانکهیره و زۆره ملی بکهرۆنه پهی خیزنای ئی جۆره شیعرانه؛ ئانا زهینش پهنا بهرۆنه به پسووپسووکهردهی و رامه فارای و شارایه و نیشانئ زاورییکهری و نما نای سۆلتهی زوانی.

به قهولوو کریستوای، پیسه زارۆی ئیتر نههتاوو چنی ئهعزاو ئهدایش^۲ پیوهنی بگیرۆنه و شیعهرکیش روو به سیمبولیک کهردهی و پیچیاوهیی زهینی و زوانی ئاراسته کریۆنه و بو به نهخشی زهینی پهی بیهری. ئینه هه مان لاداین و رووتهوه کهردهی دهقین جه پرۆسه و ئازادی و وینه سازی ئهکتیف و فرهدهنگی و فره مانایی و پهوانواچی که دهقی ئاوانگاردی شکله مدانی.

خالئو که پهی ئیمه سههه نهجبهه رنه ئینه نه که چی پرۆسه نه "خیزنایو شیعی" و "دهروونشیکاری" و "دهسه لات"، یۆ گیاره. به قهولوو

۱ - هه مان سههه مهی وه لین، ل ۳۲

۲ - هیمان پهی دۆخی ناویئاگاو زوانی

کریستوای چي دۆخینە "زەینوو شاعیری دەسەلاتوازی"، ھەمان "تاتیو ھانەوادە" یا ھەمان "دەسەلاتچییوی سیاسی" گلێرگەین کە ھەرگیزی کەرۆنە جە ھۆرز و نیش و سەما و گەمە و چەتوونیی زارۆی و ھەر پاسە نیازە و یرسک و سەرەتایی و سرۆشتیە کاو تاکە کاو گلێرگە. پیحۆرە فەزاییوی تاکدەنگە و چەقبەستە و ئاراستە کریا، پرسکیۆنە کە وانەری و زارۆی و شارووننی تەرسنۆنە و سەرکوتشا کەرۆنە کە ئیتر نەیارانی بگنانی قەرە و بازنە ی بقە کریایرە (تۆ واچە دەقی پیحایی ئەدەبی).

ئی روھ کەردە تیۆریکی - دەروونشیکارییە جە کۆمەلگە ی زیارە ی و تۆتالیتیزمنە ھەم پە ی "وانەری" و ھەم تەر پە ی "زارۆی" و ھەر پاسە پە ی "شارووننی" سەلە میان و دیاریە کیش چنی خانەوادە ی و مونا سبباتی دلّ دەقی زیارە ی و قۆرخ کریاینە، یۆ مگیراوھ. یانی شاعیریۆھ کە دەقە کەش و زیانەرە؛ ھەر ئاتە سالارنە کە ھەرگیزی کەرۆنە جە ھالی کەردە یە و وزە کاو زارۆیش (شیعریش) و جە ساباتی سیاسی و گلێرگە یچەنە ھەمان حاکمی تۆتالیتەرەن کە بە سانسۆر، ھەرگیزی کەرۆنە جە ریکۆستە مەدەنیە کا و پەرۆتە و ئاسایی و ئازادی تاکە کاو گلێرگە ی.

ھەر چي بارەو ھەتو و "ژیلوا کریستوا" قوولتەر ملۆنە دلّ باسە پە وانترناسیە کە ی و پێسە ئاکامش چنە گێرۆنە:

ھەر پاسە کە زارۆی چەتوون و ئازاد، پێو نیش چنی ئەنناما و ئەدایشە و ھەن، شیعەرە ی نەوسنە یچ، پێو نیش چنی سیمپۆتیکي

زوانیه وه هه^۱. رسکنای ده لاله تی نیشانه یی که مشیۆ ئازادّی بانه، به لام ته گهر جه لاو شاعیری ده سه لاتوازیوه به یاساو سانسوری، جمه و جه ره یان و ره وانیشا چیریا بگریۆنه؛ ئانا ئازادّیچش چنه گریۆنه. سیمبۆلیک کهردهی^۲ هه مان وشک کهردهی جه ره یانوو شیعرین. یانی شاعیری پیچه لچی و سیمبۆلیکواز به یه کپارچه یی کهردهی و سولتهی زوانی (Totality)، داواکاریه کاو یاساو تاته سالاری، به یاگی مارۆنه. نمانایو سانسوریچ یانی شارایه و سه رکۆ کهردهی نیشانه ره ها و زاو زیکه ره کاو زوانی (ئه ناما و ئه دای)^۳.

پاسه ن شیعره عهینوو ساده بیهیش و روه کهردی شه قامیش، مشیۆ دژواره و تکنیک ئامیزه یچ بۆنه، ئه لبهت نه به هۆ فره دژوار بیهیش،

۱ - هه مان سه رچه مه ی وه لین، ل ۳۲

۲ - چینگه نه مه به ست راوینوو ئی خاتوونه نویسه ری و سیمبۆلیک کهردهی، ده روون شیکاریه که شه ن که گردّ چۆیۆ به سۆوه به په روه رده ی زهینی شاعیری و نابروایش به پرۆسه و ئازادّی و خیزنایو ده قیوه. یانی پیچنایو راده به ده ری، بازنه کاری و وه ره به سی وه شکر یانه و وه رگیری کریۆنه ئه و گه مه ی زوانی و نامای هه له کئی نه ماده کاو دلێو ده قی. پیچۆره وه رده نگئی چه مه به س کریانه که نه تاوانه فه زای سلۆک و چه رمه و ده قه کهینه، ئایره یی ده لاله ته کا بو یزانه وه. ئی تهرزه وینگا چنی سیمبۆلیزمی پیسه مه کته بیۆی ئه ده بی - هونه ری و سیناعه تیۆی زهریف ژناسانه و ئیسته تیکی که هونه ری کهردهی نیشانه کا و مارای دیمه ن و مانایش چنه گنۆوه، جیاوازیش هه ن با ئی دووه راهه رمانیۆ پرۆسه و شیعرۆ و میتیدۆلۆژی ده قینه، تیکه ل نه کریانه.

۳ - تههرانی مسعوود، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-۳۷، ل ۳۲

بئى ھازى و ساويلكى برمانۆنە، راكى رۆشن و ئاشكرائىنە، پىچەلئاي و قەمچ و پىچداى واتەكا، چى و پەى چىشى؟! برپو شاعىرئ گولانجلى، جە مېتافىزىكاو زوانىنە؛ جىاي دەعوەت بە حوزوورى خىزنەرانەى و ئازادانەى؛ ھەر ئىناى وىروو لت و كوت كەردەى فىزىكوو زوانە كەينە!...^۱

ئەدەبىياتى وەلكەوتەنە يۆ پىسە و "مالارمە"ى، بە ئازادىپوھ كامل و زانىرپىپوھ رەھا دەس كەرۆنە بە ماراى ياساكاو رازوانى (Syntax) و لاداي جە نۆرمە كاو تاتە سالارى ئەدەبى.

تى. ئىس ئىلپۆت"جە درامە ھۇنياكاشەنە بە ئەنقەس شىواز و ئەدگارى ھونەرئىش مفاپۆنە و جە مېتۆدى فەرمى شىعەرئ پىچىاي تەماوئى پارىز كەرۆنە و پوھ كەرۆنە زوانىپو تەنزئامىزى خەلكيانە و چى شىوازىنە ياوۆ ئاستىپو بەرز و تاوانش چىپوئ نەواتى بواچۆنە و كارىگەرى وئش سەروو شىعەرئىرە بنىۆرە...^۲

"خاتوو كرىستوا" جە ساباتوو رەوان ژناسى دەقەنە، بەىنو و خىزنەى شىعەرئ و شۆرشى سىياسى و ئازادى ژەنانە؛ رابىتپوئى نىشانە ژناسانە موئزۆوھ^۳ و پىچۆرە ھەنگامى ھىقمى ھۆرگىرئانە پەى سەرنموونى كەردەى و ئاوانگارديزىمى زوانى و ئەندىشە و شىعەرئ و ئازادىپى رىكۆستە مەدەنىە كاو گلئىرگەى.

۱ - سالجى سەى عەلى، گۇفاروو نامەى، پووشپەروو ۱۳۸۵

۲ - يوسفى د. غولامحسین، چشمه روشن، ل ۳۶۰

۳ - ھەمان سەرحەمەى وەلئىن، ل ۳۲

چی سووچه نیگاوه، هیماکی پاسه نیشانه مدانی که شیعره و ئارۆ
هورامانی په ی یاوایو ئی دۆخه سلۆکی و ئیده ئالی و بریایره یو دوی
دیاردی وهره چه می و ئیسه یی؛ (ساویلکه خیزنای و پیچه ئنای
دهقی) رای نه بریایو فریش ئینا وهره نه.

(۴)

فہزای نہونیاوئ شیعری سہردہمیانی ہورامیی و نمانایو تہجرؤبی تازہتہری

ہہریاسہ کہ باسی و ہلینینہ ساقماکہردہو جیاکہرہوہو و ہنچینہیی شیعری و ناشیعی^۱ و فہلسہفہو تازہگری و تہجرؤبہو شیعری پھیوہستہن بہ بیہی نشانی کارایی و ناشانی توری کہ خسلہتی سہرہکیشان فرانہیی و فرہ تہوہریی دیمہن و دلینہ^۲. بہ قہولوو وولفانگ ئایزیری (Wolfgang Iser)، فرانہیی شیعرہنہ یانیو بیہی فہزاییوی ئیستیاریکی، ئیہامی، ئیبہامی، چن وینہیی، چہرمہ و نہنویسیا^۳ کہ پھی فہہموو شیعری وزیان سہروو شانہو وردہنگی چالاک^۴ و بہ کہردہیہو گری کولئ شیعری بیاوؤ دہرکی تہجرؤبیی دہقی. ئی فہزا نہونیاوئ، ہہمان تہوزیحیوہنی کہ شاعیری نہداینی و پیسہو رہمزویوی نہکریاوه مہنہنہوہ. ئہگہر دہق ئازاد بؤ۔ بہ شہرتیو

۱ - کتیبوو چہکہریانہ، وہرفراوان و فہنیتہر، چی بارہوہ باسیما کہردیتی،

بدیہیدی ل ۲۸

۲ - تکثر در صورت و محتوا

۳ - تعلیق و سپیدخوانی

۴ - صفوی کورش، فرهنگ توسعه، ش ۳۸-۳۷، ل ۳۵

جه وهه روو خيزيايش چنه بو، فهزاي هي رمنوتيكيش وهروه لاو و رابيتته ي دال- دالي زالنه؛ نه گهر قه رارداديه بو و كيشانه و نه زمينه تيپر بيى بو و لوايونه دلي زه نجيره و نيزامى نيشانه يى، ئيتر شيعره نه و چي حالته، وهزن و قافيه و هونه رسازي قه راداديه، نه ته نيا زينه تبه خشي و ده لاله تييني، به لكه م ههستي به خشي شيعر چهنى^۱. ئيسه كه نه و كه ره سيهره و هيژمووني سفهتي كوئنه ي و تازه ي و زهيني عاده تي په ي شيعري برياميره؛ بابه تي و نسيوازانه و به لكه مهن، ملمينه دليو فرانه يي شيعري و ته جروبه كاش و به ئارده ي چن تاقويني، كوويني و ده قبارسي، باسه كه ي تاپوكريا و وه ره چه م^۲ مكه رمينه:

هه ناسيوه وله ريحان و

كاوه تري سينه سامال

جه چه ماتنه^۳

وينيو كارا، زهريف و فره ده نكيته. وانهر به داي يوره يو نيشاني هه ناسه ي و وله ريحاني و كاوه تري سينه سامالي؛ ياوو به وينيو

۱- په ي زانياري فره تهرى بديهيدى كتيوو چه كه رايى هزي تازي و عومري

جاده... جياوازي شيعري و هوني ل ۵۸

۲- مستند و عيني

۳- مه محمودپور رهوف، هورپراي گهچ و تهخته ي، ل ۳۳

دوانی و سهره نجام دیونایو وینویتهر و یودریای باریسی^۱ که
شیایوی^۲ هونه رین و زرافهت و فرانیهیش دان به وینه و چهما و
قورسایو دهقه که ی.

چراویوه رۆشنه

شیعری چنۆ

ژهنیوه که

هیشتا تاریکی بژمارۆ^۳.

...

چی کوله شیعریه بهینوو مهودایو دوی وینی: "چراوی رۆشنه" و
"ئه ژمارای تاریکی" فهزایوی هالی په خسیان که به کهرده به و
په مزه کا گنۆنه بهر که کارا کتیری سهره کی چی فهزا چهرمینه، ژهنه
شاعیریوه- که چنی تاریکی ئه ژمارای، شیعری چنۆ/ شیعری
مارۆنه... چی دهقه نه هونه رسازه و ئیستیعاره ی زالهن و تهوه ری
یاگه نشینینه شاعیر جیای ئانه ی که لیم پزکه روڤنه، ته جروبه کاش
به رجسته که ردینیوه. شاعر چینه ی و تاریک ئه ژمارای، ئا فهزا
ئیتیعاریکی و بو تیقایینه که وه رباسی فهنی ئیمه بیهن.

۱- تصویر مرکب و حجمی

۲- تشبیه

۳- عوسمانپور کولسووم،

...

عەرش

زەمىن تا عەرش

فەرە نەمە وەرۆ

گەرەكتەن بزانی چن دوورەن

سوژدیوه لوه

بى ریا و درۆ^۱

مەودا و فەرش تا عەرش فرە فرەن، بە تەعلیق و فەزای چەرمەوانای و یاسا و نیشانەژناسی، زەمىنە پرەخسپۆنە پەى وانەرى که بە پرەمزگىلنای هیمایی، ئاسان ئا مەودا دوورەیه بە سوژدیوه بېمۆنە و سنوو روو ریا و دروئى بەزۆنە و یاوۆ و یرۆکەى پرەخنەبى و مەلامەتگەرىبى شیعری که گىرە ئەو حافىزى کارىگەریش هۆرگىرتە بىه بۆنە.

...

...گەرەکما ویم که روو زەریا

بە چە پۆکى شەپۆلى

بى دەنگى ساحیلی هاروو

جە زر و مەد بۆ بە هەناسەم...^۲

۱ - هیندايه تى مۆختار، هەلسەو هەنارى، ل ۱۷۰

۲ - محەمەد پوور عادل، چە که ریاى حەزى تازى و...، سابىر عەزىزى، ل ۱۲۴

چی شیعرینه که ویش به شیویته روو شیعیوه تهرین، هارایو بی
دەنگی ساحیلی به چه پۆکی شه پۆلی و بیهشا به جەزر و مەدوو
هەناسە، فەزایۆ وەرولە و نەونیاوی هۆرچنیان که سەرسامیش
یاگیو سەرەنجینە و ئینەچ زاوژی کەردە ی نیشانە کا و بەردەوامی
هەناسەینە ویش موینۆوه و مدرایش پە ی نیا و جمە و جوولەو
پروسة بەردەوامەن...

ژیوایم

قۆرخ کریاو دوئی یاگان:

ئەچیگە که تۆ هەنی

چاگە یچ شەو ماچی

تۆ دیارەنی^۱

ئى وینی شیعری هەر چی شاعیرینی و تو، شەو ماچی و ژیاوی،
بیینی قەزیوی دیالیکتیکی و تەمامکەروو یۆترینی و ئەرک وزیان
سەروو وانەری که چا فەزا نەونیاوینە، پیوه نینی (تۆی دووه
هامسەنگەنە (دوئی یاگی قۆرخ کریای) بو یۆوه:

...

شاعیریویتەروو ئارۆی بە هۆرچنیە ی نیشانی ئیستیعارە ی و
بەرجه سته نومایی، یاوان دەرکی تەجرۆبی شیعری. شاعیری
بەدەسەلات ئانەنە که راسیۆ خیزنۆنە که چاوه لتهر نەبیەن.

۱- سابیر عەزیزی

"چووزیای نهفہس"ی "سیروانوو له مزاو ئه دای"ته، ئا حه قیقه ته
ههستی به خشنه که نه بیهن و خو لقیان:

ئا وه خته که

چووزیا نهفہس

سیروانوو له مزاو ئه دایمنه^۱ (شارۆ)

...

"عاشقی شاری"، "مانگه و ئاینه" و "ئامایره ی شهوی" پیوه نییوی هۆ
و هۆکاری^۲ و یاگه نشینی نیشانه کان که ئاکامش ژوانگه و
وه شه سیایش چنه که وته نوه. ئی فهزا هالیی مشیوم لای وانه ریوه
بونوووه تایوو ئا ژوانگه که نیشان کردوو په یاموو شاعیرین:

شار عاشقا

مانگه بو به ئایینه

که شه وه مهیره.^۳

...

چی شیعرینه و شیعره ی وه لینه نه، وینه و مانگه و ئاینه ؛ مانگه و
ده لاقه و... به دوی سووچه دیای جیا کاریوه، خیزیاینی. چی شیعرینه
دیای شاعیری په ی هیماکا و وه شه سیایی، به ته نزوو خه یال پلاوی
به رجه سته کریانه وه. چی وینه نه مشیو به یاگه نشینی هیماکا، په مزوو

۱ - محه مه دپور عادل، چه که ریای هزی تازی و...، ب.م. شارۆ، ل ۱۴۷

۲ - رابطه ی علت و معلولی

۳ - په شیدی ئه حسه ن

هۆرچنیهی "ده لاقه‌ی و مانگی و سووره ساوی" پیوه نیشا چنی
"خه یال پلاوی" ویزیۆوه، ئینه یچ ئا فهزا هالیته که باسش سر
که رمینه و شاعیری خولیقنان و که شفوو ده لاله ته که ی وزیان سه روو
شانه و وانهری کارای:

ده لاقه و مانگه و سووره ساویه

چه خه یال پلاویه! ...

...

نمونه بهیتهوه جه غهزه لیونه په ی بهرجه سته یی ده قی و مه یله و
هۆرچنیهی یاگه نشین ته وه ری و فهزای نه و نیاوی شیعرئ جه یه ری
لایته: دریزی (افقی، بلندی)، پانایی (عرض) و بهرزیی ده قه که ینه.
مادام مه به ستوو پرۆسه و شیعرئ، پیوه نینی نیشانه کان و ده ق
جه وه هersh شیعرنه، ئیتر تیئوری کۆنه و تازی تاویۆوه و ته شکه و
ویش فۆرمی هونه رینه موینۆوه و کیش و قافیه و کلیشه یی به ی
سیناعه تی قه راردادیی خه نیشا ره نگه ش نمه مه تۆنه و با به هه ستیوی
زه ریف ژناسانه په ی ده قه که ی. پرۆسه و ینه سازیی باری چی
به یته و وارینه ئینه یه میاوتۆ. رۆحیو که به هیچ ئایریو کۆ نمه کریۆوه،
شاعیر ده ق ده ق، ده قش مدۆنه تا ئننه و یقله بۆوه بلۆنه دلئ په لکه و
یاری. گژیای چیرخانوو زه یینی شاعیری چنی پانایی رۆحی و یقله
که رده یشه و، یاگی سه ره نجینه که دژه هه رمانتیوی هونه ریه ی
دینامیز ئامیزنه، ویش موینۆوه:

۱ - ئه بری میهدی، وجیس، تلگرام

رۆحيم كه روو دهق دهق، دهق ههتا وهرو وهلا
بهش مچكله بووه و بلوونه دلّ لكوو پهلكهيت...^۱

...

چن وینّی کارایتهرئ؛ بی دای یورهشا و ته نیا په ی ههرمانیوی
ته مرینی. داوا که روو وانهرئ کارایو شیعرئ، ویشائی وینانه باناوه
و فهزای چه رمیشا سه رهندهر بکه رانه:

ئهی من جه تۆنه وریا وهی تۆ جه مننه جاری
ئهی مه سنه وی چه ماو تۆ قه سیده و ئینتیزاری
هانو و چه می وه هاریا قه لوه زهش پیکا ده ممه و
په ی وشکه سالی مه یلیت دا بۆ بینه هه ساری...^۲

...

جه ژنه و گه لای به سه ماو وای دهس که روّ په نه
ئی دهردّه تازی حه ر سه وای دهس که روّ په نه
ته موو دره ختوو بیکه سی شاخیو پرچیو
نانا ئیتر مه رگوو گه لای دهس که روّ په نه...^۳

...

رهمه زانیوه ده م درپاره

۱- ئه حمه دی حافز، هورامیانه، تلگرام

۲- بیهرووژ محه مه دپوور، شارو

۳- عه باسی فه رید، سه ماو خه یالی

تا مانگیوه خړپوو خوځه
مهراقوو شاعیر یوه بهره لالی! ...^۱

...

... ئیمه و ئاویر، ته ژنه و شمه نمی و
گلو ما په رنه جه بلیسه ی...^۲

...

وینيوه تهر ئه کتيف و سلوکه:

ته نیاییم کیشه دار

تن و تۆل

دوعایی وانه ئاوه و ئا وارانیه،

دنیاش هه به سنان

فیشه کیوه ورازه لچپوه:

تهق... تهق...

... ته نیایینه که وتانی باوشه و کۆلانی^۳....

۱ - پړوسته می فهرشید، شپرز یانی من، دنیا، ئه فغانستان، گوتار، ل ۴۳

۲ - ئه ختهر بورهان، هورامیانه، تلگرام

۳ - که ریمی شیلان

وئىتپتە ناوازى و ھەنجار مارپەو شىئەرەو ئارۋى:

ئىننە بە منوھ ديارنى

ھاكا

نەژناسۆموھ كىناچەيىم

ئىجارە دلىو منەنە

جيا مەنى و نەلاى...^۱

...

پلتۆكە نامىت

گىلۆ و

چەمام زياتەر

ياگىتەر مەيۆزۆوھ

گرەوۆشەنە

بە دلى پەرررررر^۲

...

تەجرۆبىتتەر جە شاعىرئوتەرى:

ئىسال پايىز

بالاش مەرگن

بوەش كۆرۆنا و

۱ - مەھوھەش درۆستكار

۲ - شادى سەعدۆللابى

چوہش دلی
دەرختی پەرسەمەری بەرگن
سیاواش تەکنای و
جیاکەردەدی دلی و دۆسی
گەلاریزان
وستەدی کۆسی
هەلسی چەما
هەوری نۆ پەلە واران
گەلاریزان
جەستە و نازیزا جەگیانی...^۱

...

ئى پەوئەندە فرانەییە و پرۆسە و هۆنەری کەردەییو دەقینە و خێزنايو
تەجرۆبە و شیعریئە یاوتۆما سەروو ئایرئویتەری و باسئویتەری بە
نامی وانەری کە موزیۆنە سەروو دوە لژگوو خێزەنەر- دەقی و یەرە
سووچوو تەشکوو دەقی. پیجۆرە ئى پرۆسە خەللاقە: دەقی- خێزەنەر-
وانەر تەشکە گێرۆنە و وانەروو ئیعانییە^۲ ئاساین جۆرئویتەر بدیۆنە

۱- ئەمین حاجی زەلمى، بەشیۆه ئەو پارچە شیعریۆی فرەتەری کە پەى سۆزوو
کۆچوو مامۆسا عوسمان محەمەد هورامى نویسیئە.

۲- اکونى

په‌ی نه‌ماده تازه‌کاو ئی ره‌وتی. دما‌ته‌ر سه‌روو یه‌ره لژگیه باس‌تته‌ری
که‌رمینه.

په‌ی ئانه‌ی ده‌قه‌کیما به‌ر‌وته‌ر و نه‌کتیفته‌ری بان‌ی په‌نه‌واز هه‌ن ئی‌شاره
که‌روو به‌ خالی‌وی نه‌وه‌ژی‌وایی. ئا جو‌ره من ته‌جر‌وبه‌م که‌رده‌ن، بر‌یو
ده‌قینه‌هه‌یکه‌لوو شی‌عری و تاخ‌یت نویسه‌یما و ژان‌روو داستانی
ه‌ورامی، ریژه‌یی ده‌سوو نه‌بیه‌یو ته‌جر‌وبی و فوری هونه‌ریوه،
منال‌نای منال‌نا. ده‌قه شی‌عره‌کی، بر‌یوه‌شا نریاین‌یره و نه‌کریاین‌ی ساخت
و سوورته تا شی‌وازی فه‌نی ویشان بگی‌راوه. وتاری و کتیبنه،
ئینشان‌نویسی یا‌گیش به‌ ره‌وشی تا‌قیقی و سه‌رچه‌مه ژناسی، ته‌نگ
که‌ردینه؛ داستانه‌کی، جای په‌یره‌نگی و هه‌ول په‌ی بو‌تیقای
که‌رده‌یشا، به‌ حی‌کایه‌ت نویسی و رازی و ره‌وایه‌تی سادی
کوشیاین‌یره یا کوشیاره. بی‌جو‌ره ره‌که‌ردی ده‌ق بنه‌ریی زال بی‌ن
ملوو پر‌وسه‌و ده‌ق‌خیزنه‌ری ئیمه‌ره. در‌یژه‌و باسه‌که‌ینه ورد‌ته‌ر تان و
پو ئی دوه راهه‌رمانه نه‌ده‌بیانه مد‌ه‌یمینه یوره و جیا‌کاری بو‌تیقای
خیزنه‌ری به ره‌وایه‌ته بو‌تیقایه‌که‌ش نیشانه مد‌ه‌یمینه.

۱ - چی باره‌وه و هه‌ر چی کتیبه‌نه بدیه‌یدی کاوه‌ر دووه‌مه، ر‌وخساروازی،
ه‌ورزانه‌و داستانی و جیا‌کاری (Plat) و (Story)

(۵)

تەجرۆبە ۋە دەق-بنيەر-ى ۋە دەق-خيزن-ى ۋە

ھۆرسەنگنايىۋى نىشانەيى

درېژە ۋە باسە ۋە لېنەكانە، چى بەشنە گەرەكمانە، پروسە ۋە ھونەريى شىعەرىنە ۋە جياكارىيى تەجرۆبەكاۋ ئى ژانرىنە، سەروو دوى رايھەمانى ئەدەبىي دەق-بنيەر-ى ۋە دەق-خيزن-ى^۱ ۋە ھەر پاسە بنچىنە ۋە دەق ۋە بىنەريۆ مېۋىشە ۋە دەقنوتەر كە بىنەريۆتەر يا ھەمان بىنەر مېخيزنۆنەش^۲، باسۋى بەراوردكارىانە^۳ كەرمىنە. چى وينگاۋە پەيما گتۋ روھ كە ھەم دەق ۋە ھەم بىنەر جياكارىيۋى بۆتيايىشا^۴ پىۋەرە ھەن. تىتۋرى ئەدەبى ۋە ئەۋەوانايە ۋە تىكستەكانە، ھەمىشە دوى جۆرى ھەمانى ئەدەبىي ۋە رەچەمى بىيىنى كە دوى دياردەيى جياكارىشا، ۋىناي كەردىتى: يۋشا "دەق-بنيەر-ى" ۋە ئەۋىتەر "دەق-خيزن-ى" ن. ئى دوۋە شىۋازى چى دوۋى گوزارى

۱- دوكنش ادبى متن تاليفى ۋە متن آفرينى

۲- مى آفريند

۳- تطبيقى

۴- تفاوت فنى ۋە تكنىكى شعر

یۆدریایی^۱ ھەمیشە پێوەنیشا بیهن: "دەقی وزیارە^۲ و دەقی کریاوە^۳ کە ئی سەفتی ھەر یۆ سیرەتوو ویشانە، چنی بنیەر یا خێزنەر و دەقە کە ی یۆشان گێرتەنۆھ. درێژەو باسە کەینە فرەتەر مەدەیمیشان یۆرە.

دلیناخوو باسە کەینە، پە ی دۆلە مەن کەردە ی باری نەزەری شیعرە و ئاروو ھورامی و ھەرگێری خەسارە بۆتیقایبە کاش، سەر و و ھاھەرمانەو دەق- بنیەر- ی و دەق- خێزنەر- ی و جیاکاریبە کاشا باسیما کەردینی و درێژەشنە، "وانەر- تەوەر"^۴ ی و بایەخە کاش کە سوو چێو تەروو خێزناین^۵، باسیتەری و زمینە و شیکاریشا کەرمینە.

الف) دەق- بنیەر- ی^۶؛ ئی باقە واتی، دوی یۆدریایی و دوی ھەرمانی^۷ و ھەرمانبەری ئەدەبییش^۸ چنە پێویۆنە و ھەر یۆشا کارکەردی تایبە ویشا ھەنی و پێوەرە ھەماھەنگیچنی. ئی پۆلە واتی، ھەم نام سەرچەمە ی^۹ مگێراوہ و ھەم نەخشانی نام

۱- گزاره ترکیبی

۲- متن بسته

۳- متن باز

۴- خواننده محوری

۵- آفرینش

۶- متن تالیفی، دەق دانەری

۷- کنش

۸- کنشگر

۹- اسم مصدر

بکه ره که‌یش^۱. هه‌ر دوی حاله‌تینه هه‌رمانیو یا هه‌رمانبه‌ریوی ئه‌ده‌بینه ئه‌ده‌بینه که هازیش ته‌نیا ته‌پرکیزه‌ن سه‌روو نیایره‌ی. نه‌فسنه نیایره‌یچ، بیه‌رین ئه‌و خیزنای^۲ و مانازایی و ده‌لاله‌ته‌کاش. چی جۆره به‌ره‌مانه، وه‌لته‌ر گرد‌که‌ره‌سیوی ئه‌ده‌بی^۱ حازرده‌س بیه‌ن و بی‌ئینه‌ی شاره‌زاییوه بو سه‌روو جه‌وه‌ه‌روو فورمی و ساختاری و پریمی و جیاکاریه‌کاشان؛ ته‌نیا سه‌روو عاده‌تی و سووره‌و زه‌ینی بنه‌ریشا، منریاره و رز مکریا^۳ و یا چیروو ئه‌نترینه، ده‌سکاری و سه‌ر و واری واری مبانه^۴. چی هه‌رمانه ئه‌ده‌بینه، زه‌ینما ملووه سه‌روو پراسا و پیکنایه‌وه^۵ و یا پلیکانی که‌رده‌ی ده‌قی^۶ که دوی نموودی هونئی و ده‌قی نازادیشا چنه گنوه. سووچه دیایو منه و ئی جۆره نیایره‌یه، چوون پرۆسه‌و گه‌شه و په‌نه‌یاوایی خیزنای، کامل ته‌شکه‌ش نه‌گیرتینه و یا ئینا حالوو په‌نه‌یاوایینه، پیجۆره بنه‌ره‌که‌ش تووشوو شیوازی به‌ینابه‌ینی ئه‌ده‌بی بونه و جار جاریچ پیسه ده‌ق خیزنیوه^۷ که زانستی سیمیۆلۆژینه باسش سه‌ر کریان و خیزنای ده‌قی و مانازایی نیشانه‌بینه، به‌شداری که‌رۆنه.

۱- اسم فاعل

۲- الهام آفرینش

۳- به رشته نظم کشیدن

۴- به نامی شیعری نازادیه

۵- هونیا

۶- نردبانی کردن به نام شعر نو

۷- آفریننده، داهینه‌ر

(ب) دهق- خٲٲنه-ر- ی^۱؛ ئی پٲٲسه ٲچه دیمهن و سه رخانه^۲ ئینا پٲاسو ههمان ههمانه ی ئه ده بینه، به لام چیرخانه^۳ و فره چٲوٲنه چه په وانه و موعادلّه و دهق- بینه رین. حوزوورو فیزیکی دهقی ههر دوی ٲوه که ردینه، زه مینٲوی یوگیرهن، به لام به راوردی بوٲقیایی ئی دوانه، "کوجا مهرحبا"ینٲ، ته رزی هونه ری و باری نیشانه یی و له نجه و جوولّه یشا، پٲاشا جیا مکه رووه، ئادٲچ ماهیه توو نیایره ی و نه فسو ئاردّه ینه ی یا خٲٲنه ی. واتما په گه زوو نیایره ی چوون وه لته ر بیه ن و عاده تی و تاریخکریان^۴ و ته نیا به حوکموو فیزیکی ههمانه کی^۵، بکه ریوی ئه ده بی ئا هونه رسازه قه راردادیانه منٲوره و هه ولیشا په ی مدّو و ملوّنه دلٲی ههمانه و (دهق- بینه ری)، و نیشانه ی تاریخی، ئیدئولوژیکی و ده سه لائوو وی ئه رمانای و ده سکر دیش^۶، گنانه سه رانتو ده قه که ی و وینایشا ئه وله ویه تی په که مه ن. ده قٲچ چی ته رزه ئه ده بینه، ته کلیفش روّشنهن و قابیلیه ته کیش بینه ری و وه لفه رزیاینٲی. وه لته ر باسه تیئوریکی- په خنه ییه کانه و وتاریونه^۷،

۱- متن آفرینی، دهق داهٲنه ری

۲- صورت، روساخت

۳- ژرف ساخت

۴- مفروضات پیش فرض

۵- مکانیکی

۶- تظاهر به قدرت نمایی و صنعتگرایی مولف

۷- محمه ده ٲوور عادل، نیشانه ی دهقی ٲٲچیا ی و سووچه دیاٲٲوه ده روون

شیکارانه، سیروان شماره (۱۰۴۶)، شه مه (۹۸/۵/۱۹)

وهلتهر به سینهههراوی و تهسهل، باری رهوانی ئی شیوازیمه تا و تو
 کهردن و دهق- خیزنه ریچم به نموونیوه باس کهردیئی.
 پرۆسه و **خیزنای**، چیرخاناش چنی ههرمانه و **نیایرهی** جیاکارهن،
 خیزنهر وهلتهر هونهسازییو، وینییو و مانا و دهلاله تیوه که نه بیهن به
 خورپهی ئهدهبی^۱ و مارۆشنه دلئ قهوارهی هونهری و پیسه بکه ریوی
 کارای^۲ به وهزنایرهی نیشانی زوانیی و عادهت تۆرنایشان^۳، ئه و
 نه بیهی خولیتقنۆش. چی پرۆسه خه للاقه نه ئیتر دهسه لاتوو شیعرئ و
 خیزنهره کهش و به شداری وانهری دیاریییوی وه ره چه م و حاشا
 هۆرنه رگی ریئی و به واته و گادامیری دهق ویش چی پیوه نیانه،
 واتواچی ئهدهبی^۴ وهش که رۆنه، لازم نیهن که باسوو لایهنئ و گه وره
 نومایی دهسه لاتوو دهقی و قرتنای نه قشوو وانهر- ره خنه وانئ کریۆنه^۵.
 کریۆنه^۵. ئی دهقی و ئی جوړه خیزنایه ویشا نه فسنه، دهسه لاتشا
 تاپۆکریای و ئه ره مه نیی و ئه به دیئی و به پاو تینه تیشا، قیر و وینگای
 و قوتابخانی جوړاوجوړیشا چنه که وتینییوه، وانهر ته نیا مشیوم دلئ

۱- الهام و قریحهی ادبی

۲- فاعل ژناسا

۳- اجرای نشانه های زبانی و عادت زدایی آنها

۴- گفتمان، Discourse

۵- محمه دپوور عادل، تیروانینیکی نوئ بو هیرمنۆتیک و راقه ی ئهدهبی، ترجمه

ترجمه مقالات تئوریکی ادبیات... از فارسی به گُردی سۆرانی، ناشر مؤسسه

چاپ و نشر سلیمانی، ۲۰۰۹ م، ل (۱۱)

فەزاو دەقینە و دلیناخوو پێوەنی نیشانه کانه، مانای پەناگێرتیشا، بوێزۆوه.

ئى رهوشه، باسه تىئۆريکيه کانه و ئوتتۆلۆژى دهقینه، ئاناتۆمى ئى دوه راههرمانه ئەدهبىبانه باوهن و دهق- خێزناينه دهلالهتى تازى مويژياوه و وانەر فەرۆ جارا هەزىۆنه. من ویم چى پهوته سهردهمىينه به ئازادى و غەزەلچەوه، چنى ئى شىوازانە وەرەو روو بیهناوه: سهرکهوتهدهقى، ساوبلکهدهقى و پيچهلىاي دهقى.

فەرۆ وهختا سهروو ئى جۆره دهقاوه وهختوو ویم سهرفوو دهقى وزياريم کهردىنى و واناييمهوه. بهلام چيويم ویر نه شو ئا باسى که دهرفه تيوى ههستياروو ئى پهوته تازينه پەى پاسى ئازمايى و نيشاندای لار و گيپرى واته کا و پهمنايه و دۆختوى سهپارى کريانى که نهقى ئه وه ژيواييشا بيهن و پهنه وازى بيئى، پۆکاي کريانى و وانەرى ئيسهيه ئه وه نهفسوو راسيه کاشا بياوانه. ئى باسى به چراوکه وه نهقدى و نرخ ژناسى و ئاناتۆمى دهقى، هيچ نه بو سووچه تاريكى، ئاخيزيای پهوته کيشا، رۆشن کهردىنيوه.

وهلتهر نويسته کامنه سهروو ئى يه ره لژگهيه: دهق و نيشانه- خيزنه- وانەر^۱؛ شىکاريم کهردهن. دريژه وه باسه کهينه به پهنه واز و تيله چه م^۲، ئيشاره شا په نه کهرميوه. ئى يه ره ئه رهنياى ئەدهبىيه^۳ هه ره يه رى پيوه

۱- سه ضلع آفرينش ادبى

۲- تلميح

۳- سه گزاره ي ادبى

پېوه نښیوی دیالیکتیکیشا هه ن و نه نترینی کامل مکه رانی. سه روو ئی
 مانا دیالیکتیکینه که هه م یوترینی جه زب که رانی و هه مته ره فز و
 ده فع. په ی نمونه ی دماو خیزنای ده قی، خیزنه ر و وانه ره کی هه ر یو
 په ی ویشان، مه دلولوو نیشانه کا و هونه رسازه کاو ده قینه، ته فسیرئ
 نیشانه ییشا هه نی و جیا کارینئ و ئاسایچه ن که وینگاشا یو نه گیروو
 و جیا کارپچ بانئ. یام دلئ خودوو نیشانه کانه به هو سلوکیشاوه
 مانایوی تایهت به ده سه وه نمه دانئ و ئی ریچکه دالی، تا ناکوتایی
 هه ر به رده وامینئ. چینگه نه باسوو ره خنه ی سیمپولورئ و پېوه ننی
 دالی - مه دلولوی و دالی- دالی، باسانپوی ساختاری،
 ساختار ساختاری و دما ساختاری و گردوو شیوازویی شیعرئ
 گیروو و شیعره بو فورمپوی هونه ری و مه نشووری و فرانواز که
 ئه ره ئناسایش په ی ئیمه ئه رکیوی ئه وه ژیوایی و هو رزانه و شیعرینئ و
 که سیچ په یش نیا چوارچوئی ناره و شمه ن په ی ئی ده ره تانه ناکوتاییه،
 وهش بکه روئه و هه ر جو ره نیشانه گه ردانپوه یچ لاو هه ر وانه ریو و
 نرخزناسپوه بکریو، ته نیا به شیوه ن چا فرانیه که وزیاینئ پوه.

(۶)

وانەر-رەخنەوان-ی^۱ و ئەرکە تەجرۆبە کیش

کتیبوو "چەكەریای حەزى تازى..."^۲ بابەتوو وانەرتەووەریمما شی كەردەنۆه، چىگەنە پەنەوازەن دوى خالى بوزمىنە سەرش یۆ ئىنە كە وانەر تا رادەو رەخنەوانى، پىوھننىش چنى دەق- بنەرى و دەق- خىزنەریوھەن. وانەرى ساویلکە، هامشانوو دەق- بنەرىن و وانەرى چەلەنگ، هام سەنگوو دەق- خىزنەرىن؛ ئادىچ تا ئاستوو رەخنەى رادىكالى. خالىوتەر، برىو نەزانحالى دەراوو رەخنەى و ئەدەبىاتى، "دەق و نويسەر"ى موتلەق و رەھا، بەساوھ بە حىكمەتى ئەزەلى و ئەبەدى و نەفار و ئەرمەنىھە فرزانىش!!؟ نەزانا ئانە وىنگای وەل مۆدپىن و چاوەلىنەن و دابىوى كۆنە و وىرۆكىوى پىرۆزكرىای ماوهرایى و تۆتالىتارىتەى زوانى مژمارىۆنە و نىشانە كىش حەوزەى سىاسى، گلپىرگىى و ئەدەبىنە و... پىویانە، كە چىش فرە بە داخەوھە ھەلاى لاو ئىمەوھ قەددىسى و وى ئەرمانىتى. وەختارىو ھۆرزانەو

۱ - خوانندە-منتقد محوری

۲ - محەمەدپوور عادل، چەكەریای حەزى تازى و عومرى جادە، ل ۱۸

پښتانه پښتانه، دهسه لات به گرد له ونيوه، زميني كريا و
 ديموكراتيزه بي، نيتير موله ق كه رده يو باسوو دهسه لاتي ميتافيزيائي
 دهقي و شاعيري و شيعري، بي وهره چه م گيرته ي پيوه نيه
 نيشانه بيه كاش و بي به شداري نه قشوو وانه ري كاراي، واتيو سويوا
 و بي تاكام و موعادليوي بي ديالكتيك و نوقسانه و باسوو
 هه ژاربي تيئوريكي ئي پوه كه رديه كه رونه. چي دوخه ديموكراتييه،
 نيتير دهقي پهي نويسه ريام وانه ريوي دهسه لاتواز و چه شكه گه راي و
 نوخه په سه نني نمه نويسانئ؛ به لكه م پهي ماراي ته ژنه يي تاكه چالاكه كا
 و وهرده ننگه پهر وزه كاو گليرگاي منويسانه. ئينه هه مان تاكوازيوي بي كه
 به شيوي تاريخي جه هاني و پروسويي تاگاهانه و ژناسنامه داره ن كه
 ماچاش په نه به ره موو ده وورانوو موديرنپته و ئوروپاي^۲. چي هورزانه
 نه ده بي، هونري و فيرييه تازه نه، وانه ريا (په خنه وان) قه فه سوو
 دهسه لاتي وزياره ينه، ئامانه بهر و پروسه نه، به شداري ويحه ننه
 كه رده ن و بيه ن به كاراكتير و هه رمانه ريوي ساختاري و
 نه قشگيلنه روو خيزنزي و تاخيت ناميشا نيان سوويپر وانه ر^۳.

۱ - رنسانس و نهضت روشنگري غرب

۲ - بديه يدي محه مه دپوور عادل، چه كه رياي هه زئي تازي و عومري جاده،

به شوو ئاوانگارديزم و ويناكيش

۳ - Superreader

با چۆيۆم فیر نه شۆنه: که ماچمی شیعره، شاعیر و وانهر؛ ئیتر وه لتهر ئانالیزما کهردهن و یاواینمی ئی بریاره که شیعره یانی دنیا یی سیر و سه مه ری و سیحراوییه و نه سره وتی و راونه کریی؛ شاعیر یانی بکه ری و شیار که جه نه بیه ی، ههستی هونه ری خیزنۆ؛ وانهر یانی چیرۆچه ره که روو دهقی و سازنایشه و به شداری که روو مانا زایی دهقی. پهوکای داکۆکی که روونه با ئی یه ری، چنی "دهقی وزیاره ی" و "بنیه ری بریاره ی" و "وانه ری سپر و سیوالی و وه شکر یایی" تیکه لئی نه کریانه.

ئارۆنه زانستوو نیشانه ژناسی سه له منانش، هه ریه ره سووچی خیزنای، سه روو یۆترینه کاریگه ری ئی و نه سه ر منیاره و نه تاومینه نه قشوو هیچکامی بی ئه ویته ری زهوت بکه رمینه و یا که رمیش په روو سه وزه و سه روو مه زاروو دهقی مه رده ی. شیعره، شاعیر خیزنۆش؛ وانهر شیعرئی مو اتۆوه؛ شاعیر و یچش بۆ به وانهر یۆیته ر. پیچۆره دهقی ئه کتشف و کریا وه نه (شیعره)، دهق-خیزنه ر (شاعیر) و وانه ری چه له نگ و (ره خنه وانی پیشه یی)، ده سه لاتوو وه سفیشا ئه وه نه بریان و نه قششا به رین و هه راوه ن و هه ر چۆیۆ که بو اچمینه و تار یف بکه رمینه به شیوه نی چا دیارده ناکۆتایانه. مادام دهق؛ بنیه ری، بۆنه یی و پسو و پسو و که نه بۆ، بیگومان توزه و رۆزگاری نه سه سرۆشه وه و دمازه مانی و گردزه مانی مه تۆوه.

وانه ر ئا وانهره چالاکنه که حاشیه و ده قینه ویش به دیاردی لاوه کیۆه نه خجلنۆ، به لکه م به جیددی بی جیاکاری، پیشه یی هه رمانه و نرخ

ژناسی مه‌تی که‌رۆنه، ده‌قی سه‌رکه‌وتی و تۆپه‌له‌ ده‌قی پالفنتۆنه. ته‌جرۆبه‌ی پراکتیکی نویسه‌روو ئی کتیبه‌ ئینه‌نه، وانهری کارا هه‌مان په‌خه‌وانی په‌رهاز و ساحیب زه‌کا و پرۆفیشنالهن، سه‌ره‌پاو زه‌وقی هونه‌ری، پیشه‌ته‌وه‌ریچه‌ن، ئیمان‌ش هه‌ن به‌ هه‌رمانه‌و په‌وشمه‌نی نویسته‌ی و ده‌سه‌لاتوو ده‌ق کارای و ئیژانه‌و هه‌رمانه‌و شاعیری خه‌زنه‌ری هه‌ن، پرۆسه‌و تازه‌وازیی فه‌هم که‌رۆنه و هه‌مته‌ر په‌خه‌ن و په‌خه‌وانی به‌ چه‌می و مه‌ژگ و زوان و ئه‌ده‌بیاتی مزانۆنه.

په‌خه‌وانی پادیکال به‌ پاو شاره‌زایش مه‌ریۆ ملوو هه‌رمانه‌و نرخنای ده‌قیه‌، چوون تینه‌تش جوړیوه‌ن که‌ نمه‌تاوو که‌سیوی "چه‌وتال، هه‌رمانخونچن، ته‌ماشاکه‌ر و قازانجواز...؟! " بۆ، به‌لکوو هیتاریوی زه‌وقته‌وه‌ره‌ن که‌ به‌ ده‌سه‌لاتی پیشه‌یی، زه‌مینوو زه‌ینی ده‌قه‌کا، کالۆوه و چیروچه‌رشا که‌رۆ و گه‌وه‌ری و خه‌په‌لی پالفنتۆنه و درۆی و راسیه‌کاشان موزۆنه‌ سارای واقعی.

(۷)

ئاناتۆمى دەقى و كارىگەرىيە كاو تەجرەبە و پەرخەنى پادىكالى

"بىەى ژناسى يا ئۆتتۆلۆژى" پەوشىۋى پراگماتىكى ئەوۋەوانايەو دەقەكان. ئى ھەرمانە شىكارىي، تاوۆ ژىوى ئەدەبى و ئەناتۆمى تىكىستى بە پەوشىۋى دىيالىكتىكى و گەردلايەنە بوانۆۋە و واقىعوو ساختارىشا، نىشانەژناسى بگەرۆنە. ۋەشەختانە ئى پراھەرمانى شىعەرەو ئارۆۋ ھورامىنە و دوى شىۋازى غەزەلە و ئازادنە، پەى يۆۋەم جارى ئاخىزىيەنە و نمونەشان تاپۆكرىا و موستەنەد درىان بەر و درىژەپچش ھەن:

پاى اين ميدان ندارى، جامەى مردان مپوش
برگ بى برگى ندارى، لاف دەرۋىشى مزى...^۱
سەنگ و ميزانۋ پەرخەنى بابەتىچ ۋەرەچەم و شەفافەن، بە قەۋلوو مەۋلاناي:

چون در کف سلطان شدم يك حبه بودم کان شدم
گر در ترازويم نهى مى دان که ميزان بشکنم^۲

۱ - سنایی غزنوی

۲ - دیوان شمس، غزلیات، شماره ۱۳۷۵

ئى واته نرخ ژناسى دەقىنە، سەنگى تەمامەن پەي سەنجىناي سەرەي و ناسەرەي ئەدەبىيى. دوئ مادى "ترازىي و ميزان" ھەمىشە باسى نەزەرىي پەرخەنى و پەرخەنەوانىنە، پەي نمانا و جياكارىيەكا، ئىلھام بەخشى من بىيى. تەفسىرش ئىنەنە: وئت بە دننىو (جە) زانان، بەلام كە منرىەي دلئى ئى ميزانىە مويىنى كە كىشانەكە لارە سەنگەن، چەپەوانەيچش چەسپيان، وئت بە قورس مزانىنە كە منرىەي دلئو تايئو تەرىش، لارەسووك مرمانىنە. ئى نموونە زىننە، بەلگىوون پەي پەوشمەنى و زانستى دىايو پەرخەنى و نرخ ژناسى دەقى، ترازىوون پەي لار و گىپريو دەقى، بە پاو فرانەيش، ئاكامىچش ئاسايىن كە يەكەسەي نەبانئى و سەر و وار كەرانئى و بە نىسبەتوو تاكاش، جياكار برمانانە و شىوازئى، وىرئ و نموودئ جوراوجورئش چنە بگناوہ كە باسە نەزەرىەكانە ھەركام باسى تاييئى و تاكيئى وئشا ھەنى.

ئەدەبىيات بە تاييە ژانروو شىعەرى دنيايئو ھەم بى ياسا و ھەمتەر بە ياسان(پارادۇكسىكال)، پەي ئىستەيەو نىشانەكاش، يۆ جە مووھىبەتەكاش، پەتياي و نەسرەوتەيىن. چى موعادلە دىالئىكتىكىنە، دەق سەرەپاو فرە دەلالەتى و سەير و سەمەرى و سىحراوى بىيەش، نەمەكرىو، ھەر وراوہ دەقئوہىچ بىيەرە و بنويسىنە و بوأچى ئىنە دەقى ئەكتىقەن و كەرىش بىنەوانەو حىكمەتى ئەوونەبىرئاي يا چەپەوانە دەقئوہ كە خىزىيان و ئەكتىوون، جەفای ئەدەبىن كە خالئى ھىقمى و نمانا و بەھرەكاش لاو شىكارىوہ دىارى نەكرىانە و پەرخەنى رادىكال جە ئەدأ نەبۆنە.

كاوهى يه رهمه

تيئورى ئه ده بينه هونه رسازه به چيشى ماچا؟

(۱)

هونه رسازه؛ میکانیزموو تازه گه‌ری و راهه‌رمانه و هونه‌ری که‌رده‌یو ده‌قی^۱

کاوه‌ی دووه‌موو ئی کتییینه دامانه ته‌تله که خیزنایو فورمی به په‌وایه‌تی هونه‌ریش فه‌لسه‌فه‌و تازه‌گه‌ری و تازه‌وه که‌رده‌یو شیعرین. وینی، مؤتیفی، فورمی ئه‌ده‌یی و هونه‌ریی که روخساروازه‌کی هونه‌رسازه‌ش په‌نه ماچا؛ میاوه دلّی بازنه و خه‌لاقیه‌تی و یا جاریویته‌ر تازی مکریاوه.

شیعری هورامیه ویه‌رده‌ی دووره‌نه، جووله‌و نورمه‌کاش، هیلی^۲ و تاک شیواز و مه‌سنه‌وی ته‌نیا فورمی زالوو ئی په‌وتی بیینه. چن ده‌هیون شیعری نازاده، ناخیزایینه و غه‌زه‌له‌یچ چن سالیون باو کریایینه‌وه و سازه‌کیش ته‌شکی هونه‌ریشا به وپوه گیرتینه و هه‌ردوی فورمه‌کیچ هه‌ر یو به هه‌رمانکه‌ردوو ویشاوه په‌ی شیعری ناروو هورامی، ملانه‌نه دلّی فازوو تازه‌گه‌ری و نیازی سه‌رده‌میانیه‌وه.

۱- هنر سازه ژرف ساخت تازه‌گری و کنش هنری کردن متن

۲- خطی

كتيپوو چه كه رىاي حه زى تازى و عومرى جاده ينه ... سه روو بنه ماكاو تازه گه رى و زه مينه ي تيتوريكيش پوليو باسيم پيسه و «رېتم و ئيقاع»^۱، هورزانو و غه زه لى^۲، ديمهن و ته شكه و موهه نديسى شيعرى^۳ و ...»، ره و شمه ن و پولكرياي وروو ژنانى و فهلسه فه و ئامايشان په يوه ست بيه ن به نه خشوو سازه هونه ريه كاو پرؤسه و شيعريوه كه ده سباريوه بيتى په ي هونه رى كه رده ي فورموو شيعرى و چيرخانى زه ينى گرد شاعريوه^۴ كه وه سواس به خه رج بدانى و تاوا ده قى كاراي بارانه و ديمه نى ئه ده بى بيه ي بدان به ده قه كه ي. ئى باسيچه دريژه و ته مامكه رى باسه كاو چه كه رى اينى.

خيزنايو تازه گه رى و ديناميزموو ره خه ينه، مشيوم هه ولى دريان سامانى ئه ده بى درؤس به كار بريانه، ئى راهه رمانى تاخيت بارى ته ئويلى ده قى كه پارپوو نسيوازين، كارا و دوله مه ن كه رونه. سامانى ئه ده بى يانپو كه ره سه و نويسته ي و ميؤدؤلؤزىيوى پيوه ننيدار، كه ره سه و نويسته ي يانپ هورچنيه ي بابه ت، يه كى زوانى: واته، باقه واتى و ته رزه و چنيه يشا دلنى جومله ينه تا بياوو عاده تى نويسارى و ... وينگاو نويسه روو ئى كتيپوه، مادام په يجوركارى ئه ده بى، هونه رى و يان هه ر بابه تيويته روو هه ر ساباتىوى، تا نه كرىؤ فورمپوى هونه رى

۱ - محه مه دپوور، چه كه رىاي ... ل ۳۲

۲ - هه مان هه مان سه رچه مه ي وه لين، ل ۶۵

۳ - هه مان هه مان سه رچه مه ي وه لين، ل ۸۰

۴ - ژرف ساخت ذهنى شاعران

و ساخت و سوورەتە فۆرموولە نەبۆ و بەشە کاش بە پەوشیوی
تەشک ژناسانە، فێچنە نە کریا و نە و نیاو، بێگومان دەسوو خەساروو
ساویلکە دیای و ئینشا نویستە یو نە جاتما نە بۆنە.

چە کەریانە سەروو کاریگەریی مەکتەبوو پڕۆخساروازی، مادەو
"هۆرزانه" یم پە ی غەزەلّی بە کار بەردەن کە هامسەنگ و هام ماناو
پە ستاخیزین و پەوتی ئە دەبی فۆرمالیستەکانە، مادّیوی کاریگەر
بیهن پە ی نویستە ی و وانایو و بەرەمی ئەدی و هونەری. سەروو ئی
زانباری ئە دەبی، چا کتیبە نە ئی باقە و اتیمە پە ی تەرزەو سەرهۆردای
غەزەلّەو هورامی نیانرە و واتەنم ئە گەر ئی فۆرمە بتاوۆ دیمەن و
دلینەو دەقەکانە جمە و فارای وەش کەرۆنە و بۆ بە ئالترناتیفی
ئە دەبی پە ی ساختاروو ئی شیعری، ئانا بۆ بە حەشریو پە ی
ئۆرگانیزموو دەقی و سوور ئیسرافیلّی^۱ پە ی دەمنایو پڕۆحوو
تازەو بیە یو غەزەلّی و "هۆرزانه و شیعری هورامی" بە گرد
فۆرمە کاشەو و تاخیت داستانە ی هورامیە یج گیرۆو. ئی کتیبیچما
هەر پی سۆنگە ئە دەبیەو نامی نیان هۆرزانه.

ئى خىزىا ئە دەبیە وەختاریو بە کەردە بەر مە ی کە تاوا بۆما فەننى،
ئى پەرسیمما جواو دایبۆو کە چەنى بابە تیوی ئاسایی، ئە دەبیش

۱ - بیدل! سخنم کارگە حشر معانیست

چون قافلە ی صور قیامت کلماتم

شفیعی کدکنی محمدرضا، رستاخیز کلمات، ل ۱۳۰

بکەرمی کە مایە هونەری و جەوهەرەتوو شیعری و هەمان حالنە
 نمانایو تازەگەریچش پۆو ديار بۆنە؟
 فۆرمی هونەری و هۆرزانەو کەلیمانە هەر پەگەزبۆی زوانی یاگیو
 ویش هەنە. گەردۆو بەشەکاو شیعرینە پێوئینی وەرانوئیشا^۱ هەنی،
 یانی چی پڕۆسە یۆدماویۆینە^۲، زەنجیرەو تەشکێ گولانی^۳ ملانە دلی
 فەزاییوی گەردینەو و هەراوتەری، تاخیت دەنگیو ملوو ئۆرگانیزموو
 دەقیرە کاریگەری مینۆرە تا یاوۆ لاو واتنی، تاقواتنی، باقەواتنی،
 یۆدریای زوانی، لنگە و کووپلە، پارچە شیعەرە، دیوانی شیعری،
 شیوازی تاکی و گەردینەوو شیعری^۴؛ کۆماو ئینیشانە پێوئەرە ئانیزامە
 نیشانەییە بەدی مارانە کە شیوازئناسینە ماچاش پەنە ساختار ساختار^۵.
 ئەرکۆو ئی هۆرزانەییە گۆنە سەروو شانەو "هونەرسازەیی" کە نمانایو
 رۆخسار، خەیاڵ و وینەو ئی نیزامە نیشانەییەنە و باری هونەری و
 تاخیت دلینە بەخشاین بە شیعری. پەیی لوائ دلی قوولایی باسەکەیی
 مشیۆ بزانیینە «هونەر سازی» و ئا مانا هونەری و ئەدەبیی چیشیینی و
 پەیی تازەووەکەردەیی دەقی چە رۆلیو مگیلنانه؟ وەلتەر ئیشاریوی

۱- ریتیم، هارمونی

۲- متوالی

۳- ساختارهای کوچک

۴- سبک شخصی و عمومی

۵- ساختار ساختار، Structure of structure، هەمان سەرچەمەیی وەلین، ل

کۆلما کرد به هونه‌رسازه‌ی و چینگه‌نه سه‌روو وینگاو
پۆخساروازه‌کا، کاریتەر ملمینه‌تان و پۆشره:

پۆخساروازه پووسیه‌کی به هونه‌رسازه‌ی، «Priem» ماچانی؛ زوانی
ئینگلیسینه، «evice, artistic device»، بیه‌ن هامتاو (Priem)ی؛
زوانی فارسیچنه، په‌ی «Priem»ی، د. که‌دکه‌نی هامسه‌نگوو^۲ «هونه‌ر
سازه‌ی» وه‌لنبار^۳ که‌رده‌ن. چی پوه‌که‌رده‌ زوانانه: کیش، قافیه،
ته‌شیه، ئیستیعاره، مه‌جاز، و هه‌رجوانخاسییوی ئه‌ده‌بی تا یوو‌لاو
قۆرمه‌کاو شیعی‌ی که‌ ته‌قربه‌ن بریوه‌شا گردگیری و جیهانینی؛ گرد
ملاهوه سه‌روو بابه‌توو هونه‌رسازه‌ی^۴.

هۆزانه‌ی ئه‌ده‌بینه، پۆخساروازه‌کی پڕواشا به هه‌رمانکه‌ردی تاریخی
بیه‌ن نه‌ک تاریخی که‌رده‌ی ده‌قی و ره‌وان ژناسی و سیاسی و
ئیدئۆلۆژی که‌رده‌یش و هه‌ر پاسه‌ ژیونامه‌و شاعیری و نویسه‌ری.
هه‌رمان که‌ردی تاریخی و تاریخی که‌رده‌ی ده‌قی پپوه‌ره‌ جیاوازیی.
تاریخی که‌رده‌ی ده‌قی ته‌نیا به پپوه‌نیش به ماناو گوزارش و
ئه‌ره‌ژناسایو کاره‌ساته‌کاوه هه‌ن به‌لام هه‌رمان که‌ردی تاریخی
فیرکارییه‌ن په‌ی ئانه‌ی که‌ یامینه، هه‌ر پراسییوه‌ چنی تاریخی،

۱- فرمالیستها

۲- معادل

۳- پیشنهاد

۴- هه‌مان هه‌مان سه‌رچه‌مه‌ی وه‌لین، ل ۱۴۹

ئەو ھونەر پارىيىسى^۱ بە ۋىيە گىرۆنە^۲. كە پاسەن ئى رەخنە وانى ھونەر سازىشا تەنيا سەرچەمىيۆ زانانىي پەي شىكارى و نيايرەي دەقى ھونەرى^۳. بىرۋاشا ئىنە بىيەن كە ھەر جۆرە تازە ۋازى و تازە ۋە كەردەي ساباتو تەشك و دىمەنوۋ شىعەرى، پەيوەستەن بە پانايى بى دەرە تانى ھونەر سازە كاۋە.

ئى ھەرمانە شاعىرانى گىرد ئىناي چىروو شان و بالوو دياردەو ھونەر سازەينە و پىۋەننىچش بە فۆرموو شىعەرىۋە (قەرادادى و ئازاد) پۈنەن و گىرد دۇخىۋەنە تازىنى. ئى رەگەزى كارايىتەرىچشا ھۆنەرە كايەرنە ھەنى. بە نمونە ھونەر مەننى كاراى، متاۋا رەۋايەت پىۋى سادى، بىكەرانە رۆمانىۋىيان فىلمىۋى سىنەمايىش چنە ۋەش بىكەر و جايزە و كەنىش پەنە بەراۋە، يان شاعىرى راسەقىنى متاۋانە، ئۆبۇرى ۋەردەسىپ و كىردارىپ رۋانەي، شاكارى شىعەرى خولىقنەنە. يۆتەروو كاكەردە كاۋ ھونەر سازەي ئىنەنە، كارىگەرى مېنارە ملوو ئا فۆرمە شىعەرە كە پەي ھەۋە لىجارى مەيانە يا تازى مكرىاۋە، دىرژەدەي ئى باسىە مەبەستى سەرەكى ئى نويستەينە. ياگىو سەرەنجىنە كە چنى ئانەي فرىما چىرپەي پەي دىناۋ تازە گەرى شىعەرى كەرمىنە، ھەلاي خاس نەياۋاينىمىنە فۆرمى ھۆنەرى و كاركەردە كاۋ ھونەر سازەي كە فەلسەفە و تازە گەرى و تازە ۋەبىيە شىعەرىنى چىشىنى، و رەھا

۱۱ - تحوُل

۲ - تودوروف، نظرية ادبيات، ص ۱۳۴

۳ - تاريخى و درزمانى كردن

به سَميشه وه به زه مان و فۆرميوى تاييه و وينگاييوى وه رته سگ و
لۆكاليوه. دريژهو نرخنايو باسه كهينه، به نمونه غهزه ليوى وه ره چه م،
ملمينه دليئاخوو نه قشى فه نيني هونه رسازهى:

به وارانوو چه ما دارام نه مامه و به خته لارا خو
به بى ره حمى كه را سيقتوو هه پالاهيم چى؟ وه هارا خو
جه تيزى ئا گره و تانا ئه گهر چى ئايرم گيرته ن
لچم وشك و په شيو زلفم، دلّم سه ردا ديارا خو
نه واچا چن بيان ژيواي به سه ر سه ختى ملو تا سه ر
زه نينا و وهش كه روو ژيواي، جه شانم قورسه بارا خو
به يو ره و لايه لاي ماچوو ده مت قومپه ش چه نى بو گه ش
جه ميكروفون كه رى نوتقى؛ كه ئه قلت كوّن؟ جه كارا خو
زه نى باخوو فلاو ئه شقى مدو ئاوى لچى ته زنه
جوابوو باخه وانما نه لاونايوه ن، به خارا خو
خيالم كه رد ئه پى شيعرى سياو وايى به رو ده ردى
نه زاناييم قسى تالى ره ديف واوهى تفارا خو^۱

من په ي ويم فۆرم و دلينه و ئى غهزه له شش به يتيى به رز منرخنونه،
شاعيره به منيوى راديكالى غينايى زه نانه وه ئامينه نه مه يدان و تان و
پوش چينييه وه، به زوانيوى ئايرونى و مه لامه تيانه، لواينه گزى بريوه

۱ - ژوان ره حيمى، @hawramyanah

جياكارياره و بى پرهميه كاره. گهره كما بو شيعره كى ده راوى
 دلينه يش بوانميوه بى گومان دهره تانى هارمونيائى و مانايى فره تر
 گيرونه وى و نه وه واناي ده لاله تى و مانايته ريش گهره كينى. ئيمه
 پهي سه له منايو باسوو هونه رسازه ي، نيازما به نمونيويه هه ن و لنگ
 به يتيوه كه ئاسوخيزوو غه زه لكين^۱ نيازما به راورد مكه روئه و
 به ريانيوه چهن پهي لوى دلئيميه و دنياوينى شاعيرى. ره وشيچما
 ئانه نه كه نه و وردّه به شيوه^۲ ئالنگيه يمى پهي هارموني نيشاندايو
 يوگيريش^۳:

... به وارانوو چه مام دارام نه مامه و به خته لارا خو...

ئى لنگه غه زه لى، ۱۴ واتى و تا قواتينه^۴:

به، واران، وو، چه ما، م، دارا، م، نه مام، هو، به خت، ه، لار، ا، خو

شاعيره ي وهش زه وقه، ته رده سانه و عال تاوانش تان و پوو سازه
 هونه رييه كاو ئى لنگه مه تله عى بچنونه يويره، نه و تا قده نكيوه
 ئاخيزيائيه پهي نه رهنيايو ته شكه و لنگه شيعره كى و رپتميوى كاملش

۱- مطلع غزل

۲- اجزاء

۳- كل

۴- واژه، تكواژ، Morphem

خولیتقناینه. درپژهنه ئیشاره کهرمینه به پۆلیو فیللی هونهری و زوانیی^۱ ئی لنگه بهیتی.

◆ دهنگرازی / واجئارایی: دهنگو (آ، A)^۲ ههشت جارئ دووبارهوه بیهنوه که دهلاله تیوی فرانهی مؤسیقاییش دان به لنگه و شیعره کی و تاخیت سهرجه م پهرداختوو غه زه له کی و سهره نجام ویدۆنای و تاک گویی شاعیریش^۳ بهرجهسته کهردهنوه و بیهن دیمه کیوی هیقمه پهی بهستهیه و ئی پیوه نینیه سهرتاره وارییه. چون ئه گهر به وردی سهره نجه بدریو دپره کایتهری، ئی دهنگه کیشیاییه وهره چه مته رهن.

◆ وارانوو چه ما: هونه رسازه ییوی بهرجهسته که رهن. ئه سلنه چه می^۴ شیای^۵ کریان به ئاسمانی^۶ که ته شبیهه که نه نامان و هیماکه ش^۷ که وارانان، ئامان؛ بیجۆره یۆدریاییو ئیستیعاریکی^۸ وهش بیهن. به واته وارانوو چه ما یانئو هه لسی چه ما.

۱ - ترفندهای هنری و زبانی

۲ - phoneme

۳ - monolog، مونۆلۆگ شاعر

۴ - شیا، مشبه

۵ - تشبیه

۶ - شیاو، مشبه به

۷ - قرینه

۸ - ترکیب استعاری

◆ سازهی هونهری راده به ده ری^۱: ئی فیله هونهریی ئه و ده لاله توو وارانوو چه مانه ههست په نه کریو که نه مامه و به خته لاراش په نه دارایینه و پاسه که شاعیره چه مه رانه ئی هه رمانی جمه و جووله ش، هه ر به رده و امه ن.

◆ نه مامه و به خته لارا: هونهر سازییو شیاین^۲. به خته لاری (شیا)^۳ به نه مامی (شیاو)^۴، وینا کریان. "دارای (گره وای)" شیانه ن^۵ په ی به خته لارا و نه مامی.

◆ کیشش عه رووزین: زه ربا هه نگش (مفاعیلن) چوار جاری دریان وه نه، هه زه جی هه شتی سالم. کیشیوی گردگیر و ئاهه نگدار و وه ش ریتمه نه^۶، په ی گردوو بابه تیویچ مشیونه. هه ر پاسه که مؤزیکش چنی چنی تیموو ویدونایو ئاراموو ئی غه زه لئی کۆکن.

◆ "خۆ" واتییو ئاسایی و جه ختکه رهن، ناوه ننیوه ن په ی ته ئکید و کۆکه رده یوه و په یاموو هه ستئاخیزی شاعیری.

◆ ئی هونهر سازی پیه ره پیه ننیوو ئه نامیشا هه ن- میکانیزمش دوو باره وه بیه یو ده نگوو Aین، و چی پرۆسه نه هیچ ره گه زیوی زوانی

۱ - مبالغه

۲ - تشبیه

۳ - مشبه

۴ - مشبه به

۵ - وجه تشبیه

۶ - مطنطن و ریتمیک

هاكۆ و گۆتره‌ی نه‌نریانره و یۆ به یۆ ئاشنایی تۆرنایشا^۱ سه‌ره‌و کریان. مه‌گیر ته‌نیا ویته‌گیژیوی ته‌رده‌س بتاوۆنه وینای واقیعی ئی ده‌قیه تۆمار بکه‌رۆ و بۆ به پۆسته‌ره شیعرژیوی هه‌ست په‌نه کریا^۲ که سووژه ده‌س به عاسمان به وارانوو چه‌ماش، نه‌مامه‌و به‌خته‌لاره‌کاش دارۆنه. باسوو هونه‌رسازه‌ی وه‌روه‌لاوه‌ن، په‌ی نمونه‌ی زه‌ریفکاریته‌ری ئه‌ده‌بییچ هه‌نی که نمانایو هونه‌رسازه‌ینی. نمونه‌ی وه‌ره‌چه‌م و کاریگه‌ریشا، "ئاشنایی تۆرناین" که گورزی کاریگه‌ر بیه‌ن په‌ی رۆخساروازه‌رووسییه‌کا.

هونه‌رسازی میکانیزمیوه‌نی که متاوانه زوانی ئاسایی قسه‌که‌رده‌ی ئیمه‌نه، ریساگوریزی بکه‌رانه و به‌ره‌میوی ئه‌ده‌بی بارانه و ئه‌ده‌بیته‌ خولیتقا په‌ی زوانه‌که‌ی. ئه‌ده‌بیته‌یچ هه‌مان هۆکاروو جیاکه‌ره‌وه‌و زوانی قاموسی و ئیدیۆمینی چنی زوانی ئه‌ده‌بی و هونه‌ری. ئه‌گه‌ر نه‌قشوو هونه‌رسازه‌ی و میکانیزمی زه‌ینی ئی خاتونه‌ شاعیری نه‌بیاینی، که‌سیوه‌ته‌ر ئاسایی به‌ په‌حه‌ت تاویته‌ سه‌روو زوانی ئیدیۆمی و ئاساییه‌وه، به‌ دوی کوله‌ رستی برۆشه‌وه.

...

شاعیریته‌ر به‌ فۆرمیۆیته‌ری هونه‌ریوه، دامینه‌و ده‌قه شیعه‌وه‌نه به‌ نامی (که تۆ ئامای...)، عاده‌ت سپه‌یوه‌ که‌رۆ سه‌روو واته‌کرداروو "ئامای" و شیعرژیو تنگتۆوه و بۆ به‌ ولی و کریۆ ملوو به‌خته‌وه‌ری:

۱ - په‌ی هام سه‌نگوو ئاشنایی زودایی به‌کارم ئارده‌ن

۲ - محسوس

وهختیو ئامای

شیعره تنگیا و

بیه ولی و

کریا ملوو بهخته وهری^۱.

کووپله کایته روو شیعره عهسلیه کینه سه رتاره واری و هیللی^۲،
پیوه ننیوه ئه نامی^۳ و هارمۆنیایی ههن و ئینه یچ باسیویتهر و
مه و دایبویتهر هۆر مگیروونه. چینگه نه ئه گهر به وردی و سه روو
کاریگه ریی هونه رسازهی و پیوه ننیی یه که به شداره کاو^۴ ئی کووپله
شیعری سه رهنجه ده میم، په یما گنۆ بهر که هیچ دهنگی و واته و
باقه واتیه بئ یاگی ناماینی و یوه یوه یچشا پیوه ننیی دیالیکتیکی
ته شک و دلینه شاه ههن په ی زاوژی که رده ی و فرانیه یی ماده کاو
شیعری، پیجۆره:

ئامای و تنگیایوه،

تنگیایوه و ولی،

ئامای و شیعره، تنگیایوه و شیعره،

ولی و شیعره، ئامای و بهخته وهری،

۱- عهزیزی سابیر

۲- خه تی، خطی

۳- ارگانیک

۴- عناصر جزئی

۵- سیرت و صورت

ملوو به خته وهری،

ملوو نامای و...

ئینه هه مان "هۆرزانه" و واتهی و خیزنای "فۆرمی هونهری" و ژیوای
ئه نامی به رهه مین^۱ که ئیننه دا کۆکیش سه ر کریۆنه.

تا ئیگه یاوایمینه که چیۆیۆ که په ی ئیمه ئیژامه نهن، فۆرمی هونهری،
خوره^۲، ترازوی زوانی و و ئهنگیزی شاعیرانه و خیزنایو ته جرو به و
شیعری که ته رزوو سه ره وردای په ی به رهه می په خسۆ و
پۆخساروازی^۳ پوو سی^۳ ئایریوی بنه پرتیش مزانه په ی
تازه وه که رده ی شیعری و هه ر به رهه میوی هونهری. وه روو ئانه یه
بزانمینه ئی دیارده، چه نی پوه مدۆ و ده قیوی نویساری چه نی بۆ
به رهه میوی هونهری و جه وه روو (ئه ده بیه ت) ی په یدا که روۆ؟
باسه که ی وه روو لاتهر، شی که رمیوه.

باسه نه زهریه کاو پۆخساروازی فۆرمالیزی پوو سی، بنچینه یی به ئی
په رسی جواوشا دانه وه و داواشا که ردینه که ئی پوه که رده بۆ به
بابه تیوی سه ره کی په ی په یجۆرکارا و ئه ده بیاتی و ساباتوو شیکاری و
شۆنگیترته ی شیعه و گرد گلیرگیوه. چی وینگاوه مشیوم پاده و
ئه ده بیه توو ده قه که ی ئه ره ژناسای و نیشانه ژناسی بکریا و با به
هۆکاریوی بابته ی په ی که شفوو دلینه ی و هۆرزانه و فۆرمه کا، وینه کا،

۱ - حیات ارگانیک اثر

۲ - الهام

۳ - فۆرمالیستها

مۆتيفه كا و هەر ره گه زۆيوى زوانى و هونه رى كه چا مهودا زه مانیه
 تايه ته نه، زه مينه و سه ره هوردايوه يشا په ي ره خسيان.
 ئى رۆخساروازي پراشا پينه يه بيينه كه: «دلينه په يوه سته ن به ته رزوو
 هورزانه و فورمه كاوه، ئەده بييه ت وه ختاريو دەس په نه مکه رو كه
 «هونه رسازه» كى بيان هوه دلى پرۆسه ي و حاله تى عاده تى و دووباره وه
 بيه ي و ناكارايى به يانه بهر و به ته رزويته ر وينا په يدا كه راوه كه وانهر
 پاسه ويريونه، هه وه ل جارهن كه مويوشا و هه ستشا په نه كه روئه.»^۱
 غه زله و مه سنهويه په ي شيعره و وانه روو هورامى ئى وينا شا بيينه.
 «ته شك، رۆخسار، ديمه ن و يا هەر مۆتيفيه، مهودا زه مانى پى
 تاريخى، گليرگه يى و فرهه نگينه كه وه لته ر په راويژنه بيئى و په نه واز
 بيه ن كاراي بكرياوه، جاريوتته ر مخيزياوه و مياوه دلتيه وه
 خه لاقيه تى شاعيرانه ي و به ته شكى و زال^۲ تازى مكرياوه په ي
 ئەده بيئى»^۳.

ئى وادايوه^۴ سووچه نيگا و شياوزناسينه و جمه و فار و ويه رى
 تاريخى فورمه كاوه هەر قابيلوو باسينى. قوناغه كاو شيعره و
 ياگه كايتهرينه ئى هه رمانى روه ش داينه كه فورمه شيعريو يا مۆتيفيو
 سه رش هوردانه وه و بيينه به ديارديوى زال و هيژمۆنيكار په ي

۱ - كدكنى شيعى، رستاخيز كلمات، ل ۶۰-۵۹

۲ - وجه غالب، Dominant

۳ - كدكنى شيعى، رستاخيز كلمات، ل ۱۶۰

۴ - بازگشت

نیازیوی هونەری و ئەدەبی و دوەتۆ هونەر و ئەدەبیاتینە ئۆقرەشا گێرتەن و پێسەو تازەگەرێچ و نیایینۆه. پرۆدەکی سەمەر قەندی سەدەیی چوارەمی کۆچی، سەرۆکی کارکەردیە بی بە تاتە و شیعەرەو فارسی. سەنایی غەزەنەوی سەدەیی ششەمی کۆچی، تەغەزۆڵ کە سەردەموو پرۆدە کینە باوە بی و تازیش کەردەووە و فۆرمیوی کەمڵش داپەنە و بە مانای واقیعیش بیە غەزەلە. «قەسیدە دەورەو سەلجوقینە و چوارپارە نیمەو یۆووەموو سەدەو ویسینە و ... سەرشا هۆردانەووە و بیئیی فۆرمیوی زال پەیی ئا وەختانە و جۆریۆه تازەوازیی ئەدەبی ئەژماریانئیی.»^۱ دماو درێژ ماویۆ بە پاو کارکەردیشا ئی فورمی سوویانئیی و یا لاو شاعیراوە نریانئیی لاووە و فۆرمیۆتەری نیشئینئیی یانگیشان. دماییی بە پاو پەنەوازوو رۆی و هەولەو زەینی شاعیرەکا، هەمان فۆرمی مەودا زەمانیۆیتەرەنە، سەرشا هۆردانەووە و بیئیی دیمەنی زال^۲ و دیاردەییوی تازە پەیی ئا شیعەری. دەورەو قاجارەکانە شیوازوو وادایەو ئەدەبی^۳ رۆش داینە و شاعیرەکی گیلانئۆه پەیی تەرزوو قەسیدەیی و غەزەلەو سەدەو پەنج تا حەوتی مانگی و بە سیاقوو فەرپۆخی و مەنووچپەری و سەعدی و حافزی و تاخیت شانامەنویسی فێردەوسی بەرھەمیۆ جۆراو جۆری خێزیانئیی. نیمایووشیچ بە لەونئۆی جیاکار تەرەووە و سەرۆو کاریگەری فۆرمی

۱ - کەدکنی شفیعی، رستاخیز کلمات، ل ۱۵۷

۲ - وجە غالب

۳ - سبک بازگشت ادبی

هونه‌ری، یاوا به تازه‌گه‌ری شیعرئ سهرده‌میانئ فارسی و نه‌ژناسیان به تاته‌و تازه‌وازیی شیعرئ ئازادئ فارسی.

هه‌مان کاره‌سات شیعره‌ی کوردی سۆرانچه‌نه، روه‌ش داینه. «نالی، سالم و کوردی» که نه‌ره‌ژناسیانی به یه‌ره سووچوو بابانه‌کا، غه‌زه‌له‌شا ئاردّه دلئو ئه‌ده‌بیاتی سۆرانی و یاوناشان قلاوه به‌رزئ وئش. گۆران به پاو نیازی سهرده‌می و گئیلایوه په‌ی هونه‌رسازه‌و برپه‌گی، پالوو باسه کرداری و تیئۆریکیه‌کاشنه، شیعره‌و کوردیی سۆرانیش ده‌راوژناسی که‌رده و بیه ساحیبوو ده‌زگایوو جوانخاسیی و فه‌لسه‌فه‌و تازه‌گه‌ری و سه‌ره‌نجام می‌عماریی شیعره‌ی تازی کوردی سۆرانی.

ئی جووله‌ ئه‌ده‌بییه که باسما چۆ که‌رد و تاریخ سه‌له‌منۆش، په‌ی شیعره‌و یاگه‌کایته‌ری (شیعره‌ی فارسیه، کوردیی سۆرانیه و...) حاله‌تی پاندۆلئیش بیئنه، یانئو فۆرمئ و هونه‌رسازئ شیعرئ به پاو زرووفی سیاسی و هه‌رمانه‌و زه‌ینی شاعئری وه‌ر و دماش که‌رده بیهن، به‌لام شیعره‌ی کلاسیکه‌ی هورامیه تائی مه‌ودا زه‌مانیه جووله‌و نورمه‌کاش هیلی^۱ و یه‌ک شیوازه بیئنه و مه‌سنه‌وی قالبیوی هیئۆمۆنیکاروو ئی په‌وتئ بیئنه. غه‌زه‌له‌ چی په‌وه‌نده خه‌تینه، یاگیش هالئیه یا چوون چاوه‌لته‌ر، نۆرمیوه زاله^۲ نه‌بیئنه، باوکه‌رده‌یشه و په‌ی برئو ره‌نگا په‌وه‌که‌ردئییو په‌وه‌و دما بژمارئونه. به‌لام به وه‌ره‌چه‌م گئیرته‌ی ئا باسانه

۱- خطی

۲- وجه غالب

که کهردیما و پهنهوازوو ئهدهبی رۆی و چنهئامایی شاعیراما، ئیسه خهریکهن بۆ به نۆرمیوی ئهدهبیی کارا و خیزنای هونه‌سازی و سیناعه‌تی تازی، بی گومان پیسه و دیاردیوی هونه‌ری و تازی و سه‌رده‌می و روه و هر تۆمار کریۆنه. سه‌روو ئی مهنه‌جه تیتۆریکیی ئیمه برواما ئینینه مادام غه‌زه‌له و یا هر شیعریوی قه‌راردادیه، یاوۆ راده و خیزنایو نیشانی تازی چه‌وزه و هونه‌سازی، فی‌رکانسو و تازه‌گری و تازه‌وه‌که‌رده‌ی به‌رزکه‌رۆوه؛ شیعری سه‌رده‌میانی و ئارۆیانی مد‌ریۆنه قه‌له‌م. ئینه‌یچ هر په‌ی باقی ژانره هونه‌رییه‌کایته‌ریچ سه‌له‌میان. په‌ی نمونه‌ی دریزه‌و باسه‌که‌ینه، داستان نویسنه ئیشاریوه که‌رمینه به‌سازی هونه‌ری پلات و ستۆری و جیاکاریه‌کاشان که وسته‌یو روه و ئی خالی په‌ی گه‌شه‌و داستان نویساو هورامانی ئه‌وه‌ژیواین.

(۲)

ھۆرزانە و داستانى و

جياكارىي ھونەرسازەو (Plat) و (Story)

وہلتر پەنجەما نىان سەروو زال بىھيو روھ کەردوو دەق-بنيھىرى ملوو تەجرۆبە و دەق-خىزىبى ھورامىرە و ئىشارەما کەردەن کە برىو دەقى نويسىاي ھەر دوى ژانىراو شىعەرى و داستانى و تاخىت ھەرمانەى تاقيقىنە نەياواينى ساخت و سوورەتوو و پىشان؛ راسينە پىکنايوە، پلىکانى کەردەى، حىکايەت نويسى، ئىنشا نويسى، يا رازى و نەقلى پروانەينى و چنى شىعەرە و داستان نويسى مۆدېرنى تىکەل و بە نامى ھونەرى وەلکوتە و شىعەرى و داستان نويسى قالب کريائىنى. باسوو شىعەرىما کەردەن يان کەرمىش، چىگەنە باسوو پلات / پەپرەنگ يا بارى ھونەرى داستانى موزمىنە باس تا بزائىمىنە ئى ژانرە ئەدەبىي چەنى ھۆرزانەى ھونەرى، فەننى و ئارۆيانىش پەى کرىونە و جياكارىي نەزەرىش چنى رەوشوو داستان نويسى ھورامى و حىکايەت نويسى برىو دەقىنە، چىشەن.

بنه ما ته وه ريبه كاو نه زه ريه و روخساروازي رووسی، سه رجه م
 وه رانوه ريبه ن^۲ چنی ئی دوه بابه تانه: داستانه و په پره ننگ. جار یو
 په پره ننگ که هه مان (Plot) ی فهره ننگین، چن دیر یونه باسش سر
 مکه رمینه و ئیجار وینگاو روخساروازه کاوه میاومی به داستانی.
 روخساروازه کی وه ختاریو په پره ننگ یا سیوژه ی- که هه مان
 (plot) ه- به کار مبه رانی، ته نیا مه به ستشان نمانایو لایینی هونه ری
 به ره میوه ن. چی وینگاو سه رجه م ئا کاره ساتاو روانه یو ژیاوه که
 شاکاریوی ئه ده بی مخیزنانی، هه مان په پره ننگ یا سیوژه یا
 (plat) ه- چی پرۆسه نه (مشیو دوی گوزاری په ی ئیمه روشنی
 بکریاوه)؛ ئه گهر نیرامی ئاسایی و هو و هوکاری^۳ کاره سات یا چن
 کاره ساتیوه (به گفتی و لفتی روانه ی) ره وایه ت بکه رمینه؛ ئیتر بزاندی
 سر و کارمان ته نیا چنی فابلی، (Fabula) ی بیه ن. به لام وه ختاریو
 هونه رمه ننی پیسه و چخوف یا داستایوسکی که هازی و ده سه لاتشان
 مه ریان ملوو داستان نویسیره، مه یا و به وینگای هونه ری ویشان،
 سه رجه م ئا کاره ساتانه مدانه یوره و به شی ئیزافیسا چنه لابه رانه و بی
 ره وشه را وهش که رانی په ی ویناکه رده یو ماده و په پره نگی. ئی
 تیکنیکه به ره وایه تی هونه ریش، را وهشکه رهن په ی

داستانى (هونه رىي)، كه پاسهن، ئه وه وانايو رۆخساروازىي
 رووسيه كاوه، ههر ياگيوه نه چنى په پرهنگى وهره و روو بيه ميوه،
 مشيؤم بزانه مته كه مه بهست بارى هونه رى كاره ساته كان كه بيه ن
 هوكاروو خيزنايو به رهه ميوى كاراى و خه للاقى، به لام ئى تاومه
 رۆخساروازى، پهى به شه كايته روو داستانى يا (Story) ماچانى ئى
 جوړى ته گهر كارا يئوى هونه رى و تيكنيكيشان چنه نه پيوؤنه و ئيتر
 هامسه نگوو نه قلى پروانه ينى. شمه ته گهر شاكارىوى ئه ده بياتى
 داستانى، پيسه و (جنايات و مكافات) وو داستا يؤسكى يا تاخيت
 به شيؤهش پيسه و مه جليسو و تازيى به ريز (مارملا دى) كه
 خاتوونهش ته رتبيش داينه و چاگه نه چه مه چه مى و وي ئه رمانايش
 چنى ميمانه كا، ته وسيف كه روئه؛ تاوتوش كه ردى، مويندينه ئينى
 پوليو نه قلى و واته و ژنيه پروانه ينى. به لام روه كه ردى هونه رى
 داستا يؤسكىنه ئى نه قلى و كاره ساتى، دريائى يوره و به شى
 ئيزا فييشا چنه لابر يائى و پيجوره ته شكه و داستانه كيش هونه رى
 نيشانه داينه و وانهرىچ به وانايشه و ههست مكه روئه كه چنى
 به رهه ميوى خه للاقى و ئه ده بى، يائى ماده و په پرهنگى، وهره و روو
 بيه نوه. په پرهنگ ئا يئى روى بنه رته تى خيزنايو هونه روو داستان
 نويسين، نيزا ميوى هونه رين پهى دا يو يوره و كاره ساته كا و (ههر پاسه
 ههر مانبه روو ده قه كه يچ) بو به نمانايو نويسه روى كاراى، ههر پاسه

که حافظ به واتى سەرزوانىيى خەلکۆو سەردەموو وئىش يا واتىتەرئى
 که شاعىرايتەرئى واتىننۆه، شىعرەش بە رەوايتەتۆيى (هونەرى)
 خىزنائىنە. نويسەرى هونەرمەننىچ، هورز و نىشتوو روانەو ژىواينە،
 پەپرەنگ يا تەکنىكىيۆ خولىقمۆنە که ئەرمەنى و هەتايى مەنۆو و بۆ
 بە ماپەو سەرسامىيى نرخ ژناساو ئەدەبىياتى و دىنايى هونەرى.
 پەپرەنگ مەرزىويى ديارىکرياش پەي نەن که بتاوۆ وەرەسەي پەي
 دلپنەو داستانئى^۴ وەش بکەرۆنە. هەر هەرمانيويى هونەرى که نويسەر
 بتاوۆنە جە زەينى و وئىنئى خيالىيىش ماييى بنۆرە، گەرد پەپرەنگ و
 لايتىيى هونەرى داستانئى مژماريانە.

دووبارە بىيو کارەساتيۆ روانەي^۵، ئەو وەفارىيى سىکانسە کا پىسە:
 فلاش بەكى، دماکەوتەي و ئەرمەدرای، کرژى و سوورەو
 وەرەو پرووبىيەي کارەساتە کا^۶ و هەر هەرمانيويتەر که بتاوۆنە بە شىوہي
 دلۆزانە يا نوۆما ئامانج، گەرد نمانايو ئەو پەپرەينو پەپرەنگىيى. سووچە
 وينگاو «ئەيخىن باوم» يوہ، پەپرەنگ يانئىو: «يۆرە چنەي مۆتيفە کا
 پەي ئەو دىوناي و ژلئونايشا^۷». يۆگى ئونەگىن، شاكاروو
 پووشكىنى، نويسەر و شاعىرى ئەرەژناسايى پرووسىن.
 رۆخساروازە كئى بارەو وئىناي هونەرىيى ئى بەرەمىوہ، هەريۆ حەناو
 وئىشاوہ باسئى تاييىشا كەردىيى. ئىشکلۆسكى ماچۆ: «ئا چىوہ كە
 پەپرەنگش پەي يۆگى ئونەگىنى نيان يۆرە، رەوايتەي تەوسىفەي

عەشقوو ئونەگینی و تاتیانای نینە». بەلککوو پەییوەستەن بە شیوەی
هونەری و یۆرەچنیەییو تان و پۆرەگەزەکاو داستانیین کە چەنی
هونەرمەننانه، هەرمانەو رۆیک و ستەییو دەقەکەیش^۸ - (story)-
پاریژناینە و یاوان بە ئی دیمەنە خەللاقە کە نامیش (plat)ەن.

هەرپاسە ئاشنایی تۆرنایی پێسە سنەتییوی (زەریف ژناسانە)ی
هامبەش، گەردوو بەرھەمە هونەری و ئەدەبیەکانە پێیۆنە،
رۆخساروازی رۆوسی پەیی رۆشن کەردەییەو نمائیو ئاشنایی
تۆرنایی داستانەکا و رەواپەتیەکانە کە بە زوانوو پەخشانی نویسیانی؛
ئی خالیشا کەردینە پەرسیوە کە ئەگەر شیعرەنە هونەرسازیوی فەنی
بین مایەو ئاشنایی تۆرنایی دەقەکەیی، ئەی هۆکاری هونەری
داستانی چیشەن؟ جوابوو ئی پەرسی، ساباتوو رۆخساروازی
رۆوسی، بین بە وینگاییوی ئیژامەن بە نامی "داستانی و
پەپرەنگ"ی. ئی رۆخساروازە رۆوسی، «داستانە، story» یا «فابولا،
fabula»ی بە ئا پەسا کال و کەرچا^۹ مزانانە کە گەرد رەواپەتیو و
بەرھەمیوی هونەرینە پێویانە و «پەپرەنگ، palt»یچ ئا هیما تەشک
ئامیزەنە کە رەواپەتی هونەری و هونەرمەننانه، مەخشۆ بە
بەرھەمەکەیی.

ئەگەر ئینەییە کەرمینە فەرزوو کە رۆخساری هونەری رەواپەتیو- کولە
داستانیو تا رۆمانیو- کە سەروو دەسوو نویسەریوی گەورەیی پێسەو

چخۆفی خیزیان، نهفسنه ویش به لگیوهن په ی نمانايو^{۱۰} په پیرهنگی. یانئ پراسینه چخۆف په وایه تی هونه ریش دان به په سا کاله کاو داستانی یا ستوری. گیلنایه و داستانه و خه ماو پیا ی گاریچی^{۱۱} یا ویناو هه ر جورپوئته ر چی داستانی، گرد به راورد چنی په پیرهنگه کاو چخۆفی، پله نزمته ریو په وایه تینی، ئادیچ ساباتو و ئی په گه زه داستانیانه چی به ره ه منه. که پاسه ن، ته نیا ته شکی هونه رین^{۱۲} که مهرزوو داستانی یا story، پیسه و ئا په سا کالی که سازنه ریو په وایه تیوه نی و «په پیرهنگ یا plat، که پرۆسه و کو تایی ده قه که یین؛ دیاری مکه رو و تاخیت ده ربایسی^{۱۳} نویسه ری هونه رمه نیچ^{۱۴} مرمانونه. په ی نمونه ی هه ر ئی داستانه و خه می چخۆفیه یا زوانی فارسینه «داش آکل» و و سادق هی دایه تی. سه روو واته و سادیق هی دایه تی که وه لینه و داستانه کینه رو شنش که رده نه و، په سا کاله کاو ئی داستانیسه^{۱۵}، نه قلی جورا و جورئ خه لکو و شیرازینی که سه روو داش ئاکولی و کاکا روسته می و اتینیشاوه؛ گیرتینیش. به لام چیوئو که بیه ن مایی متمانه ی و به رجه سته بیه ی ئی به ره ه میه و شورته ی ئه به دیش په ی ئی نویسه ریه په خسان، بی گومان په پیرهنگو داستانه کین. ئشکلۆسکی چی پروانه بیه ن هه ر چی په پیرهنگ هیقمته ر بو و هه ر پاسه نه قلی پزگیای و برگه برگه و داستانی که هالته ر و که مرهنگته ریو باوه، به ره ه مه که هونه ریته رهن.

سووچه دیاو رۆخساروازه رووسیه کاوه، په پره ننگ ئا ریڅکوزیا هونهری و زهریف ژناسانه نه^{۱۶} که نه زموو یو شونه ویوی کاره ساته کاو داستانی^{۱۷} چیر و چوه مکه روڼه و نیرامیوی تایبه ی (هونهری) مبه خشو به په وایه ته که ی. سه رجه م شاکاره کاو ئه ده بیات داستانی دنیای، به دی ئاماو په پره نگوو ویشانی و ئه گه رنا ئی ماده کاله سازنه ری په پره نگیه، دلپو واته ی و نویسته ی جه ماوه رینه که م تا فره ده س مگنانی.

داستانه و شیخ سه نعی (منطق الطیر عطار نیشابوری)، پۆلیو په سای کالی و جوراوجورینی که باسو به سه رنامایو عارفیوی موسلمان ی که روڼه که پیرانه سهر، دماو عه مریوی وی پالفتنای و راره وو خودا دوزی، عاشقوو کناچله مه سیحییوه بوڼه و راو ئی عه شقینه، دین، ئیمان، هه سیسه ت و متمانی ویش مدورنونه. ئی داستانی وه لی عه تارینه به په وایه تی جوراوجوریه فچیان و نویساینه وه. گو شه نیگا و رۆخساروازه رووسیه کاوه، ئا په وایه تی که وه لی عه تارینه، گرد سه روو زوانی خه لکی بیینی و یا دلپ کتیه فارسی و عه ره بیه کانه نویسیاینیه، گردیوه نما نایو داستانی عادی یا «فابولا، fabula» ینی. به لام عه تار ئامان به رپتوریک ی^{۱۸} تایبه ویشه و، فورمی هونهریش به خشان به کوو ئینیشانه که زوانی فارسینه بی وینه و تاقانه ئه ره ژناسیان، ئی شوره تیچه ته نیا راو په پره نگیوه بیه ن که رووسیه کی

سیوژنه (Siuzhet/Siujet) و زوانه کی وه رنیشتوو ئوروو پای
(Plot) ش په نه ماچانی.

شفیعی کدکنی محمدرضا، رستاخیز کلمات، درس گفتارهایی درباره نظریه ادبی
صورتگرایان روس، تهران سخن ۱۳۹۱، صص ۱۸۴-۱۸۹، هژرگیلیانه و به هورامی

.....

- ۱- نظریه فرمالیسم روسی
- ۲- تقابل
- ۳- علت و معلولی
- ۴- مفهوم و محتوای داستان
- ۵- episods
- ۶- paralels
- ۷- انگیزش
- ۸- کارکرد تنظیم داستان (story)، از طریق افزایشها و گریز و پرهیزهای هنرمند...
- ۹- مواد خام
- ۱۰- تجلی
- ۱۱- اندوه مرد درشکه چی
- ۱۲- ساختار هنری
- ۱۳- تعهد هنری
- ۱۴- تعهد نویسنده ی هنرمند
- ۱۵- عناصر خام داستان
- ۱۶- نظام هنری و جمال شناسانه
- ۱۷- توالی وقایع داستان
- ۱۸- هنر سخنوری

كاوهى چوارهمه

نیشانه ژناسیى چن ده قیوه
ته جرۆبه ئیعانییه كاو شیعره و هورامى (ئازاده)

(۱)

مانیا جه هه رچی میعری...^۱

گه شه که رده ی و په نه یاوایی و ژووژنایه و شیعی^۲ چپوئو نیهن که یه ک شه وه سهر بگیروونه. زهنجیره و دیونای تازه گهری پهنج دهی پوهته و شیعه و ئاروو هورامی به گردوو جیاکارییه کاشه وه، نما نایو هه وله و شاعیراو نه سللی وه لینی بیهن که پیسه راسیوه ئی هه وله سیستمایکیی یودماویوی نمه شاریاوه و نه قشی ئه رینی و تاریخیشا نیانهره ملوو ئی وه چه یهره که ئیسه جیاکار ویرکه راوه و جیاکاریچ نه فسوو دیارده و ناکوتایی خیزنایو شیعیوه سه رچه مه گپروونه که مشیوم فره ئاسایی و لوژیکی برمانونه.

جیاکاریی شیواوو شیعینه فرینی، به لام یوشا بنه مایی و بربره په شتیو^۳ باقی جیاکارییه کان. وینگای هونه ری په ی شاعیری

۱- ئی دپری جه دیوانه که و شاعیریوه هورگیران. په نیل ئه ده بی، کافه کتاب، مهربوان (۹۷/۶/۲۲)، باسیوی شیته لکاریانه سه روو ده فته ره شیعوو: شپرز یانی من، دنیا، ئه فغانستان، یه که م ته جرؤبه و شاعیر فره شید روسته می

۲- رشد و تکامل و تجدد و تحول شعر

۳- ستون فقرات

ږاسه قينه‌ی، بنچینه‌یین که ماچاش په‌نه دیدی غښایی، خڅزنایو
 شیعړینه ئی ته‌رزه دیا‌یه، هونه‌رسازه و دیاوینی شاعیرین. شاعیر چی
 ده‌لا‌قه غڅناییه‌وه مدیونه په‌ی به‌روو ویش و یاوؤ په‌نه‌یاوایی کامل.
 چی سووچه دیا‌یوه جگم شیعړی هیچ باب‌ه‌تیو‌یته‌ر، نم‌تاوؤ ویش
 بسه‌پنؤ ملوو زه‌ینوو شاعیریره و قابیلیه‌تیچش جوړیو‌هنی که گرد
 چئوه‌یچش چنه به‌دی کریانه^۱؛ عه‌شق، هونه‌ر، سیاست، فه‌لسه‌فه،
 گلیرگه و... چی ږاسه‌ږاینه ئیتر جای‌ثانه‌ی سیاست‌تمه‌داری شاعیر
 بو، شاعیری سیاست خڅزن؛ جایو ئینه‌ی ئه‌ندی‌شه‌نؤ‌مای شاعیر بو،
 شاعیری ئه‌ندی‌شمه‌ننه‌ن. ئینه‌ن که پی‌دا‌کوکیه و سه‌روو ئی "منه
 غڅناییه" یاومئ مه‌به‌سته‌کاو شیعړی. مه‌به‌ست منی غڅنایینه، ته‌نیا منی
 عاشقانه‌نیا، ئه‌گه‌رچی شیعړه، عه‌شق و شاعیر یه‌ره‌سوو‌چوو خڅزناینی
 و پیوه‌ننئی و یحه‌نشا هه‌ن پیوه‌ره. منی غڅناییی هه‌مان منی تاکی - کو
 ئاوه‌زیی شاعیرانه‌ن که هه‌میشه‌ دوانئ په‌شته‌و ده‌قیوه‌ حوزو‌ورش
 هه‌ن و ئی منه‌ ده‌سه‌لاتوو ئانه‌یشه هه‌ن که وه‌ربه‌سه‌کاو سه‌ره‌ږایش
 هه‌موار بکه‌روؤ و یاوؤ ئو‌تو‌پیاو ئازادیه‌ فران‌ه‌کاو شیعړی؛ هه‌ر پاسه‌ که
 شاعیره‌ گه‌وره‌کئ پیسه‌و حافزی، بیسارانی، شاملووی، فرووغئ،
 شیرکوؤ و به‌ختیار‌ه‌لی یاواینیش په‌نه^۲.

شپرز یانئ من، دنیا، ئه‌فغانستان، یه‌که‌م ته‌جرؤ‌به‌و شاعیر فه‌رشید
 ږؤسته‌مین و دیدی شاعیرانه‌و تاییه‌و ویش هه‌ن و به‌ږؤو ږسکیایشه‌و

۱ - مختاری محمد، صدای سخن عشق، ل ۴۶-۴۵

۲ - کدکنی محمدرضا، رستاخیز کلمات، ل ۲۴۹

من په یلوام ټانه بیهن که ئی شاعیره یو جه حهزه تازه کاو جاده و
 شیعره و ټاروو هورامین و حهز که رو چه که ریو و هه میشه قریویو و
 به رو بونه و پیبونه وه شیعره کاشنه تا رادیوه ویش جیاکار ټهرمانان!
 وه شبه ختانه ئیسه پی به ره هه میه، هه م چه که ریان و هه مته ر
 حه زنا می چش، چی باره وه په رداخت و ته شکه و ده قه که چش
 هامشانوو ویرو که یش ئینه ش سه له منان. ټه لبه ته ناسازنوماپی و
 نوقسانپی هه رمانه کیشنه هه نی و ئینه په ی یه که م ټه زمونی، ئاسایی
 مرمانونه. هیوادارنا دماروی نزیکنه به ره هه می عالته ریش چی شاعیره
 بوینمینه.

من ویم نیه نا چنی ئیسموازی و مه رکه زیهت دای و یا به شنایره یو
 شیعره به ورده گوزاری جوړاو جوړی و ته نیا باوه ری پته ویم به
 جیاکاری و په ها خیزنای هه ن، هه نگیزه دیایو منه و ئی جیاکاری و
 په ها خیزنایه تاوونه گرد فورمیونه روه بدونه. من پاسه ویر که رووه
 که شیعره ئی کتیبه پیبونه وه خیزیاپی؛ ټاوانگاردیزه که ردی
 شیعره ټاروو هورامی، پوکای من ئی ده قیه بریو حه نیاپیوه
 ټه زمونونه کایته روو ئی په وتینه؛ په ها، ناوازه و جیاکارش مزانونه.

سه ره راو هه ر چوارچوپی دیاری کریایو جوانخاسانه نی، شیعره ی
 وه لکه وتی یانیو ئی هتیمام به جیاکاری، به فه ردیه تی و تاریخی
 ئینسانی (من، دنیا و ټه فغانستان...). ټه گه ر چوارچوش په ی دیاری
 کریای، دزه هه رمانه بی چی یاساو سیمپوتیزه که رده ی و پیوه نیی

۱ - موحه مه دپوور عادل، چه که ریای حه زی تازی و عومری جاده... ل ۱۶۵

دهلاله تیبی دهقی^۱. چی کتیبینه به پاو ئا پروه که ردیه که شاعیر بیه نش
شۆنه و ئی دیارده شیعر یوه بیهن و گهره کش نه بیهن سه روو فه لسه فه و
زه ریف ژناسانه و وه چه و چاوه لوو ئی ره وته ئازادئ، ئه زموونوازی
بکه روئه، پوکای چی باره وه ویش جیا کار ئه رمانان و چنه سه رکه وته
بیهن، جگه م منی تاکی که ئی جوړه شیعرا یچه به ره مپیوی په نه وازشا
مزانوو، مشیو نیشمی دیاره و بزانه مینه چهنی ملوو وانه ریته ریره
کاریگه ری منیوره و ئادئ مامه له ش چنی که رانی.

دهقی وه لکه وتی دهقیونه پیسه و گرد دهقیونه هونه ری، تان و پو شا
سه روو نیرامیوی زاو زی که ری سلوک و چه م چنوکی نیشانه یی و
دهلاله تگه ریوه چناینی. دهقی کارا کاره ساتیوی زوانی
چیرو چوه رکه ر و فره دهنگه و فره مانا^۲ و هه مان حالته دژه مانا^۳.
ژیو گاییون په ی زاو زی که رده ی هونه رسازه ی و عاده ت سر په یوه و
کردار و ئا کاره سوئنه تیه کاو گلیرگه ی؛ چاوه لیبی و چیولایی^۴.

مشیوم چی ره وته هونه ریینه، ئیتر واتی تاق ره هندی و تاق
دهلاله تیبی نه بانئ، به لکوو به میزانوو ده رکوو وانه ری و قابیلیه توو
دهقی، ته شک و دهلاله ت فاریونه. جیای تاق ره هه نینی مه دلوولی؛
قابل به زنجیره و دالی بانئ... تا... ناکوتایی...

۱ - نشانه گرایی و رابطه دلالتی متن

۲ - چند صدایی و چند معنایی

۳ - معناگریز

۴ - عادت زدایی و جدال با رویکردهای سنتی

شاعیرې وه لکه وتې سهره پړاو بریایره ی ویه رده ی و گزای چنی دیا رده یه کاش؛ "ویه رده، سوننه، ثابین، ئوستوره و ئه فسانه و..." په یسا فره همیه تدار و ئیژامه نینې. چنی ئانه یچه هیچ مه زمونږه شا لاره پیروز نه ویه ن و به لکه م گرد چو یو چو و تیخو و نه قدیشاره ویه رده ن و تاخیت چنه یچش موته ئه سیرې بیښې و ئیژای و نائیژایشا چنه جای که ردینږه. یانې شاعر چی وینگاهه مشیو بروای پته وش به ئازادی خیزنایو شیعری بیه بو.

ده فته ری خیالیم مینې / ئای ئای قه باله کونه کا /

قاروونتا نیا تا قو / شمه یچ که ی؟! /

دمارو ته رسنوم به ویزدانم /

ماچا مې ده جال / مې توئیله په ی ژاللانہ ی /

دلته وه شا / ویچم په نگا / - ماچوو په نگا...^۱

بابه توو کتبه که ی چوار ئو بژینې: شپرزای و من، دنیا و ئه فغانستان که سهرجه م ئیستیعاریونه ی په ی لوی دلیو خیزنایو ده قه که ی و ئابستراکی که رده یو شپرزایې:

دنیا هالیتهر جه منیچ /

عه کسپوه ش ههر مه نو چه نه /

شپرزایو...^۲

۱- پړسته می فهرشید، شپرزایې من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۱۷

۲- پړسته می فهرشید، شپرزایې من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۶۸-۶۹

شاعیر ویش به فاعیلی ژناسا (Subject) زنان که به شکم تاوونه پراو
ئی چوار نیشاناوه (Object) یاوو یه قین و ئایدیای دیاریکریایو
ویش:

خوایندی/ بائی جگه ره کوشنومو/
یا مه خوایندی/ شمه دهق و دووکه ل و کافکا/
تو ئاسمانیو و هه واپه یما/
من چه مه دانیو خودا!
.../

دلیمایه و شیعره کاو ئی کتیبه فریسا مه زموونیشا ئاینینی و تا رادیو
نیمچه فلسه فی و سوسیایی و گلیرگه یی؛ که په ی شاعیری
شپرزای، گومان ناخیزی و دلّه و دما و ورکی ویر و بروایشا هنی
و چی ده لاقه وه^۲ دیان په ی شپرزایو ویش و دنیای و ئه فغانستانی
و...

بروام و لاو لوو ئی دیوارینه نه مش دان... تو بو، ویم به تووون ... من
گه ردوونیه، وهرمی خو فناکیم که ردینی...^۳، من زانو، له رزای
ئیمانما...^۴

۱- پړوستانه می فهرشید، شپرزایانې من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۷۰

۲- عدم قطعیت و شکاکي

۳- پړوستانه می فهرشید، شپرزایانې من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۵۲-۵۱

۴- پړوستانه می فهرشید، شپرزایانې من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۶۹-۶۸

ئى واتى و دەسە واتى كە دليو دەقە كەينە كە دژەھەرمانى ئەنترىنىنى :
بىسىمىلا، الحکم لله، سبحان الله، ئەستەغ فيرئەللا، فاتىحە، تفكر و
فى الموت، رحمكم الله، قورئان، وەللا، شەرىعەت، مەللا، مەحراب،
و...

سىلفى، ئىنستاگرام، تلگرام، ماتىك، پۋماتىك، فىلمى ھىندى،
GEM TV، والانتاين، YESSS، لۇئىزا، فەرانسە، پرىۋد، فاشىسىم،
پۋنسىانس، و...

شەپۆلەى زەينى^۱ و دليمايەشا، دىئاوینى تايبەتى شاعىرىشا وەش
كەردەن و بابەتوۋ كىتپە كەينە، بىئىنى نمانايو ئا چوار نىشانا كە نىشانى
ئانەينى كە شاعىر جەروو ویشە و كارىگەریش ھۆەرگىرتەن و تا
پرادىۋ دەشش دان مەفھوووموازى و پۋشنىورنمايى دەقە كەى و
پىچۆرە ھونەرسازى شاعىرانى و پۋسە و غىنايى كەردەش كزىيانىرە:

ئەگەر من مەرگىۋەنا نىك /

كۆن كەفەن و ھەراۋەم؟ /

... / شەرىعەتى - نا و /

دايىرئوھنە تەنيا يۇنا و وىم بىھنا و /

جوانە مەرگىم ئەر بازۆ /

وىم تەقنووہ "وى" بىھىمنە... /

... سووچىۋە بەراما ئاخرش /

۱ - جريان سيال ذهن

ئەفغان و فوغان يانئى چئش ؟ /

...من زانو و / له زاي ئيمانما، /

ئىگزيستانسياليسم / هەر فەرز كەرە ويمنما، / ...^۱

ئەلبەت ئى پۆلە شىعەرى چى كىتىنە، هەر يۆ تايبەتمەنىي و ئاخىرى
ويچشا هەنى و هيچ كە سەروو بنەمايە كاو دەقە وەلىنە كاو ئى رەوتە
شىعەرى نەرسكياينئى و كاريگەريشا هۆرنەگيرتە بيەن، بە پاو
ئەوہوانايو من پەي وئش تەمام و كامل جياكار ئەرمانان:

ئەلف) هەر پاسە كە ئىشارەما كەرد، ئەگەرچى برىو جار شىعەرەش
پەي ئىدەوزايى وئش بەكار ئاوردئىنە؛ بەلام فرەو ئى شىعەرانە پەناش
بە سيمانتيزەو شىعەرى بەردئىنە و وئش فرەو دەقە وەلىنە كاو ئى رەوتئى
كە بنەماش سەروو سيمبۆليزە كەردەو دەقى و هيژموني پراسيونالوو
زوانى نريائينئىرە، جياكەردەنوە.

لوان پاييز / پۆژنيرە چەمات /

خوفناكا بۆران!! نيمەروانئيوەيچ مەدرەسەوہ /

سىلفى چەنو و پروسەريە كەيت /

گۆممەلئيوە كەوتئىنە شانەت /

لايكي وەرى ئينستاگرامنە /

پژگيو ماتىكت / شلوقا بازار /

مەحموددئ ئاستەن جياي كووچئوہنە / ...^۱

۱- رۆستەمى فەرشىد، شپرز يانئى من، دنيا، ئەفغانستان، ل ۶۹-۶۸

ب) وینەسازى پراډەبە دەرىيى و گەمە بە واتى^۲، پۈرەكەردىيۇي وەلىنوو بېرپۇ شاعىرە دەسپەنە كەرەكاو ئى رەوتى بىن كە شىعەرە كاشانە ئى شەپۇلى بە ھەسى پىيۇنە. چى دەفتەرە شىعەرەنە ئى دياردە ھىچ كە بە ھەسى مەپىيۇ و نەبىن بە شىۋە جەمال ژناسى و شىۋازى تاكى شىعەرىش. بەلكو ئىنە واتى و باقە واتى وەرە چەمى و دەمدە سىيى و تەرزە و چىنەي و پىۋەننىشانە كە رىتم و ھارمۇنياشا! دان بە شىعەرى! و سىناعەتى ئەدەبىش وەش كەردەن^۳ نەك رىچكە كەردەي فىركانسو تەشەببە و ئىستىعارە و... كە زەرىفكارى سروشتى دەقە كەيش بەردە بۇ سىبەرە وپش.

مانيا جە ھەرچى مەرى / نەبىە خويۇە نىمچە مەسراعىشا /
 بى عورزى بىنى. / شاخ و گوشش نيا تەنيايى /
 ھوشما نەشۋو چن ناسك وىننمى وەرقتى /
 ئادەم بەرفىە كىما تاويۇو زوو /
 وەسو و تەيم مە كەرۆ شە و گار...^۴

ج) مەن وىم بېرپۇ دەقە شىعەرى سەروو ئا زەرىف ژناسىيە^۱ كە شىعەرى وەلتەرى ئى رەوتى لەزەتم بەردەن، ئىنەچ كىرە سەروو كارىگەرى

۱ - پۈستەمى فەرشىد، شېرز يانى مەن، دىنيا، ئەفغانىستان، ل ۱۹

۲ - خىزناي جە مسەرى ئىستىعارە و دياردە و ھورچىنەي

۳ - شعر دىدارى

۴ - پۈستەمى فەرشىد، شېرز يانى مەن، دىنيا، ئەفغانىستان، ل ۲۳

زهينه تي چاوه ليني بيه يو و يا ئيسه چ هه هه ن. به لام چي كتييه ئي
ديارده چا خسله تانه كه مره ننگن و نمه بو چه مه پرايپچما چنه ش بو كه
چي باره وه چه شكه و شيعر يما پا عاده ته وه بدو په نه.

په رسي سه ره كيه و من ئينينه. ئه ي جگه م له زه تبه خشاي كه مافوو
ئاساي وانهرين - ئه لبه ته له زه ت په ي هه ر وانهر پوه ئايره ي
جياكار يش هه ني- مشيو وانهر چه مه پرايپته رش چي كتييه و باره
ئه ده بيه كه ش چيش بو؟!

تاقميو ويرمه ني يونانو و ئه وساي پاسه بروايشا بينه: واتى به
ته رزيوي و پرسك و زاتي ده لاله تي موسيقايشا چنه ن و دلي تورهو
شيعري و واته يه ئي خسله ته ده ننگه وه ريه نيشانه مداني^۲.

فرانسيس پوونز^۳ هه ر ده ننگيوي واته و گوزي، نمانايو ياگيوه ن جه
گوزه گلينه كي و ماچو هيچ واتيويتهر نمه تاوو ويناو زه نگوو گوزي
بو نه^۴.

اين كوزه چو من عاشق زاري بوده است

در بند سر زلف نگاري بوده است

اين دسته كه بر گردن او مي بيني

دستي است كه بر گردن ياري بوده است

۱ - جه مال شناختي

۲ - كدكني محمدرضا، موسيقي شعر، ل ۳۱۵

۳ - fransis ponge

۴ - غياثي محمد تقى، در آمدى بر سبك ژناسي ساختاري، ل ۱۶

چی چوارینه نه خه یام، زهنگوو گوزی هیچ؛ زوانیچش میاوونه:
در کارگه کوزه گه ری رفتم دوش
دیدم دوهزار کوزه گویا و خموش
ناگاه یکی کوزه برآورد خروش
کو کوزه گر و کوزه خر و کوزه فروش^۱

یا حافظ چی بهیتینه دهنگته وه ری و موسیقاو شیعریش یاونان
قلاوه بهرزی ویش:

چشم از آینه داران خط و خالش گشت
لبم از بوسه ربایان بر و دوشش باد^۲
ئه گهر به وردی سهره نجی بدیمی په ی نیرامی ئاواپی دوه لنگی ئی
بهیته شیعی کوفیه، پهیما گنونه بهر که جیاکاری ده لاله تی و
دژنومای موسیقاییشا هه ن پیوره. ئا پوله دهنگی که لنگه و یه که مینه
هه نی:

چشم، آینه داران، خط، خال و گشت، زاتنه جور یونه نی که وه ختیو
وانمیشاوه، ده میچما کریووه. چی حاله تنه سهره پراو ئینه ی که نیشانی
سهر سوورمه نه ی و حیره تیمانه؛ وینه و چه می و شیای پانایی جامیو
گه وره یچ میاوونه که ویش باسیویته ری جوانخاسانه مارو شوئی

۱ - هه مان سه رچه مه ی وه لین

۲ - هه مان سه رچه مه ل ۳۱۹

ویشره. بهلام چهپهوانه دهنگی واتئی لنگه و دوه می نهفسنا
جوړیویتهرن که موانمیشاوه لچيچما گنا سهروو یوی و ده ماما
قوجیونه، ئینه یچ نه مادوو ماچکه رده ین.

یا: ده لاله تی مانایی و موسیقایی و راسته ی فیشه کینوه لچیره و ته ق
ته قش لاپلای شیعره کینه ...:
فیشه کینوه ورازه لچیره:
ته ق...ته ق...^۱

...

یا نمانایو پیاسه که رده ی دهنگیو پوحنه په ی هه مان مه به ستوو دهنگی
موزیکالی لاو شاعیریوه ناروی:
دهنگت پوحنه پیاسه که رو

و

پوحنه جسمیتوه

ئهی وارانیتهرین پیاو

گورانییه نه وچایه کا...^۲

یا: چی شیعرئی فیرده وسینه، فونیموو (چ، خ)، (چ، حهوت جاری) و
(خ، یهری جاری)، نیشانه و دهنگوو چرکه و کیشته ی
که مانه که ی، مه یدانو و ره زمینه مژنه ویونه.

۱ - شیلان که ریمی

۲ - مه هوه ش دروستکار

بمالید چاچی کمان را به دست
به چرم گوزن اندر آورد شست
ستون کرد چپ را و خم کرد راست
خروش از خم چرخ چاچی بخاست
بزد تیر بر سینه‌ی اشکبوس
سپهر آن زمان دست او داد بوس...

یا: چی شیعرئ مهولهوی تاوه گۆزینه دووباره وه بیهی (هس) نیشانه و
ته عاجۆبی و حیره تی ههست په نه کریۆنه:
نه رگس وه مهس مهس مدیۆ کین ئه و کهس
گۆشه ی چاکی دل وهر نه دۆ جه دهس

مه به ستما ئانه بی که ئی نمونه دهنگه وه ره چه می حه وزه و ئیژای
هونه ری و زانستی به یانی^۱ گرد شیعرینه، قابیلوو باسینی و سه رچه مه و
چه شکه به خشایو شیعرینی. ئه گه ر مرخی سه روو ته شک مارای
زوانیی^۲ به سمینه؛ ئانا خه یام و حافز و مهولهوی و... فره و ده راوه کانه
یاساو چه قبه سته یو زوانیسا به زنان، جیا جه کاریگری و کاردایه و

۱- علم بیان

۲- ساخت شکنی

ئىسمە ئەدەبىيەكاو وەرنىشتى، ئىتر مشىۆ تەشك ماراى مانايتەرەش
 جگەم بارى ھونەرى و زەرىف ژناسى شىعرى، چىش بو؟
 بە پاو ئا را و رەوچە تايەبەيە كە شىعرەى ئاوانتگارەنە پىويۆ كە
 دوورەپارىزىن جە ھەر جۆرە قاعىدەى ديارىكراى و چوارچۆدارى.
 چى كۆمەلە شىعرەيچنە شاعىر جە ھەر جۆرە گەمەى مۇسقىايى
 وئش پارىزىيان؛ بەلام پۆليۆ واتىش ئاردىنى و دەنگە كىشا جىاى
 كرايىنئۆە يا دەنگو و واتىوە چن جارى دووبارى بىنئۆە و
 نويسايىنئۆە، ئىنەيچ شىعرە و باقى شاعىرا پەرمۆدپرىنە پىويۆنە.
 ھەمىشە پەى من ياگى پەرسى بىنە كە داخۆم دەلالەتى مۇسقىايى و
 پىوەنىشا دليۆ تۆرە و شىعرەكىنە و تاخىت تاكىشا، چىش بىەن.
 مزانمى لانىكەم سىستمو و شىعرىنە، مشىۆ واتى ھىچ، دەنگە كىچ
 نەقشوو وئشا بويزاوه تا تان و پۆ شىعرى و ھارمۆنىاش گىرد دەراويۆ،
 دىمەن و دلئىنە چنىاى بۆنە يۆيرە و ھونەرى برمانۆنە ئىنە كەمىنە
 دەسەلاتى شاعىرانەن. بە واتە و نىماى بى نەزمىچ وئش ھەر
 نەزمىوەش گەرەكەن.

ئى واتى پلىكانى يا لاپلايى، دەنگە كىشا كوت كوت كرايىنى و
 نويسايىنئۆە و نەزانام فەلسەفەشا چىش بىەن:
 سەرەچىر، فەلسەفە^۱. يا جىاى كرىنئۆە: شنىورە(ش ن ي و ر ە)^۱.
 داۋا، وۋاۋ، دووۋوۋو، زوخاۋوۋو^۲، ياهووۋوۋوۋوۋو^۳،
 فووۋوۋوۋوۋوۋو^۴، ئاخخخخخخخخ^۵.

۱ - پۋستەمى فەرشىد، شپىزىاننى من... ل. ۲۴

وینګاو تاکی نویسه‌روو ئی دپړاوه خالهی ئه‌رپنی ئی کتیبیه، وه‌لینه‌که‌شه‌ن. که بیهن زینه‌ت به‌خشوو سه‌ره‌تاو کتیبه‌که‌ی که ئاماده‌یی عالش په‌خسنان په‌ی وانه‌ری و په‌لکیشش که‌رو دلیو ده‌قه‌که‌ی تا سووچه تاریکه‌که‌او کتیبه‌که‌یش په‌نه نیشانه بدونه. ئینه وینګاو تاکی وانه‌ریوون که گه‌ره‌کشه‌ن بی لاپه‌لدای کتیبه‌که‌ی و وسته‌ی گیلوو هیچ هازپو و سه‌رفوو هیچ وزپوه، مه‌خسه‌دوو شاعیری بیاوونه. به‌لام پوه‌که‌ردی ئاناتومیانه و دیالوگ و دونا‌ی په‌وشمه‌نانه و ده‌قه‌که‌ی و فه‌زای خزگه‌یی تیکست ژناسی په‌رمودپرنی چپوینه‌ر نیشانه و ئیمه مدونه که شاعیری شپرزیا، چی په‌ناش به‌ردینه وه‌لینه نویسته‌ی:

(۱) ئی ده‌قه جیاکاره‌ن و ئاوانگارد؛ گرووگالش چنی که‌ری ماچونه: وه‌لینه نویسته‌ی باوش نه‌مه‌نه‌ن و جیامه‌نه‌و^۱ په‌وشپوی نه‌ریتین که ئه‌سپاریان به‌تاریخی که منی ئاوانتگاردیزی نیان لاه.

۱ - هه‌مان، ل ۲۹

۲ - هه‌مان، ۵۰

۳ - هه‌مان، ۵۲

۴ - هه‌مان، ۶۴

۵ - هه‌مان، ل ۷۱

۶ - بقایا

(۲) ٺه لبت هيچ لاريٽو نهن ڪه جبهروو دهقه ڪه يوه و پيسه و ههرمانيو تاقيتي و نرخ ٽناسانه، پڙشايي وزيونه سهرش. ههر دهقتوي نويسا ڪه ناوهندوو زهينهتوو بنهريوه ٿامانه بهر، شاعير ڪه هيچ، گرد وانهريو پيش ههن شيته لڪاري دهقي ڪه رونه و مافه ڪيش پارٽريائيني.

(۳) چي حالهتوو وه لينه نويسهينه، ميتوڏولوڙي ههرمانه ڪي و نه قشوو وانهري حوڪم ڪه رو به ٺه ٽماره وانهره ڪا وه لينه ش پهي نويسا ياي، ڪه ئي ههرمانئي مه حال و سهرنه گيرتهن.

(۴) شاعير وو ئي ڪتبييه، چي ئي ههرمانيشه ڪه ردينه، ديارا ٿاشنايش به فلهسهفه و ههرمانه ڪي و يش نه ويينه يا لانڪه م ڪه مته رخه ميس ڪه ردهن.

(۵) يا نا شاعير دوو چاروو ئي فهرزه دما ڪه وته بهه ڪه ئي دهقه ٿننه پروفيشنالهن، نيا دهسه لاتوو وانهري هورامينه و هه لاي نه يوايني ئي داراته فامش بڪه راني، پوڪاي دهقه ڪه ش په نه وازش به فاعيليو ٽناساي ههن ڪه وه لفه رزانه، وه لينه نويسيو بي و به چراوه و زاناي سووچه تاريڪ و نووته ڪه ڪاش بويزوو و تيه ڪي گيريا و زونه ش گلوي وانهري ته مه لي و لاساري هوراميره. ٿينه چ ڌڙه ههرمانيو يته رهن ڀاسانه و نائوانتگارديزه ڪه ردهي ههرمانه ڪي ڪه شاعير تووشش بهه و نايو يحن هه قوو و يش و وانهري چالاڪيش زهوته ڪه ردينه.

(۶) دهقي ڪامل و وه لڪه وته ڪاره ساتي زوانين و قوتارهن ٺه و ههر جوڙه برياريوي په رزواني و يه ڪدهس ڪه ردهيه و دهقي.

۷) بریاردایو فهزای سلوکوو دهقینه، بو به کهره سیو په ی نمانایو
راسیوی تاکی و حه که میه تیوی ویواز که پیوه نیش به دهقی
وه لکه وته یوه نیهن و ته نیا ملونه دلنو ئه رزشی که رده ی و خنیکنایو
دهقی و ده لاله ته کاش.

۸) چی وه لینه نه بریوه رستی و گوزاری قه تعیهت به خشی و
بریارده ریش چنه نی که هه یتا هه یتا دووباره کریاینیوه که
ده لاله تخیزی ده قه که یش کزولی نشان داینی و خه لاقیه توو
شاعیریش پروو به مه بهستی دیاریکریاو ویش ئاراسته که ردینی.
پیسه:

- ئیتر ئی ره وتی جه ته کانی گنو...
- ئیتر شه پولیوه شیته و پیوه رماره به ویشو نمه وینو...
- ئی ده قه شیعیی بنه ماو سه بکه وه لینه هه ورامیانه که یه وه
پسکیان...^۱
- و...

پولیو سه رهنجی وردی:

- ◆ ده فته ره شیعه که ۱۷ پارچه شیعینی
- ◆ هه لی تاییی زه به نیش چنه نی
- ◆ تاریخوو خیزنای شیعه کاش نه نویسیان
- ◆ پیپرستش په ی نه نویسیان!!

۱ - پړوسته می فه رشید، شپرزیانی من، دنیا، ئه فغانستان، ل ۶-۷

دماينه و باسه كهينه په نه وازهن بواچوونه: من پيسه و وانه ريو چني
ثانه ي كه ده فته ره شيعريوه نارويين و پالشنه حه زكه ريئي په روزه ته ر
بوته، ده ركيچم پانه يه كه رده ن كه ئي كومه له شيعري، په ي ئي ره وتي،
ده قيو ي راديكالهن و پوليو خسله تي په ر ديناميزميش چنه ني كه
دلوه شكه ريئي و هيو ادارنا دما روته چني و چه ني خيزناي شيعرينه،
شاعير هه نكامي عالته ري بنيونه و ده قي سه ركه وته ته ري بارونه.

(۲)

نیشانی زوانی، ئەدەبی و ویری دوی دەقه شیعی
سەردەمیانی

شیعەری یۆوهه:

پالێ چه کێ رۆزگاری^۱
دلێ به ره و مهینه یته نه
کریه په یام
چه شکه و وه شه و یسیم نه که رد...
به خته ی گیله
شۆتی برزه قیاش دانێ
جه ویشه وه
ناکایینه
بیه به ئە دام^۱

۱ - شیعەری کیم دهسکاری پانویسی نه که ردیانی، پیسه و ویش نیاینیمه

...

دماو رپنسانسی، ئینسان و ئینسانوازی بیهن ته وه رپو په ی ئیژامه ننی
فهلسه فه، زانست، هونه ر، ژیوای تاکی و کوی و گرد ساباتیونه و
وه رانوه ریش که رده بیهن چنی ویرۆکه ی دوگمانه ی و خورافه په رسی
و قه زاوقه ده ری و عاسمان بیه ری. ئی روه که ردی که دیاردی وه
مؤدیرنی بیئی، ئیتر نریانی تاقه وه و دنیاوینی ره خنه گیرانی و
ئاوه زه ننانی و ته جرۆه وازی زه مینی بی به سه نته ری و "بکه رپوی
وشیار" په ی خیزنایو ویری تازی و ده قی تازی، گرد
ده راوه کانه. ویه ری تاریخی وه ریشینه ئی جووله فهلسه فی، زانستی
و هونه ریه ئه ره ئناسیان به ئینسان وازی^۲ و دمای بی به هه میرمایه و
ویرۆکه فهلسه فی - هونه ریه کاو مؤدیرنی و دما مؤدیرنی و...

ساباتوو شیعی و ئه ده بیات و هونه رینه تینه تی ئه ده بیم جورپو بیهن،
هه همیشه حزم که رده بیهن بابه تی تازی و جیاکاری و رادیکالی
بوانوو و له زه تشا چۆ به روونه. ئی ده قه شیعی په ی ویش ساحیبوو
پۆلیو تایه تی زوانی و ئه ده بی و ویرینه، ساختارش سادتی و
په رداختش هارمونیا بیهن و به گردیوه ده قیوی سه رکه وتی مد ریونه
قه له م. چی نویسته نه دلینه و شیعه کپی په ی منی وانهری پیسه و
ئه رکیوی هونه ری یاگیو باسی بیینه و شاعیریچ په ی ویش ئازاد بیهن
هه ر جورپو ویرش که رده نوه ئیراده ش پاریزیان.

۱ - عه زیزی ساییر

۲ - هومانیسیم، اومانیسیم یا امانیسیم، Humanism

بارگای ده لاله تی ئی شیعرینه رۆزگار نیشتهن یاگیو ئەدای و فاعیلی ژناسای (که شاعیره) و خهریکهن پهروه ردهش که رۆنه و بریاریش پهی مدۆنه و دلّی به ره و مهینه تینه پالّی چه کئی که رۆ په یی شاعیری و چه شکه و وه شه و یسیش چنه زه و تکه رۆ و ئەز قهزا به ختهی گیلچ گۆچ که ردهن و پیجۆره کتوو پری بهن به ئەدالی هه تایهش و دریزه و ئی سه ره و وه یسی بهن چاره نویسو و نه وه نه بریای په یش و هه ر دریزه ش هه ن...

چی دۆخه قه ده رنامه یزه چه به ستینه، ئیتر نه وه فارایی بهن دیاردیوی مه حال. چی راهه رمانه شاعیرانینه، جیایو به کارگیرتهی میکانیزمو و ئازادی خیزنای و ئازادی به خشای و رۆل دایو ئاوه زی ره خه گیرانه ی ئینسانی و ئاوه گۆز که رده ی ته جرۆ به ی زه مینی و دیاریه کاش؛ ئینه "رۆزگار و به خته ی گیله" نه، مانا و ده لاله ت په ی شیعره کئی کالّوه. ئاوه زیوی نه ده بی که په ی وینایو مانای تازی و وینی نه کتیفی و جۆراجۆری؛ مشیوم فاعیلی ژناسایو داله ده لاله تیه کاو شیعر و دیونایشا بیه بۆ به لام ئی پرۆسه یه خسیروو ئیرادیوی ماوه رای و هیژمۆنیکه ری بهن و هیز و جوولّه و خیزنایش چنه ئه سان و پیجۆره ئا هه رمانه ئاوه زه مهنانی که کریۆ زه مینه بیه بۆنه په ی شیعر دماو مۆدیرنی و ئاوانتگاردی، لاو هه مان ئیراده ی نادیار و قه زانامیز یوه کیشیاننه دار و...

ئه وه خیزنو و ئی شیعر یۆ چه شاعیره دیاره کاو شیعر ئازادی هورامین و ده قی سه رکه وتی زه به نیش هه نی و چی کتینه ئیشاره شا

په نه کریان، په وکای چه مه رایبویته ریما ټه و شاعیری بیښی، ئی شیعرئ مه شیای پراساو ټامانجه و ویر و پروایو و ټا راهرمانی نویسای بیایی. پوکای ئیمه یچ چی هه نگیزه دیا یوه^۱ سهیرما که ردینه. چی کوله سه ره نجینه گه ره کم نه بیهن وه رفراوان بلوو دلئو میکانیزمه زوانی و ټه ده بیسه کاو ئی ره وته شیعریره، وه لتهر خه ساری ئی گوزاره یمه وستیتی پوه. چی گه نه حه زم که رد سه ره نجه و ویم حه نناو ئی دووه پارچه شیعراره، بنویسوونه و پیچوره ته نیا به لچه میو دیا نا په ی فله سه فه و مانا زایی شیعره کی و زه مینه و رسکیایشا؛ ټنا دیمه ن و دلینه یشان، باسیتته ری زه به ننی هورمگیرانه که نه کریاننی. راهرمانه کاو شیعرئ ټاوانگاردی، یوشان چیروچوه که رده ی یاساو ریسیای باوین^۲، هم دیمنه و هم دلینه نه که ئی یه ره گوزارانه گیرونه وی :

الف) ورنای چیرخانی زهینی و زوانی

ب) لادیو یاسای پازوانی و سینتاکسی

ج) هورویلنای مانا و ماناوازیی باوی

...

به قه ولوو "لیوتاری": ئیتر زه مانوو فه راره وایه ت که رده ی ره وایه تی و

۱- زاویه ی دید

۲- فروپاشی قانون و قواعد معمول و دم دستی

حه‌واله‌كه‌رده‌يش به چاره‌نويسي ناديارى و قه‌زاوقه‌ده‌ربى - ماوه‌رايى و يه‌كپارچه‌يى - تو‌تاليته‌كه‌رده‌ى ده‌قى سه‌رشين و خه‌نيش په‌نگه‌ نمه‌دووه و گيلايه‌و په‌ى ئى سنعه‌ته سوويابه، هيچ ده‌رديو ده‌وا نمه‌كه‌رونه...! چيوو كه هه‌ميه‌ت مدونه به ده‌قى و جووله‌كاش، كارايى كه‌رده‌ى نيشانى زوانيينى و كردارى كه‌رده‌ى و پراگماتيك‌نمايى هيماكاو ده‌قينى و خيزنايو هيواين په‌ى دماروو وه‌چه‌كاش. گرده‌كى واته‌ى و قه‌ده‌رته‌وه‌رى^۱ چى وينگانه‌ر فووزهن و چيوو كه هازى مدونه به ده‌قى و وانهرى، به‌شنايره‌ين به وينى و نيشانى ورديته‌رى و گه‌مه به نيشانه‌كه‌رده‌يشانه په‌ى ئامانجيوو دمارويانه و گه‌وره‌ته‌رى. ساده‌ته‌ر بواچونه چيوو كه موهيمه‌ن: زوانه‌ن...فورمه‌ن...هونه‌ره‌ن...كه يو شونه‌و يويره^۲ سه‌رجه‌م يانى قه‌وام و ده‌وام په‌ى شيعره‌كى.

ئى شيعرى سه‌روو په‌وايه‌تئوى گردينه^۳، ئيده‌ئاليستى و قه‌ده‌ربى مه‌زاجى ته‌شكه‌ش گيرتينه و چنى ئا ئامانجه چيروچوه‌ر كه‌رى كه ليوتار په‌ى شيعرى دماوديرنى و ئاوانتگاردى دياريش كه‌رونه دزه‌هه‌رمانه مرمانونه. ئى ته‌رزه ويره په‌ى ديارده‌كاو شيعرى رومانتيكى هورگيلووه كه ئيحساس و ئيده‌ى قه‌ده‌ربى زالنه‌ ملوو

۱ - كللى گرايى و ايده‌نمايى

۲ - متوالى

۳ - كللى

خۆرپه و شیعره کیره و گردگیر یوازی^۱ و ره‌وایه‌تنمایش ده‌قنه، یانی
زه‌وتکه‌رده‌یو ئازادی و ئازادیوازی شیعری و شاعیری و وانهری.
شیعره‌ی دوه‌مه^۲:

ته‌لیسی په‌نجه‌ره‌و وه‌شه‌ویسیم
په‌ی گه‌له‌هیزمو دیداریت
ژانه‌که‌را...
وه‌ریسه‌و چه‌م په‌نه‌که‌وتیت
شانامه‌ره...

تا

وه‌نه‌وشه‌و ساله‌های دووریت
سه‌رو سینه‌و خه‌مزه‌کاته‌و
شارۆ‌که‌روو...
بروسکه‌و قسه‌وه‌شه‌کات
ترمینالو خه‌ماش سوچنا
لیژه‌و چه‌مه‌پایی چه‌مام
جه‌ته‌ریانه‌و ئاواتانه
بالاته‌و بوؤؤؤؤ...
تریشکه‌و برینه‌کاش سماقی شانه

۱- شمولیت‌گرایی

۲- پانویسو و شیعره‌کیم بیسه‌و ویش نویسته‌نه‌و...!

با نه گه تو
بوژه نه بووؤوؤ^۱

...

وهختیو باس باسوو ساختارین، تاخت یاخی جه یاسای و بی
چارچویج؛ ئینه پیوه نیه کاو دلیو ده قینی^۲ که میکانیزمیوه نی په ی
ئه وه ژیوایی ئه ننامواری شیعرئ^۳.

(۱) ئی کوپلی:

ته لیسئ په نجه ره و وه شه ویسیم

په ی گه له هیژمو دیداریت

ژانه^۴ که را..."

هه یکه لوو شیعره کینه، تاوؤنه په یامیوی سه ره ویش بوئه کریؤنه
باسیته ریچش سه ر بکریانه، چیگه نه راستاو بو تبقاو هه رمانه کیمانه،
سه ره نجه ی یؤوه مه وزمی سه روو ئی به شیه. ئی لته شیعرئ، چن
یؤدریایی^۵ و ته عبیریش چنه نی و جه هه مان حالنه وینه سازیچنی:

۱ - عه زیزی ساییر

۲ - رابطه های درون متنی

۳ - حیات ارگانیزم شعر

۴ - ژانی

۵ - ترکیب

- تهلیسی په نجه ره و هه شه ویس
- گه له هیزمو و دیداری
- ژان که رده ی و هه واله دایش به تهلیسی

"تهلیسی په نجه ره و هه شه ویسی" یو دریا ییوی پاروانین و یه ری و اتینی و هه ری یه ری به جوړیو پیوه نی دیالکتیکی و وه انوه ریچشا پیوه ره هه ن:

- تهلیسی په نجه ره ی
- تهلیسی و هه شه ویسی
- په نجه ره و هه شه ویسی

...

تهلیسی په نجه ره ی، یو دریا ییوی ئیستیاریکین و بنه ره تنه په نجه ره به "بار" شیای کریان که تهلیسیش هه نی و به شیوه ن جه "بار" ی یا بار که رده ی. زه رافه تی هونه ری! ئی ته رکبیه وه ختیو گنونه بهر، بارمیته و شیه ی^۱ ئی دوه ماده یه (په نجه ره و تهلیسی)، پیوه نیشا پیوه ره جه یو ده میوه و چنی ژان که رده یش، لووتکه و له زه تیشا! یاومیته و... شو نگیر ته یو ویسته یه و زه ریفیه که ی!... مسپاروونه به وانه ری کارای و زه ریف ژناسا و شیعی...

۱ - وجه شبه

تەلىسى ۋە شەۋىسى، يۇدريايىتوتەرى پارزانين، ئادىچ ھەر ھەمان
جۆر، يۇدريايىتوتەرى ئىستىعارىكىن، ۋە شەۋىسى بە بارىو شىيى كرىان
كە تەلىسىش ھەنئى، ۋىتئوى زەرىف و گونجيانە، چاگەنە كە عاشق
مەھكومەن پانەى كە تەلىسى ۋە شەۋىسىو يارى بەسۆنە پەى
دىدارىش...

پەنجەرە ۋە شەۋىسى، يۇدريايىتوتەروو ئى كووپلە شىئەرىنە.
ۋە شەۋىسى بە پەنجەرەى شىيى كرىان، ديارا يۆگىرى
شىيىش^۱ جە ھەردوى مادەكەنە، ئاسۆ دياكەين كە ۋەرەلا و
زەرىف و گونجيا و ھونەرىن، ئەگەرچى ۋىتئوى چاۋەلىانەن...
گەلە ھىزمو دىدارى، يۇدريايىتوتەرەن چى شىئەرىنە، بەلام نىشانى
پىۋەنىشا^۲ نەتاۋاش ھەزنىم يا بوئىزوۋشەۋە!...

ئىسە چى كووپلە شىئەرىنە، بىرگە بىرگە: پەنجەرە، ۋە شەۋىسى و دىدار،
پىۋەنىشى زەرىفنايشا ديار و ۋەرەچەم و سۆسكەئامىزەن و تەلىسى و
گەلەھىزم و ۋەرىسەيچ؛ تەداعى پا و رەسمو زەماوننى و دياردىوى
فەرھەنگى و لۆژىكى و مەزمونىسازەن.

بەلام چىگەنە پەى من پەرسىۋەنە كە پىۋەنىشى تەلىسى، پەنجەرە و
ۋە شەۋىسى " بە ژان كەردەيوە چىش بىەن و چە نىشانىوى زەينى و
زوانى و زەرىف شناسى، ئىنىشا پىۋەرە گرى مدۆنە كە وانەر فەزاي

۱- ۋە شەۋىسى

۲- قىرغىن، شىيى

چهرمیش بویژووہ و ہم یاوو دہلالہتوو دہقی و ہہمتر لہزہتی
ہونہریش؟!

۲) ولتہر ئیشارہما کہرد کہ تینہتوو ئاوانتگاردی چنی سیناعہتی
خہتی و تہجرؤبہکریایی و تاريفکریایی ہیچ گریبہسیش نیہن.
دیاردیو کہ ئیژای جہوہہری و زہریفی مدؤنہ بہ ماناؤ ئیستہتیکیش،
ورنایو سنعہتہ شہکیل و تہشکہ رازوانیہ کاو چاوهلین. سنعہتی
پیسہ تہشبیہی، تہرادؤفاتی، تہزادی و تہناسوباتی و...

چن جاری نویستہنم کہ جہمال شناختی شیعی ئاوانتگاردی
دیاردیوی دیمؤکراتیک، پہتی و ئازادن. پروہکہردی ئہسلی ئی
جؤرہ شیعی لاداین جہ راسیؤنالی زوانی. راسیؤنال یانی لایہنی
ویٹاگای لؤگوسہ زوانی و چوارچؤی عہقلی - کلئیشہبیہ کاش. بہدی
کہردہی ئامانجہو ولکہوتہ بیہی دہقی، تہنیا بہ ویران کہردہی
چوارچؤی و ئازاد کہردہی پتانسیللوو نیشانہ کا قہوام مگیروؤنہ و بو بہ
زہمینؤہ پہی کارایی زوانی و کہرہسہ کاو دہقی. چی شیعیئہ
ہہلمہتہو کی دماو کی ' یؤدریا رازوانیہ کا، جہوہروو خیزنایش
شارانہوہ:

تہلیسی پہنجہرہی

تہلیسی وہشہویسی

۱ - مسابقہ

۲ - ترکیبات دستوری

پہنجرہو وہشہویسی
گہلہ ہیڑمو دیداری
وہرِیسہ و چہم پہنہ کہوتی
وہنہوشہو دووری
سینہ و خہمزہ کا
بروسکہ و قسہ وہشہ کا
ترمینالو خہما
لیڑنہ و چہمہ پرایہی
لیڑنہ و چہمام
تہ پریانہ و ئاواتا
تریشکہ و برینہ کا
و...

(۳)

تایفه و چه ماش ئیمان نمارۆ
کۆله شیعر یۆه و باسیۆی نیشانه ژناسانه

...

خوایا
مانگهت
چیرۆو شاله کهیشه نه
شارتینۆ
تایفه و چه ماش
ئیمان نمارۆ و
شه قولقه مه ر
چه نی که روو؟^۱

...

په ی وانا په و ئی کۆله شیعر ی ته نیا ئیشاره که روونه به خالیۆ که گیره
سه ره کیته رین باسی فه ننی بۆ په ی ئی ده قیه . شیوازی تاکیی^۲ شیعرینه

۱ - هوما یون فه تاحی

۲ - سبک فردی، Individual style

باون هەر شاعیر پە ی ویناکەردە یو مەزومەو زەینی و نیگای
هونەری ویش، نیازش بە هەر گێرتە ی پۆلیو خسلەتی هەن، یۆشان
بە کارگێرتە ی ئیستیعارە ی مەرکەزی و چن ئیستیعاریوی گولانی و
پێوەننیدارینی که شاعیر پە ی باری هونەری شیعرە کیش بە هەر شان
چۆ هۆر مگیڕۆنە، هەر چنە یچ ئیستیعارە وازی و گە مە بە وینی
کە مە تر بۆنە، دە لالە ت رە وائە ترە ن و پە یام لە قە شیلوو سیناعە تی
کلیشە یی نمە بۆنە.

ئی ئیستیعاری چی دە قنە، هیچ کام مە خلوقوو زەینی و زوانی
شاعیری نیە نی. بە هۆو بە رزی و فرانە یشاو وە لئە تر خولیتقیاینی و
ویە ری زە مانێ تاییە و ویشا تییە ر کە ر دە ن، بە لام مە ودا زە مان یۆیتە رنە،
ناویناگا میاوە دلێ چنە ی زەینی و زوانی شاعیری^۱.

پیسە: ئاوی، ئاوی، ئاوی، واران، رۆ جیار، دە ریا، عە شق، چە می و ...
ئی دووبارە کیە ئینە یە نمارۆنە که شاعیر لاساییە و کە ر بیە ن، خولکە و
ئی وینە سەرە کیە هامبە شا^۲ لاو شاعیر پۆ، تە نیا پێوە نیش بە سوورە و
گە وری و بە رزی فیرکانسیشاو هە ن که پیسە و وینە ی مەرکە زیی
خۆبە خو و ئیلھامی، با بە تە وەر پۆ پە ی باقی وینە کاو شاعیری (وینی
گولانجلیتە ری)^۳ که تازینی و رۆلی بنەرە تی موینا پە ی شیعرە کیش.

۱ - بافت ذهنی و زبانی شاعر

۲ - موتیفهای مشترک و متحدالمضمون که ناخودآگاه توسط شاعران در
برهه‌های زمانی سبک دوره، تکرار می شوند.

۳ - تصاویر فرعی

چی کولہ شیعرینہ ئی کارهساته خه لاقه، روهش داینه. ئو بژه و
"مانگی"، تاریخوو شیعرئ غینایینه، ویره یوی درېژمه ووداش هه نه و
شیاوی^۱ رۆخسارزه ریفی و وینئوی کارا و حوزوو ریوی
درېژه ناسهش بیهن.

چی شیعرینه مانگه بیینه ته و نه ی بنه پرتیه په ی ئی شاعیریه و
وینئوی ته و هری و چیرخانئو په ی دره و شیاوه و شیعره کئ که به
میعمارئ که رده ی بنه ری، سه رخانیو هیقمش سه رنه مه رزیا نه ره.

دژوازی و پارادوکس هونه رسازیوی کاریگر بیهن په ی حه زنا ی و
کارایی ئی شیعرئ. مانگه چیروو شالینه شاریانه وه و سه رسامی و
ئامای هه له کئ شاعیری په ی وینای زه ریفش نه شاریانه وه. تایفه و
چه ما؛ یاخیکار، ئیمان نارده و ملکه چ نه بیه، دریا ن قه له م^۲ و زه ریفی
مانگی و هرا نوه نه شاریانه وه و به (تیله چه م) و^۳
موعجیزه ی (شه قولقه مه ر) ی، هه ول دریا ن که وه ره بسی^۴ ئه شکاویا
و زه ریفی رۆخساری و چه می یو بگیراوه و ...

ئى مانگی، مانگه ی عاسمانیه نه نه به لام نماناش چئوئته رنه دیاریش
دان؛ مانگیونه که شاعیر چنی ئو بژئ سه ره کیته ری، شیایش^۵

۱ - مابه ازای مشبه بهی

۲ - زه ریفی راده به ده ری، ظرافت و مبالغه

۳ - تلمیح

۴ - حجاب، مانع

۵ - تشبیه

که ردینه. روه، دیمه‌ن و رۆخسار، هه‌مان ئۆبژه‌ی سه‌ره‌کین که زهریفی و شوّقنه به مانگن شیای کریان و له‌فزه‌نه بریانه‌ره و مانگه‌ش نیانه‌ر یاگیش^۱ که وانه‌ر چنه‌ش ویریۆنه و نیشانه‌کاش بدۆنه یۆره و په‌ی به‌رۆنه به ده‌لاله‌ته په‌ناوایی و ماتدریایه‌کاش^۲.

ده‌وروو ئی وینه ته‌وه‌ریینه چن وینۆیتهری دژه‌ره‌مانی یا هام سه‌نگی، مسوورپاوه که پپوه‌ره هه‌یکه‌لوو شیعه‌کیشا وینای که ردینه. نینزابه‌رده‌ی په‌ی خودای، تایفه‌و چه‌ما و ئیمان نارده‌یش، شه‌قولقه‌مه‌ر که‌رده‌ی و کو‌تایش به په‌رسیوی شکامیزه و گو‌ماناویه‌نه بریانه‌وه...!

چی دۆخه دژوازینه شاعیر چنی دیایش په‌ی شارته‌یه‌و زهریفی سووژهی، ملۆنه دلێ ... ده‌لاله‌تی ئاینیی و ویروسته‌یه‌و تیله‌نیشانوو^۳ مؤعجزیوی دینی که پپوه‌ننپوی زهریف ژناسانه و نه‌ریتما‌رانه‌ش به پرۆسه‌که‌ی به‌خشان و هه‌مه‌تر ده‌قه‌که و باری هه‌ستامیزی شاعیری و دلینه‌کاو شیعی‌ریش خۆلیقناینی و له‌زه‌ته‌کاو وانه‌ریش چنه‌که‌وتینپوه و ... ۹۷/۱۲/۲۴، جمعه

۱- ته‌شک گنرته‌ی پرۆسه‌و ئیستیعه‌ره‌ی

۲- فه‌زای چه‌رمه‌و شیعی‌ر

۳- تلمیح

(۴)

رہوایہت و دژہرہوایہت؛ دوی دہقی نازادی و بہراوردکاریوی نیشانیی

رہوایہت فرہتہر رۛگہزیوی تاییہ و داستانیی بہلام شیعرہیچ چہ کلاسیکہ و چہ شیعرئ سہردہمی، چنی رۛوایہتی و رۛوایہتمہنی پیوہرہ دہسہملانی بیینی و ئی ژانرہ چی ہونہرسازہیچنہ بیہشہ نہبیئہ. شیعرہی فارسییہیچ ہہر پاچورہ بیئہ. سووچہ دیایو رۛوایہتمہنیوہ، رۛوتہو شیعرہو فارسی قوناعی جوراوجوریش بریینی: شیعرہی ئہوسایی، شیعرہی سہردہمیہ و رۛوتہجوراوجورہکاش: نیمایی، سید، حہجم، مہوج نہو، مہوج ناب، حہرفی و دمامؤدیرن و...

وینگاو شاعیرا نیمایی پہی رۛوایہتی، یوگیری سہرتارہواریی شیعرئ بیہن، پیسہو تالہ بہئیوہ کہ گردوو ئہنامہکاو دہقی پیوہرہ

گرئ بدؤنه^۱. به لام شاعیرئ دمامؤدپرنئ^۲ جورئویتهر دیاینئ پهی رهوایه تی. ویرۆکه و ئادیشاوه، رهوایه تی یانی:

تهشک مارای، فرده نگی دهقی، مه رگوو بنیه ری، به یئاده قی،
 ناحه تمیه ت و گو مانخیزی، تالیق، مه رکه زگوریزی، مالایره یو
 بنیه ری ئه و ده سه لاتوازی، مه ودا نیایره ی^۳، را ئاچۆخ که رده ی
 پهی به شداری وانهری و ئیسته یه و مانایته ری و کامل
 که رده یشان.

ویرۆکه و ئی جوره شیعرینه ئی نیشانی گرد نماناو دژه رهوایه تی و
 برپایره یو رهوایه تی خه تی (زه مانئ و مانایی) و لادیو سینعه تی
 کلیشه یینئ.

ئینه یچ ده لیل و نیشانیو نه یه ن که شاعیرئ دمامؤدپرنئ ئه و رهوایه ت
 و به یانره وایی بی ئه وه جئ بیئئ، چه په وانه هه ولیچشا داینئ پهی
 به رجه سه تهمایی رهوایه تی به لام به شیوازی تایه و ویشان:

کوت کوت که رده ی رهوایه تی^۴ و ناسازنمایش^۵ ئینه یچ جیا بیه ن
 چنی رهوایه تی سه رپاسئ و یه کپارچئ و خه تی که رده یشان. ئی
 نیشانی میکانیزمه بیئئ پهی ئانالیز که رده ی رهوایه تهمه ننی شیعرئ دما

۱ - پیوستار عمودی شعر

۲ - دمانیمایی و ...

۳ - فاصله گذاری

۴ - فره ته وهری

۵ - تناقض نما و چند کانونی

وہ لکھو ٿيو باقي ڀڄه شيعره ڪايتھري. ڀاسينه به يانڙهه واپي ڀه ي شاعيري او
دماو ٿيڙني ڀه خسناي ڀه زاييوي تاليتي و ڇهره بهن ڪه وانھري
بارونه سوڪه و ڇه لهنگو شا. ئي جوڙه ڀه وايه ته ٿه زمونو ئي
شاعيرانه فير ڪانسشا ڀيويونه:

رضا براهني، علي باباچاهي، مهرداد فلاح، بهزاد خواجهات، حافظ
موسوي، علي رضا آبيز، علي عبدالرضاي، بهزاد زرین پور، فرزاد
ميراحمدی و...

.....

وه ٿه واته ڀيم: "ڇن شاعيريوي شيعري ٿازادي هورامي به نيشاني
شيعري وه لکھوتني و سهر ڪه وٿيو ٿاروي¹ نزيڪي بينيوه. ئي تاقمه
شاعيري مشوم به وينگايوي تازه، نه ته نيا ويني و مووتيفي
ڇه قبهستي چاوه لي، به لڪو وبتاوانه ڀه وايه تي شيعري ٿازادي
هوراميچ، ڀا ده قاوه ڪه درياني بهر به زنانه و شڪست وهش بڪه رانه
و تاخيت ٿورمي خه تيچنه بويه رانه و خيزنانه ويشا به شيوازي ڀه
ٿوڌين و ٿارويانه ته، نزيڪ بڪه رانه و چيو نه واتيچ بواجانه."
وهروو ٿانه به به ته رزيوي پراڪتيڪي و وهه ڇه مي²، ڀولي نيشاني
شيعري ٿاوانگاردني و دماو ٿيڙني بڙناسميه و بزناميچ ئي ڀه وته
ٿازادي ٿيمه به شيوازي جوڙاو جوڙي قسيش ڀه ي واته ي ههني و

۱ - ساير عزيزي، مهدي ٿه بري و... جاريو ئي دوه شاعيري ياگنو باسو

ٿيمهني

۲ - عملي و عيني

نیشانه مدوڼه که شاعیرئ ئی پهوتئ ههریو به شیوازی تاکی ویشان
 نه زمونیشا خیزنانئ و ئیزانه و دهقیچشان لاو نرخژناسییه وه پاریزیان.
 چی دهراونه دوی دهقه ته جرؤبیئ ئازادئ "کاک سایر عزیزئ و
 کاک مههدی ئهبری" ما داینئ یوره. ئی دوه شاعیرئ ههردوی
 شاعیرئ ئازادواچئ هورامینی و ئی دوه شاعرئ یهک زه مانیچنه
 خیزیانئ. ئیسه بی ئینهیه دووره وه خریشان پهی بشامئ با به
 سهنگو "پهوایه تمهنئ و پهوایه ت گوریزی" کیشانه شا بکه رمینه،
 بزانیته چی گیله نیشانه ژناسینه^۲ چیشما دس مگتونه و شاعیره کی
 چهنئ لوانئ گژئ ئی په گهزه نه ده بیهره.

ئه لبه ته ئینهیه بوزوونه سهرش که ههر دوه دهقه کی ساختارشان
 ئازاد، زانستوو سیمیولژئ سله منانش که گرد دهقیوی ئازاد،
 ئه گهریچ سهرکه وتئ بونه، مادام نیشانیس نه با چهنه نمه تاوو
 ئاوانتگارد فهرزیونه، چه په وانه یچ ههر ئاوانتگاردیوه یچ خو دهقیوی
 سهرکه وته نیهن. ئینه ئانالیزوو نیشانه کا و تهرزه و پیوه نیشانه که متاوو
 بههره ژناسیسا بکه رو و رازه و سهرکه وته یی و ههر پاسه جیاکاری
 بو تیقاییشان بوزونه سارا.

ههر دوی شاعیره کی ههناو ویشانه ساحیوو پۆلیو دیاردئ و
 سیناعه تی نه ده بیئ و زوانئ و فیریئ. به لام ئاییره و من په ی ئی
 بهراوردکاریه که نیشانکه ردوو ماده و "پهوایه ت" یی بهن میکانیزمیو

۱ - بهراوردکاری ته تیقی

۲ - جستجوی نشانه شناسی

په‌ی جیاکاریشان و ئینه‌یج په‌ی خیزنای شی‌عری و راه‌رمانه‌و
شاعیری فره‌ ئاسایی مرمانونه. چیلای ده‌قه‌که‌و مه‌هدی به
نیشانی (M)ی و ده‌قه‌که‌و ساییری به (S)ی تاپوشان که‌رمینه.

.....

(۱) ده‌قی (M)، ئیستی‌عاریوی سهره‌کین و په‌ی به‌زنای ره‌وایه‌تی باوی
لوان گزئی مه‌زموونی چاوه‌لییره، چنی ئانه‌ی که‌ ره‌وایه‌تمه‌نیچهن و
په‌ره‌ن ورده‌ره‌وایه‌تی و ناسازنمایی کریانی:

هیچشا به‌هیچوه‌ناسته‌ن/

ئیتروهرزیه‌پنسه‌و باقی وهرزه‌کانه‌ن/

به‌سهرئه‌نجام یا بی‌سهرئه‌نجام/

گرو‌لیه‌و وه‌شی یا تالی/

به‌شیه‌جه‌خه‌تیه/ تیکیه‌جه‌تاکیه‌و...

ههرکه‌س جه‌راوه‌ئاما/

سهره‌گیجانه‌و کال‌فامیشه‌نه

شی‌عریه‌ش ئستفراق‌که‌رده‌سهرشهره/

په‌رجه‌سهره‌تو که‌ما و لو‌وه‌هاری.

شاعیر دمای‌ئی ورده‌ره‌وایه‌تانه‌تفسیر مکه‌رو‌نه و کو‌تایینه‌بکه‌ری

ژناسای سهره‌کی ره‌وایه‌ته‌که‌ی^۱ که‌ پاییزه‌ن، که‌روش وانهر و

په‌رسیوی دمار‌ویانیش په‌ی مسازنونه و وانهریچ هه‌رپاسه

گوشه‌قولاخ شونه‌و حه‌قیقه‌تیره‌ویلن و هه‌ولیش په‌ی مدونه:

۱ - پروتاگونیست، Protagonist

ئەرامەننە پاييز!
كام شەرمساريتا/
بە كام گەلا
جە كام رەنگى/
بېۆشئۆرە؟

ئى پراھەرمانە ئەدەبىي شىئەرەى پۆست مۆدېرنەنە بە تەعلیق نامېش
چۆ بريانە. تەعلیق چى دەقنە نىشانىوى فرەتەوهرىن. تەعلیق ئاشنايى
تورنايى زوانى و مانايىن كە رەوايەتى سەرپاسوو شىئەرىنە "شكست"
وہش مكەرۆنە و حالەتى خەتى مەينە بەر و بە قەوسى ھىرمئوتىكى،
مەودا و مدراى^۱ مدۆ بە دەقەكەى، ھەر پاسە ئى دەقە سەرپىزوو ئى
جۆرە مادانە، ئىنە بيەن ھۆ بەدى ئامای فەزايىوى جياكار و خولقناى
ويىئو جۆراوجۆرى.

بەلام دەقى (S)، رەوايەتىوى سەرپاسەن و بەھرەش بەردەن چى
گوزارەيە و چا تاقە مەزمونىيە(حەزانى و دياھردەكاش)، پەلكيش
نەكرىان پەى جەبرى و پىيۆنەوہ وانەر نەتاوۆ چى بوارەنە رەتيۆنە و
چنى ئانەيە كۆمەلىو ھونەرسازى زەرىفچىش چنەنى كە تا كۆتايى
شىئەرەكى شۆنەماو ھىلىشا^۲ ھەر بەردەوامەن:
ئاخىزوو شىئەرەكىنە منويسۆ:

۱- فاصله و مكث

۲- خطى

"وهختى... پۆپەو پەنجاش كىشىۆ بالاو پەنجاشەرە
تا مەس كەوتەى حۆت پەشتى چەماش و
تا پزگىاى بوەو وەشەسىاىى و موعجزى تازى و
تا مئحرابوو باوشى و
تا ئامای تاقانە كىش و ..."

ئى پۆلە وئىنى گەرد دەس مەدان دەسوو يۆيوە و نىشانە مەدۆ كە راوى
حەقىقەتەى ئارمانىو وئش وئستەنوە. حەقىقەتەىچ پەى راوى (شاعىر)
هەمان كاراكتىروو شىعرە كىشەن و هەمان تاقانە كىش و
وەشەوئستەرىنەشەنە و تاخىت كەسەشەنە و دنياچشەنە... پىچۆرە راوى
بە ئامای كاراكتىروو رەواىەتەى، حەقىقەتو وئش وئستەنوە و
كونىشوو شىعرى ئىتر پەنەوازش بە بەردەوامى دەلالەتەى نىەن و
تەمامىونە و زەنىنو و انەرىچ ئىتر ماتلوو چىۆتەرى نىەن و ئاوى
كەرىۆنە ملوو ئى ئاوىرە..."

۲) سووچە دىايو رەواىەتگەرەو دەقوو (M)ى يەرۆم كەسى نادىار
يا زانای گەردىيەن (دانای كل). ئى تەرزە دىايە سوودش ئىنەنە كە
نوئسەر مەردە فەرز كەرىۆنە و ئىنە راوئن كە زەمانى حالنە، پئسە
بەكەرىوى چەمەدارىكەرى، هاگادار و زالەن ملوو كارەساتوو
شىعرە كىرە و جوولە و جمەشان مەدۆ پەنە:

نا نمازانە /.../ پئس / چەپەل
بۆگەنەنەن پائىز... /

پیشخوانیہ مجیائندی کۆلانه چۆله کاو تاریخیره
جه ته عامیه فهقیرانهی / نمه ئیژدی کتیه یج بوه تا بکه روونه...
هیج و پوچه کا / مه ژگتا نه گهر بۆنه تا /
هه و کیمیه ن دلنگه لاتانه ته قان / ...

گۆشه دیایو ره وایه تگه روو ده قوو (S) ی یووم کهسی تاکه ن و شاعیر
ویش کاراکتیروو شیعره کین، به لام پیواره ن. ئی جۆره ره وایه ته،
ماهیه تش تاق ته وهره ن، به لام چون نویسه ر و راوی ئینای پیوه ره و
حالی حازر حوزوورشا هه ن و دهسه لات مرمانانه، ئاراسته و
ره وایه ته که ی عالته ر و عانیته ر متاوۆنه چنی وانهری پیوه نیی به رقه رار
بکه روونه. به دیمپوته رشه، چه په وانه ده قوو (M) ی بنیه ر حزوورش
نیه ن و مه رده فه رزیان¹، نویسه روو ئی ده قیه په شته و سه ره و راوینه
ویش په نا دان و ئامیرانه کاره ساته کاو ره وایه تی ماچۆوه به راوی و
پلانه و خیزناکه ی ملۆ وهره و. ئینه نیشانه مدۆنه که بنیه ر چنی رول
وینای سه ره کی ره وایه تی، دهسه لاتوازوو شیعره کیچه ن و شیعره کیش
ملکه چوو ئی نه ریتیه که ردینه.

پۆپه و په نجام کیشیا... / وه ختی لچیم... /
زوانم لال بیی... قیلیم فاریا... / ئازیزه که م /
زانام ناحه زی زۆلینی... شیعره م /
شاره وندی به هه شتینه ...

بازە بیدەنگیم / دەشته بۆ... / ویرە وەرپە کام
پیسە و یارە و گە لاویژی دیارینی... / دەنییمەنی

(۳) وەلتەر حەناو دوئ شیعر او کاکە سابیری عەزیزی واتە بێم:
"تینەتوو شیعرئ ئاوانگاردئ چنی سیناعەتئ خەتیی و
تەجرۆبە کراییی و تاريفکریایی هیچ گریبە سیشان نیە. دیاردیو کە
ئێژای جەوھەریی و زەریفئ مدۆنە بە مانا و جەمال ژناسیشان، ورنایو
سنەتە شەکیل و تەشکە پازوانیە کاو چاوەلین. سنەتئ پیسە تەرکیبئ
تەشبیھیی، ئیزاریی، تەرادۆفاتئ، تەناسوباتئ و...
زەریف ژناسیی شیعرئ ئاوانگاردئ دیاردیوی دیمۆکراتیک، پەتی و
ئازادن. رۆه کەردی ئەسلی ئی جۆرە شیعرئ، لادای راسیونالی
زوانین. راسیونال یانئ لایەنئ ویناگای زوانی و چوارچۆی عەقلئ-
کلێشەییە کاش. وینا کەردەئ ئی ئامانجئ تەنیا بە ویران کەردەئ
چوارچۆی و ئامایو ھەلە کئ و ھازنایو نیشانە کاشا قەوام گیرۆنە و بۆ
بە زەمینە پەئ ئاوانگاردیزە کەردەئ زوان و کەرسە کاو دەقی." چئ
شیعرینە دیسان شاعیر توشوو ھەمان رۆه کەردی وەلینی بیەن. ئی
تەرکیبئ زەریفیی و حەزانە شیعرینە یاگیشا تاییەنە و وەلتەر کتیبوو
چە کەریانە واتەنم، ئی ژانرە بیەن سجیلی تاکئ و بەرجەستەیی
زوانی و شیوازۆی شیعرئ پەئ کاک سابیری. بەلام مشۆ دوئ
خالیمما وەرە چەم بانئ:

یۆ ئانه که ئی گه مه زوانیه راده به ده ری ده لاله توو ئی شیعریشا
 وستن چیروو که ره سیبه ره ویشان، یویچ چنی فه لسه فه و په تیگه ری
 و دیمۆکراتیزه که رده ی جه مال شناختی ئاوانگاردی یۆ نمه گیراوه،
 چون ئی ده راوه شیعرئ، دژبه رنه چنی هه ر جوره ته رکیبوازی و
 شه کیل که رده ی و چن ره وایه تی شیعرئ. پی وه سفیچه وه ئی نیشانه
 زوانی دالیو جه ئیژانه ی و واقیعی هونه ری و سه رکه وته یی ئی ده قیبه
 که م نمه که راوه.

بالا و په نجاته ره / کزه و ده روونی /
 شه رابوو لچا / میحرابوو باوشئ /
 ئەلفبا و ماچا / عیشقی چوزه که ر /
 هه ناروو سینه ی / وانگا و ئامای /
 لؤلوو بالای / خیابانو سیمای /
 ویا ره و گه لاویژی / و...

وه ختاریو پی ئایراوه، چنی شیعره و (M) ی ئی به راوردیه مکه رمینه
 گرد چئو چه په وانه مرمانونه. ئی ده قه جگه م یه ک ته رکیبی^۱، مالیانه ره
 ئەو هه ر جوره ته رکیبوازی. چنی ئینه یه شیعره کی گردیوه، هۆرگیروو
 دیارده و زه ریفیچه ن، چون کۆتایی شیعره کینه، داله کی نه مدراینی و
 پریچکه و سووره یشان به رده وامه ن. ئی راهه رمانی یانیو هه ول په ی
 دیمۆکراتیزه که رده و شیعرئ. با بزانیته که فه لسه فه و زه ریف

۱ - گرۆلیه و وه شی یا تالی

ژشناسی ئی دهقیه سهروو هونه‌رسازه‌ی تهوسانه و ئایرۆنی و
دژنماییی، ته‌شک‌ش گیرتینه و گردوو ده‌قه‌که‌ی یه‌ک
ئیسیتیارهن (ئه‌رامه‌ننه‌ پاییز)، گه‌مه‌ به‌ ته‌رکیبی ته‌شیهی و ته‌رادۆفاتی
لانی که‌میینی...

هیچ‌شا به‌ هیچوه‌ ناستهن/

به‌ سه‌رئه‌نجام یا بی سه‌رئه‌نجام/

گرۆلیه‌و وه‌شی یا تالی/

بو‌گه‌نه‌ن پاییز/

شیریه‌ش ئستفراق که‌رده/

پیشخوانیه‌ مجایندئ کۆلانه‌ چۆله‌کاو تاریخیره/

عه‌زه‌مه‌توو کائیناتیتا گلپروه‌ که‌رده‌ن دلئ مه‌میانه‌/ و...

(E) ده‌قی (M)، چون بنیه‌ر مه‌ردّه‌ فه‌رزیان و دانای کول
په‌وایه‌تگه‌روو ده‌قه‌که‌ین، پیبۆنه‌وه‌ چن په‌وایه‌تی و فره‌ کانونه‌ و
شک ئاخیزه‌ن، راش ئاچۆخ که‌رده‌ن په‌ی وانهری یا وانهره‌کا که
چه‌له‌نگیانه‌ و مانازایی و ئیسته‌یه‌و نیشانه‌ده‌لالیه‌کاو ده‌قه‌که‌ینه
به‌شدارئ بکه‌رانه‌.

ده‌قی (S) نه‌، شاعیر حوزوورش هه‌ن و گرد چۆیو مه‌یله‌و ئادئ
ئاراسته‌ کریان- نۆستالۆژی و یاوای هه‌زئ تاسیاییش- و تاقه
پیرسپیکتیوو ده‌قه‌که‌ین و راوی فه‌قه‌ت بنویسه‌ن، پیبۆنه‌وه‌ تاق

په‌وايه‌تین، ئی وینه تهرکییی په‌ی فره‌ وانه‌رایچ‌ پازیکهر،
له‌زه‌تبه‌خش و یاگیو په‌سه‌نینی، به‌لام‌ تاقمیوه‌یچ‌ سه‌رسامی‌ نمه‌بانئ
په‌ی شو‌نگیری‌ دمایی‌ ماجه‌رای، چون ته‌ماکی‌ و داله‌کی‌ به‌ "ئامای
تاقانه‌کی‌" دماینه‌ و شی‌عه‌کینه، بریاینیوه‌ و ئیتر‌ مانازایی‌ نما‌را شو‌نه‌و
ویشاره‌ و دریزه‌و به‌شداریشا‌ چیلای‌ په‌ی‌ وانه‌ری‌ مه‌حاله‌ن:

په‌نه‌وازم‌ به‌ ئامایت‌ هه‌ن/

شه‌که‌تی‌ گرد‌ وه‌ختیم‌ تکیو

خیابانو‌ سیمایت‌نه‌/

ویره‌وه‌ریه‌ کام/

پیس‌ه‌و‌ ویا‌ره‌و‌ گه‌لا‌ویژی‌ دیارینی‌/

وه‌ختی‌ ئامای‌ وه‌شه‌ویسته‌رین‌ که‌سه‌نی‌/

تاقانه‌کی‌ ...

کامل ھەر دوی دهقه کی:

نا نمازانه / هیچشا به هیچوه ناسته ن. /
ئیترو وهرزیه پیسه و باقی وهرزه کاینه
به شیه جه خه تیه / به سه ره نه نجام یا بی سه ره نه نجام /
تیکیه جه تاکیه
گرۆلیه و وه شی یا تالی. / بیژیانم / پیس / چه پهل /
بوگه نه ن پاییز.
هه رکهس جه راوه ئاما / سه ره گیجانه و کال فامیشه نه /
شیریهش ئستفراق کهرده سه ره شه ره /
په ره جه سه سه تو که ما و لو وه هاری.
پیشخوانیه مجیاندی کولانه چوله کاو تاریخیره /
جه ته عامیه فه قیرانه ی نه ئیژدی کتیه یچ بوه تا بکه رو نه. /
چه سه قیریندی / عه زه مه توو کائیناتیتا گلپروه کهرده ن دلی مه میه نه و
گه و ره ته رین گرفتو ژیوایتا به کام دهس گیرته یشه ن. /
هیچ و پوچه کا / مه ژگتا نه گه ر بو نه تا /
هه و کیمیه ن / دلگه لاتانه ته قان. / نه رامه نه پاییز
کام شه رساریتا / به کام گه لا / جه کام په نگی /
بیۆشنۆره. /؟

(مه هدی ئه بری)

...

وهختى... / پۆپه و په نجام كيشيا / بالاو په نجاته ره /
 كزه و دهروونى هۆر خيزيا
 دوو كه لى سياوى ئاشناس / به دزيه وه چهنى بوولئ /
 ئاورد سه ما
 چه مپت شنيهو / تا حوت په شتى مه سى كه وتئ /
 وه شه سياييت
 بوهش پزگيا / موعجيزئ تازئ / پروهش دا... /
 كتبيته رو و وه حىي ئاما
 وهختى لچيم / شه رابوو لچاته نه مه سى كه وتئ /
 خه ته و ئيستيوئ مەرزياره
 زوانم لال بىي... / زوانوو سپرى جه ئه دئ بىي / قبيليم فاريما...
 ميحرا بوو باوشيته نه / بيا به دهرويش /
 ئه لفاو ماچام توريا
 دهفته رو جه نكي چه رمه بى / اگرد بىي سولحه /
 ئيسه زانام چننه وه شا
 ولات بى جه ننگ / وهختى وات... / نازيزه كه م
 زانام ناحه زئ زولئينئ / نمازا / عيشقم چوزه كه رو
 ئه ر سه له موو گردو / درواشا كه رده بو /
 وهختى چه نيت پياسكه كه رو
 شيعره م / شاره وه ندى به هه شتینه /
 ده مش بو هانه و كه وسه رى

جياو هاوارى ... / بى خه مهنه / ئارام ئارام /
 باخوو هه ناراو سينه يه
 وهرم بهرؤشؤ / خاس خاس مووسؤو / هر وهختى مهى
 بازه بىده نگيم / ده شته بؤ / كه ويرو قوولى دريائى بؤ /
 چه ميم پته پتشانه بؤ
 په نجيم / ئازاره و سرگى گيتر / ده روزه و شارى /
 باوشيم بؤ
 په رچينو و بوهم پهى كه ره ... / وهختى تو مهى /
 چراوه سووره كى
 سهوزى با ... / هز كهرونه / دايم دايم / ئامينه بىي /
 بيجگه م ئاماي
 هيچ نه كه رى ... / ئيمز او دوورى و خواحافىزى / دهى ئاويره
 وهختى تو مهى / ده ننگت / زه ننگولى ژيواي / زرنگانوه
 په نه وازم به ئامايته هه ن / تا رهنگه ت مجبوؤ رؤ خسارمه ره
 جه وانگاو ئامايته نه / شيعره م ئانته ته ره هاره بؤ / هه يوانه لؤلاوو
 بالايته نه
 شه كه تى گرد وهختيم تكيؤ / خيابانو سيمايته نه / ويروه وه ريه كام
 پيسه و وياره و گه لاويژى ديارينى / وهختى ئاماي وه شه ويسته رين
 كه سه نى
 تا قانه كى ... / ده نييمه نى (سايير عه زيزى)

(۵)

چه کوو شیعرا و سه ره نجیوی بوئیقای

"شه وه زه ننگه نه

توفانم که ردهن چه کوو شیعرام

په ی "قه لاچۆ لووره و سیاوای!"

ئه ژنه وته نم؛

که "لواى میمانی وه رگی

تووته ویر نه شو"

(شارۆ)

مارکی شیوازیی^۱ ده قیوی کارا و هه راوی، مشیوم ثانی بانه که
زاوژیکه ردهیش چنه بگنۆوه، چی گوشه نیگاوه و په ی نامایو دی ئی
تیرمه ئه ده بییه، ئی ده قه شیعرى به فیله و هامسه نگ رهوشی^۲

۱ - مختصات سبکی، style features

۲ - من په ی (اسلوب معادله) ی هامسه نگ رهوشیم نیانه ره

موانمیوه. پاو ئا تاریفه کلّیشه‌ییه که کریان په‌ی ئی سیناعه‌تیه، گّیره په‌ی برّو یاگّی په‌رسیوی ئەده‌بی بۆ که بواچانه پا تاریفی نمونه‌روّنه.

هامسه‌نگ ره‌وشی یا ئوسلوب موعادلّه چّیسه‌ن؟

ئى سیناعه‌ته خه‌یالییه په‌ی یۆوم جاری لاو دوکتۆر "شه‌فیعى که‌دکنی" وه خّیزایینه و تایه‌توو شیعرى کلاسیکیچهن و کتیبوو «شاعر آینه‌ها»ینه که سه‌روو شیکاریی شیواز ژناسی شیعره‌کاو "بیدلّ دیهله‌وی" وه نویسیان، چى باره‌وه نویسته‌نش:

"مه‌به‌ستوو ئوسلوب موعادلّه‌ی لایه‌نو و "نه‌حو"یی شیعرین، دوئ دپّره به‌یتیه‌ونه و هه‌ردوی دپّره‌کى باری رازوانینه سه‌ر به‌ وئ و جیاکارچین و هیچ ئامرازبوی پپوه‌نیده‌ر و شه‌رتیج^۱ به‌ینشانه‌نهن. ئوسلوب موعادلّه چّیرخانوو سنعته‌تی ته‌مسیلین، یانئى دوه دپّره‌که‌نه، دوئ "مه‌سه‌ل" یا شیانه مه‌سه‌ل^۲ هه‌ست په‌نه کریانه و باری ماناییوه هامسه‌نگی به‌ینوو دپّره‌کایچه‌ن پپویۆنه و قه‌زیبوی دیالکتیکی وه‌شه بۆنه که ئەنجامش بۆ به‌ه‌ریانبو په‌ی یۆگّیره‌یه‌و مانا و ئی دووه مه‌سه‌لا...

نماناش ئى به‌یتى:

"عیب پاکان زود بر مردم هویدا می شود
موی اندر شیر خالص زود پیدا می شود"

۱ - حرف ربط و شرط

۲ - شبه مثل

ئەگەرچى ئى شىئەرىي كە سەرۋە نىيىنەمارە، كىش و قافىە و كۆلى و درىژى دېرەكانە، ەرووزى و ەئجايىيە نىنە؛ بەلام سووچە دىايو منەو بە لەونىوتەتەر و جيا چا ئايرەيە كە سەرەو باسما كەرد، تاوۆنە وئش چى سازە ھونەرىنە بوىنۆوہ و ھامسەنگە كى^۱ وەرانوہر بكرىانە .

سەنگە يا ھامسەنگو (۱)ى توفانەن(تيز)، شوبھيان بە چەكوو شىئەرا و پەى قەلاچۆ كەردەى لوورەو سیاو وای .

ھامسەنگو (۲)ى لوای مئمانى وەرگى و بەردەى تووتەيا؛ كە پەى وەرانوہرىي وەرگى (ئانتى تيز) و ھام لفت بىيەش (تجانس) پەنەواز بىيەن...

سەرەنجام نىشانى ئى دووہ موعادلەيە مدريانە يۆرە و فيلەى ئەدەبىيەى^۲ ھامسەنگ رەوشيش چنە گنۆوہ:

موعادلەو ۱ى + موعادلەو ۲ى = يانئو ھەمان ئوسلووب موعادلەو يۆگىرتەيەو رەگەزە زوانىيە كان پەى لوای بەروو پروسەو شىئەرىي: ئا نىشانى كە چى موعادلە شىئەرىيە دريانىي يۆرە و دەلالەتى تازيش چنە كەوتىنۆوہ:

"لوورەو سیاوای" و ھەمان "وەرگ" ەن. وەرگىچ وىنئوى سىمبلۆكىيەن و شىيايى و نماناش كۆمەلگەنە، زەبەننەنى دەس مگناجى .

"توفان" ھەمان "تووتە" ن كە لاو شاعىريو ميكانيزموو چە كئوہن پەى وەرانوہرىي وەرگى. گزىاي دىالېكتىكىي ھەرمانە^۱ و دژەھەرمانە^۲

۱ - معادلەها

۲ - ترفند ادبى

ئى مامەلە زەينىنە، چەكوو شىعرا سەر ھۆرمەدۆنە و سەرەنجام رەمنايۆ
شەو زەنگىما پەي مارۆنە.

*چەپەوانە و شىعەرى كلاسىكىي كە ساختارى "تەحوى و تەمسىلى و
مانايى" دوه دىرە كا ئەشۆ ھام سەنگى بانى؛ بەلام بە پاو زاتوو
شىعەرە كى كە شىعەرىۆە ئازادەنە؛ يەكسانى دووہ دىرە كا^۳ نەپىۆيۆنە؛
سەرە پاو ئىنە يە دىمە نوو شىعەرە كىنە ئى رەگەزە "ھام شان و ھام مانا و
ھام تەمسىلىي" كە زادە و بۆ و بەرامە و زەينى تاكىي شاعىرىنى پىۆيانە.

۱- كىنش

۲- واكىنش

۳- قىد تساوى

(٦)

رېزه شوروو شيعره ي تازي ههوراماني و چن خاليوي ره خنهي - نرخ ژناسي

...

نه مان پيله وچه ماش رو/وه حشست
له رزش وستنه دارساني و/دار/ددا نيش له رزا
نه سهردا كووته شاريووه و/ نه كلاوه/ عالته رين سهرگرمي ئي
ز مسانينه

وه ختي سهرؤ زوقم جو شيؤ/قورسي ئي باري/ههر زه مين كيشوش
فه ريحي دلنه توريان/ به ري قوفل و/ په نجه ري مات/ هه ناسه
دوو كهل خيرا و

پا په ي جماي/ زورش مه ردهن/ شه قه و ئي شه وي/ چه قويوه نه،
جه رگ بر/ پوو تين دلماوه رچه ش ماران/ هه وت خه ت
ئو زمسانه ويشنه مه سا و/ دل نه ورؤزش باردان خه يال
چه مه رانا... هه ره وه زي/ تاوو تارتو زوق مساني و
گنمي وه هار... (شارؤ)

...

«رېزه شوروو شيعره ي تازي ههوراماني و فه زاي زوانه وانبي ده قه
شيعريه كي» بابه تيوهن به قه له موو كاك سوهيب فاروقي كه سهروو

ئەو ھەوانا ھەو ئى شىئەرى شەرۆيە نويسەنش. پۆلۆيو باسى دەردۆاردىش ھورووژناینى كە لامەو ياگى سەرەنجىنى. ئەگەر چى من پىسەو وانەرىئو چەمەپرايى ئانەيمە بى كە نويسەر بە وىنگايتوى تىژ و قولتەر، باسەكەش شىتەلكارى بىكەردايى كە گرد دەراوئو زوانى، ئەدەبى و وىرى ئى دەقىشە بىگىرتايتو. پەنەوازم زانان پاساو كامل كەردەيو بابەتەكەى چن خالىئو، وىنگاى ئەدەبى وىم بوزوو روھ:

(۱) چى نويسەنە ئامان: ئى شىئەرى «جە رووھ و سىنتاكسىوھ دەقىوھ قوفلدەرىنە(!!!)؛ شاعىر زىاد جە نىمەو دىرەكانە قوفلش دان بەرەو رىستەكاش(دىرەكاش) بە فەل دائىشپۆو پەى نمونەى (لەرزىش وستەن؛ جوشىئو؛ كىشئو؛ تۆرىا؛ خىزىيا؛ جما؛ رچەمەرىا؛ چەمەروانا؛ تارنۆ؛ گىمى --- . وستەرىش پاسە كەرۆ كە كەمتەر ئازادە بو و پارا كەرۆوھ پەى وىنايش؛ من ئىنەيشە بە خەسارى گولانە زانوو شاعىر تاوو برى ياگانە گردوو رىستەكا نەژەتۆ و بازۆشاوھ تا وردەنگ وىش دەسىش كرىئوھ بابە كام قوفلى وىش مەىلش بۆوزۆشارە...».

من پەى وىم خاس نەياوانىنە كە مەبەست ئەو قوفل درىاي سىنتاكسى چىش بىەن؟ ئاكاموو وزىاىرەكەيش پەى كام باسى تىئۆرىكى تەجرۆبە كرىايو ئەدەبى ھۆرگىئۆوھ؟ ئەگەرچى نويسەر ئى خەسارشە وستەن پاو ھەرماناو دەقەكەى(فىئەلكاش). كرىو بزائىنە تىنەتوو واتە ھەرمانى(فەل)، كرىاوپەى و جوولەكەردەىن (پويايى، dynamic)، دلىو باسە ئەدەبى- رەخنەبىيەكانە پىچەوانەپچش سەلەمىان: ھەر دەقىوھ كەردارىش چن نەبا، دەقىوھ

وزیاره و ئه‌ره‌مدران (ایستا، static). نیشانه‌ژناساو شیعرێ ماچانی: ئاوردهی واته ههرمانی ته‌گه‌ر درۆس و هونه‌ری، دلێو تان و پۆ شیعره‌کینه به کار بریا و ئاشنایی تۆرنایشان سه‌ره‌و بکریۆنه؛ نه‌ته‌نیا خه‌سار نیه‌ن به‌لکه‌م ئینای په‌ده‌و ههرمانی خه‌للاق و ده‌ردۆارینه. «نه‌مای پێله‌و چه‌موو پۆی، وه‌حشه‌توو له‌رز وستهی دلێو دارسانی، ددان له‌رزای داری زوقم جۆشیای زمسانی... پچه‌ ما‌رای پۆتینی، دل و خه‌یال و نه‌وورۆز بارداي...»، گه‌رد بێ ئۆقره‌یی و جۆشایشا چنه‌ چکۆره. نه‌زانام ئی باره‌ سینتاکسیه‌و نویسه‌ریه‌ که‌ وستهنش گیل، چیرخانیش چی‌شه‌ن و به‌ چه‌ پیمانیه‌ ئی واته‌ و ده‌سه‌ واته‌ ئیستیعاریکی، قوفل دریاينی. ئی فه‌زا هونه‌ریی چی‌ ده‌قنه‌ هه‌یچ که‌ وانهری چه‌له‌نگی چه‌زنۆ و گنۆ هه‌ولێچ په‌ی که‌رده‌یه‌و په‌مه‌زه‌کا و ده‌لاله‌ته‌ په‌ناوایه‌ کاش.

(۲) راده‌و ئه‌کتیقی هه‌ر ده‌قه‌ شیعریه‌ په‌ی ته‌رزوه‌ وینه‌ی خه‌یالی شاعیریش هۆرگیلۆوه‌ که‌ که‌م تا فره‌ باس جه‌ ئاسۆی زه‌مانی و مه‌کانی و به‌ گه‌ردی جه‌هانی دلینه‌ی و به‌رینه‌یش که‌رۆنه‌. شاعیریه‌ که‌ کویسانه‌ مژیوو چنی شاعیری گه‌رمیانی یا... جیاکاریشا هه‌ن. شاعیری کویسانی، خیالش سرگ و نه‌سه‌وته‌ن، چوون ترپه‌و دلێش و ناخی شاعیرانه‌ش، وی‌هه‌ن چنی ته‌بیعه‌تی تیکه‌له‌ن. هه‌ر پا‌نسه‌ته‌ ئی ههرمانی چنی شاعیراو فه‌زاییه‌ته‌ری، جیاوازیش هه‌ن. که‌ پاسه‌ن ئاورده‌ی ههرمانی (فعل) دلێ چنیاو شیعریه‌ هورامانینه‌ دیارداییوی ریتیمیک و رۆحین و کارایی و جووله‌ په‌ی ته‌جروبه‌و شاعیری و

ئازادىيە پەنەواز و پەنگ واردەكاش وەش كەرۆنە، ئادىچ ئەگەر
چىرخانىش سەروو سازە ھونەرىيەكاو دەقوو شىئەرىيە نرىا بۆرە. ئى
تېرمە ئەدەبىيە پىسەو ياسايىيوى گىردىن پەي شىئەرىو شاعىرە گەورەكا
سەلەمىيان. فرەو غەزەلەكاو حافىزى ھەر بەيتىيەنە چوار و پەنج واتە
ھەرمانىي دووبارە كىرئىيىيە بە تايىبەت سەرەتا و كۆتايى ئى بەيتەكانە:

«گفتم» از گوى فلک صورت حالى «پرسم»

«گفت» آن «مى کشم» اندر خم چوگان که «مپرس»

«گفتمش» زلف به خون که «شکستی» «گفتا»

حافظ اين قصه دراز است به قرآن که «مپرس»...

(خرمىشاهى، حافظ نامە ۱۳۶۷: ۸۶۰)

يا مەولەوى تاوگەزى چى بەيتىنە كە سەرەتاو ئەووخىزنايش بە
ھەرمانە دەسش پەنە كەردەن و ھەر لنگەكاو بەيتەكئىنە ئى مادە
زوانىيە دووبارە كىرئىيەنەو:

«نەمەندەن» قووت سەرمایە تىشدا

ھەرسىي بىي نە را «ھۆر مەگنۆ» پىشدا...

يا:

من شاعیر «نیم»

بەلام ئەگەر لىيان «پرسیم»

كام ھۆنراوہ «پەسەند ئەكەي»

«ئەلئیم» ئەوہى

لەسەر لىيوى وشەكانى، زەرەدەخەنەى منالانى

پرووت و قوتی کوردی «تیاہ»

ئەو ھۆنراوہیم «خۆش ئەوی»

وہک پێشمەرگہی تینوو «واہ». (شیرکۆ بی کەس)

گوزارہو «قوفلدریای و نہبیہی ئازادی و دەلالەتوو شیعرہ کئی و... دژہ
ہەرمانەن و پەرز کہ روو واتە کہو ویشەن کہ واتەنش: «گومە شلەفتو و
جوولہی بی حەدش ھەن» و «تەنانەت ئەوہ لوو شیعرہ کئی بە فعل
دەس پەنە کریان، و...».

۳) شیعرہی عالیہ ئاینیہ پڕۆسە کەشنە؛ لوای دلێ (ورود) و ئامای
بەریۆش (خروج) بۆ و شاعیری تەمامیچ کە سیوہن کە دالانہی
زەینیہ، وەش بکەرۆ یا بە قەولوو شاعیروو ئی شیعرێ پەر جە
وہ حشەت (لوای دلێ، ورود)، وەش کەرۆ پەہی وانەری کە چنی بلۆ
دلێ ئا جەنگلہی و زوقمسانی تارنۆ و مزگانیدەر و چەمە پراییکەر بۆ
پەہی ئامای وەہاری (ئامای بەر، خروج). پەخنە وان بی وەرە چەم
گیرتەہی ئی پوہ کەردیہ و واتە کاو ویش، دمایێ کەوتەن تەفسیروو
مەدلۆلہ ئەرینیہ کاو ئی شیعرێ یا رۆشتنەر بواجوو (لوای دلێ و
لوای بەروو دەقە کەہی):

«شیعرہ کئی ھەستی قوولی "ھیومانستی" ئینسانیانہ وە ئامینہ [قورسی
ئی باری ھەر زەمین کیشۆش] ... بە نۆعی جە نۆعە کا وە حشەت
دیمە نائینسانییہ کە و ئینسانین؛ ... "زەمان" دالیۆہ مەدلۆلہ کەش "
سەردیی، • پەرجای مەیلی، • چایی رۆحی "ین... "دارسان"
دالیۆہ مەدلۆلہ کەش " نیشتمان" یان رۆشتنەر و اجوو " زیوای "

ین... ھەمیشە ھەھار ئامای فەریحی و نەورۆز و ئایرە کەش کەردە یۆ لکەو بەختە و فەقیرینە و... گۆمە ی مەنگەش! (مەننە) ئینا شەقیاینە...». دە ی پاسەنە وەختاریۆ ھونەر یۆ ھەنەر یۆ: وەحشەتوو دارسانی و زوقمسانی بتارنۆ گومی مەننە بشەقنۆنە ئیتر کە ی مشیۆم بە گوزاری قوفلدریایی، خەسارەتی، نەریینی، فەزای بەسیایی پە ی وانەری، نامیش چۆ بەرینە. ئی نیشانی کە باسما چۆ کەردی نمانا و ئی ڕووە کەردینی کە راپیتوی ئەننامواری (عمودی) دلێ چنیا یو ئیستیتاریکی شیعرە کینە و جودش ھەن کە متاومی بواجمینە کە وانەری مارۆنە ھەلە کێ.

٤) «فەزای زوانەوانیی دەقە شیعییە کێ» کە بابەتوو لوای دلێو باسە کەین؛ مەشیایی «فەزاو زوانەوانیی دەقە شیعرە کێ» ش بنویستایی نەک «فەزای زوانەوانی». چوون یۆ دریا ییوی ئیترافین: فەزا (موزاف) + و (نیشانی وستە ی سەر) + زوانەوانی (موزاف ئیلە یە). دەسە واتە و زوانەوانی جۆری رازوانیش نام سەرچەمەن (اسم مصدر) کە جە سفەتی و نیشانی (ی) ساز بیەن (زوانەوان + ی). یان «دەقە شیعییە کێ»، باری رازوانی دەقە شیعرە کێ درۆستەرەن تا دەقە شیعییە کێ. دەقە شیعرە، (ە) نیشانی نەسبەتینە ئیتر پەنەواز نیەن نیشانی پێسە و (یی) ش بوزیۆنە سەر. دەقە شیعر، پەگە زیوی رازوانی کوردی سۆرانین کە بە کارش مارانی.

٥) ھەر بابەتیوی ئەدەبی - پەخنەیی، زانستی، فەلسەفی، یاسایی، ویرکاری و... زوانی تاییە و ویش ھەن. پۆلیو واتی و چەپکە واتی

هه‌نێ که مشیۆم چا ده‌راوه‌نه درۆس به‌کار ببریانی که یاگیو ویشان بگی‌راوه. چی نویسته‌نه په‌خه‌وان «رسته»ش به‌کار به‌رده‌ن-ئه‌گه‌رچی ئیشاره‌یچش به‌دیری که‌رده‌ن. رسته‌یانی (جمله، عبارت)، تایه‌و زوانی ئاسایی-نویسارین و په‌ی شی‌عری که هه‌نچارپوو ئی ته‌رزه‌ زوانینه درۆس نیه‌ن. به‌یته، دپیره، لنگه و نیم لنگه (بیت، مصرع و نیم مصرع) یه‌که‌و شی‌عری و باسه‌ئه‌ده‌بی و په‌خه‌وانیه‌کانه کریۆ پیسه ویشان نیشان کرد بکریانی.

٦) کۆتایینه وینگای ئه‌ده‌بی من، چکیاره‌ش ئینه‌نه: ئی شی‌عری ئه‌و خه‌تیوی سه‌راسه‌نه (خط مستقیم) نه‌ره‌تیینه که ویل و سه‌راسیمی بۆنه و نه قوفلیچ دریانه که ده‌لاله‌ته‌کیش وزیاری بانه و ده‌قیوی چنایوه‌ی چن ده‌راویینه که هه‌م قوولایی (عمق) هه‌ن و هه‌مته‌ر درپژی (طول) و به‌رزی (ارتفاع). تابلۆییوی نه‌مادیننه که سازه هونه‌ریه‌کیش ده‌وروو ئیستی‌عاریوی مه‌رکه‌زینه ته‌شکه‌شا یۆوه گیرتیینه. زه‌مین قوولایی کاره‌ساته‌که‌ین که قورسی باره‌که‌ی کیشۆ. ده‌روو ئی ته‌وه‌ره سه‌ره‌کینه، کۆمه‌لیو هه‌رمانیته‌ری هونه‌ری ویشا ئه‌رمانان که باس چن ته‌روه‌ی و چن وینه‌یش مکه‌رانی. نه‌مایو پیله‌و چه‌ماو پۆی (عنصر زمانی)، له‌رز وسته‌یو وه‌حشه‌تی دلپو دارسانی (عنصر مکانی) و... به‌پاو تینه‌تیش که نه‌سه‌وته‌یین؛ دۆخپوی زه‌مانیوه‌ فاریۆوه په‌ی دۆخپوی ته‌ری؛ که پاسه‌ن یه‌کده‌سه نیه‌نه و جمه‌ش هه‌ن. به‌می‌کانیزموو هه‌ره‌وه‌زی، زوقمسانوو زمسانی تاریۆ و گنمیوه‌ وه‌هار. ئینه‌یانیۆ هارمۆنی سه‌رتاره‌واری؛ هارمۆنیچ

يانتو وينايو ئەننامواری و دینامیزموو ئی دەقیه و سوورەو
دالە کایچش کولە باسیوی نەبریاووی تاریخی، گلیرگهی-
سەردەمین.

کاوهی په نجه مه:

غه زه له و تيله چه ميږوه په ي ته رزوو تازه وه که رده ي ش

(۱)

غەزەلە و تازەوہ کەردەہیو ھونەرسازە کاو دەقی

بەشە وەلینە کاو ئی کتیبینە بی وەرەچەم گێرتە ی فۆرمیوی تایبە ی؛
تەنیا سەروو فەلسەفەو کارکەردی تازەوازی و پێوەننی نیشانەیی
ھونەروو شیعری و رۆللو ھونەرسازەہیما، شی کەردوہ و چن
نموونیوی دەقی ئازادیم واناہوہ و خسلتە ھونەریہ کاما دیاری
کەردی. درێژەنە و ھەر چی پێوەننیہنە، فۆرموو غەزەلی موزمینە
وہروو باسوو شیتەلکاری و بزانیئە ئی ژانری کە ماویوی کەمەن
ئامینە دلێو ژانری شیعری ھورامیی، سازە ھونەریہ تازەکیش چیشینی
کە بتاومی و بواچمینە کە پە ی رەوتەو شیعری ھامچەرخە ی
ھورامیی، ھەرمانە ی سەردەمەش کەردینە و جیاکاریہ کیش چنی
غەزەلەو چاوەلی و یاگە کایتەری چیشینی؟ بە یاوہری یۆترینی
پێوہرە باسە کە ی درێژە مەدەیمینە.

غەزەلە ی ھامچەرخە ی ھورامییە و ھەر پاسە باقی فۆرمە کایتەرنە بە
تایبەت جۆت قافیہ، نموونی سەرکەوتی فریما ھەنی کە پۆلیو دەقینە
مانا و بازنە ی سۆننەتی باوی ھەر یەرە دەرایی ویری، ئەدەبی و
زوانینە، تا رادیو عادەت تۆرنایشا کەردەن و تاوانە دیاردەو
تازەوہ کەردە ی ئی فۆرمانە پراکتیزە بکەرانە. ئەلبەت من سەروو

كىشوو غەزەلەكاو ئى كۆمەلە غەزەلانى كە دريائىنى بەر و تەرزوو دىئاوونىشان، پەخنىم بىن و ھەن. بە ئەو ھواناى نويسەر و ئى كىتئىيە، ئى جوولە ئەدەبىيە ھەللى نەتائوش مۇسقىاى جەبەرىنەى عەرۋوزىنە^۱، جۇراوجۇرىي و تازەيى بسازنۇنە و بلۇنە دلىو گەمىۋى مۇسقىايى جۇراوجۇرىي و دىئايىۋى ۋەرۋەلەتەرى. ۋەزەنە دەقەكى جە دوى يەرى كىشى ۋەش رىتمى و زاىەلە بەخىشئە^۲، قەتىس مەنئىپو ۋ پاگىرەى گرتئە و رادەو ماناگورئىچنە ھەللى راي درئتەرەش ئىنا ۋەرەنە. مەولانا و حافز ھەر يۋ ۵۰ ۋەزنى جۇراوجۇرىشا ھەنى و پۇلىتو ھىچشا، ئەو ھىزنايو وئشانى و دلىو بازنە عەرۋوزىيەكاو خەلىل بن ئەحمەدى بەسرى (۱۷۵-۱۱۰ ھ - ق) و شمس قەيس رازىنە (سەدەى ھەوتى مانگى) نىەنى. سىمىن بېبەھانى چى دەراۋنە غەزەلەى سەردەمىيە فارسىيەش رىفۇرمىزە كەردە، دىوانەكەشەنە ۸۰ جە تا ۹۰ ۋەزنىش كەلك ھۇر گىرتئىنى كە فرىشا بە خەللاقىيەتوو وئش نىائىشەرە، كە پاسەن ئى دەراۋە مۇسقىايە، نىازش بە رىفۇرمى تايەى ھەن و ئەگەر قەرارەن بە چەمى رىفۇرمىك تەماشاو ئى زانرى بکەرمىنە؛ مشىوم لايىو بکەرۋو ۋەپەى ھىزنايو ۋەزنى تازەتەرى و جۇراوجۇرتەرى و دەلالەتى پەرۋاتەتەرى و نەوچاتەرى.

۱ موسيقى بيرونى يا وزن عروضى

۲ - مطنطن

دریژنه به چه میوه ئه رینی ئالنگیهیمی پهی ریڤفورمیزه که ردهی
مۆتیه کاو ئی دهراوه ئه ده بیی و تهنانهت بریوه نموونی جۆت
قافیه یچ. دوی مه زموونیو چاوه لیی شه مع و په روانه شیعره ی هورامینه
و نه رگس و چه می و دوی غه زه لی، مده یمینه یوره و ئیشاره که رمینه
به نموونیتته ری و بزانه مینه وینه خوئیقیاکانه، چه نی ئی لادایه پروهش
داینه.

وینه ی چاوه لینه و په روانه مینه چاره نویسیش ئانه بیهن سه ره ئه سپارانه،
ده وروو شه معیره بسووریووه تا بالیش بسوچیا و سه ره نجام بمرۆنه.
چی تاق به یتینه که وارۆ ئاردینه ما، شاعیر به ته رزیوی ژیوبه خش و
دما پویانه دیان پهی په روانه ی و سۆننه تمارای و ئاشنایی تۆرنایش
چی هونه رسازه مینه که ردهن و ده لاله ته کیش سه دی سه د فاراینی:
چاره نویسی چاوه لینش سۆته ی بی، چاوه لی ئه گهر په روانه پیسه و
ئیسیتیاروی مه رکه زی ده ور گیلنی ئیسه ئینه په پوله ن چه می مه رۆ
و هۆمید هوارانه و به په له مه ی و باسو و نه ونه ماما و رسکیایو وه رزوو
وه هاری و نه خشنای ژیوای و ئاسو کاش مکه رۆنه و دلوه شه ن به
دماروی و دیارده کاش و ههر پاسه دریژه و ئی پرۆسه یه و...

چه میش په شتی په پوله ئامه لامان
په له ش بی واچۆ باسو و نه ونه ماما...
(عه دنان مورادی)

مۆتيفويتته روو چه ما و لادايئوى تۆرمى باوى:

«دهفته روو چه مام» لاپه ريش نه مهن

خه تى جه خه تاو دووريم مه نويسى ...

مانگه شه وه و من ئيمتتخانش دان

سه د نمرى گيرا چه ميش جه ويسى

(فهريد عه باسى)

سو و چه ديايويتته ر په ي مووتيفوو شه م و په روانه ي چى به يتينه:

ئيتتر چيولاي "په پووله و شه مع" و شوله و ناله بى باوا

ئه شقبازى به تو شه معه و به من په روانه ماچانى ...

(حافيز ئه حمه دى)

ئى ويئيچه دليو ئى به يتانه په پووله ش جورئويتته ر نرخان:

ئاره زوو يادش به خه ير ئه ي دل چنى ئا گرد په پوولا

بولبولوو ته بعه و خه ياليم كوڤن چريكه ش به ي چلاو چل ؟ ...^۱

(فه يسه ل هيدايه تى)

۱ - نمونوه و ويته غه زه له كام جه كاناله و شيعرئ هورامى، وه زناينيره /

hawramyanah@

(۲)

نرخ ژناسی زوانی، ئەدەبی و ویری دوی غەزەلی ئارۆو هورامی

هەر پاسە که واتما "نەرگس و چەمی"، "شەمع و پەروانە" و پەيامە که شا و یەردەو شیعەرە و فارسی و کوردیی سۆرانی و کلاسیکیە و هورامینە مۆتییوی کلێشەیی و دووبارەووە کریای بیئیی و ئننە و چاینەووە ئیتر کارایشا که مەرنگ بیەنوە. ئەگەر ئی جۆرە مۆتییی که قوناغییوی تاییەنە دەورشان بیەن و سوویایی و ئیسەنە ئەگەر لاو شاعیراوە بچریاوە و دووبارە پەروانە بەدبەختی دەوروو شەمعینە بسوورناوە، شیوازناسی شیعری ئی رەوشە ئەدەبیی، غەریب و نامۆ مزائونە ماچۆ شاعیرە کهش توشوو ئەنترۆپی^۱ و یا بشیونایی شیوازی^۲ بیەن. پۆکای پەنەوازەن شاعیرا و ئیسە یە پە تازەووە کەردەیشان بە تەرزپۆیتەر و رینفۆرموازانە خولکە و ئی مۆتییانە بکەرانە. وەلینە مۆتییوو "شەمع و پەروانە" ی غەزەلیوی تازینە مەدەیمینە یۆرە و دمایی مەلمیوہ سەرۆختوو سازە ی هونەریی "نەرگسوو چەما" وە.

۱ - Entropie، آشفگی، یا اضطراب سبک

۲ - شمیسا سیروس، کلیات سبک ژناسی، ل ۱۰۰

(ئەلف)

غەزەلپوھ سەعدى غەربىيى

شپوھن كەرە گولشەن! كە نۆبە و ژانوو پەپوولەين
دنيايپوھ سەرچەم جە خەموو گيانوو پەپوولەين
من وینوو وەنەوشپوھ ملش دانەوھ پیلش
ماتەمزەدە، دلتنەنگ و پەرىشانوو پەپوولەين
قومرى بە كۆكۆ شاخپوھ حەيران و خەفەتبار
كز كەردە چەمەن، ماتەموو ھىجرانوو پەپوولەين
ئا پەرچەمە ئاور بە جنینوو كوروو گولیا
مژنش سەروو ئى حەملپوھ جەولانوو پەپوولەين
ئەر ئیسە خەبەر دارى نەبا سۆسەن و نەسرین
شپنەى گنۆ بەر باخەنە فیتقدانوو پەپوولەين
ھەر لایى مەشى بۆ جە كەسافاتى لەوھ رپۆ
ماچپو جە دەموو نەرگسى ئیمانوو پەپوولەين
كاول چى نەبۆ پاركپوھ پەرچین بۆ بە تەلبەند؟
ویران چى نەبۆ زیدپوھ زیندانوو پەپوولەين؟
عەشرەت جە دەموو «سەعدى» وە بژنەودى حەقیقەت
تەنیا خەموو ئازادى بى تاوانوو پەپوولەين^۱

۱ - سەعدى غەربىيى

نیشانه زوانی، ئەدەبی و ویرییه کاو ئی غەزەلێ

پێسه مەدەیمینە یۆیره:

ئەلف) مۆسیقاو غەزەلە کێ؛ کیش، مۆسیقی جبه‌رینه^۱: «مفعول، مفاعیل، مفاعیل، فعولن/مفاعی»، هزج مئمن اخرب مکفوف محذوف. بۆنه و جۆراو جۆری پایه کاشه و^۲، مووزیکش فرانە و شه‌پۆله‌خش، وه‌ش ئاه‌نگ، دۆله‌مه‌ن و چن ده‌نگینه، په‌ی بابه‌ته جۆراو جۆره‌کاو غەزەلێ شیاينه.

- ره‌دیف و قافیه، مۆسیقی قراخی^۳:

- ره‌دیف: ماده‌و په‌پوله‌ی
 - زایه‌له‌ و اچێ قافیه‌ی^۴: ژان، گیان، په‌ریشان، هێجران، جه‌ولان، فیتقدان، ئیمان، زیندان، تاوان
 - ب‌رگه‌و قافیه‌ی: جه‌ دوه‌ واتێ به‌یته‌و ئەوه‌لێ^۱ یانێ (ژان / گیان و...)
- ان (jan/ giyan...) و...

۱- موسیقی بیرونی

۲- مختلف الارکان

۳- موسیقی کناری

۴- زنگ کلمات قافیه

• نماى برّگه و قافيهى: (CVC)، (ژان و گيان) ان (jan/ gyan).
 بیدهنگ/ Consonant + دهنگدار / Vowel + بیدهنگ/

Consonant

• دهنگى ئه سلیى قافیهى: (ان، an)

• رهوى: (ن، n)

• جۆروو رهوى: جووله کهر^۲

• دهنگداروو دماو رهوى: (وو / ww)

ب) خالّی بهرجهستى و ئه ره نیاى نیشانه یی ئینینه که ئى دهقه، یووه م
 ههنگامه ش به خورپه به خشى^۳، هۆرگيرتینه. پی ههنگامى به
 هۆرچنیهى جه مسهروو ئیستیعارهى، دنیاوینی ویش فاران و ئاخیزیان
 پهى هۆرووژنای شیعرى و ویراس خورپه وه ئالنگیان پهى جبهروو
 شیعرى و ئۆبژه کاش و به دهسباریى هونه رسازه و ئیستیعارهى و
 که سایه تی به خشای، یوان به فۆرموو ویش و شۆله ش وستنه سهروو
 کیشیوی کیشه کاو گلیرگه ی و شیوه ن که رده ی گولشه نی ئادیچ به
 به ره گیرته ی هونه رسازه و ئیستیعاره ی ئینسان نومای. ئینه پیوه نیش
 به ئهنگیرشی شاعیرانه ی و هونه رسازه ی تازه ی و هیژمۆنى که رده ی

۱- مطلع مصرع

۲- متحرک

۳- الهام

پهپولهی و وینه کاشه وه ههن که وهلتهر نه بیینی و ئیسه پهی ئیمه تازی مرمانا، ئی روه که رده، ئایره و قالبی پهی تازه گری منیو لاه.

(ج) غه زه له و ئاروی، مه حکوممه نه به وشیار، خه لاقیه ت و وه ره په سیاره تی پرۆسه و شیعی و په نه وازوو رۆی^۱ و سه ره نجام هونه ری که رده یش. شاعیر مشیوم روه که رده ش فارپا بو و لو ابونه دلئی فاز یو بیته روو ده لاله توو وینه ی و وینه سازی؛ تا ئایره ی سه رده می بیه ی په یش دیاری که رونه. من ئینانا چی پروانه، ئی کاره ساته ئه ده بیی، ریژه یی چی غه زه لینه روه شا دینه، شاعیر بازنه و کلاسیکی «شه معی و پرووزیای بالئی په روانه» یه ترازیان و پۆلیو دیاردینه، سوننه تش ماران و ئاشنایش جه بریو هه ننا ی زوانی و مانایوه تۆر نان و کومه لئو وینی که ئه ده بوو ئیمه نه تا ئیسه باوی نه بیینی؛ ئار دینه. ماده و پهپولهی که مورفی میوی ئیسه یی و ئاسایی و سه رزوانی خه لکین، که رۆش کارا کتیر و پرستیژی^۲ سه ره کی شیعه کی و سۆننه تی باونه لامدونه و چی راسانه لاقوریوی تازیته ره منیونه.

(د) ئیژای ئی هه رمانه ئه ده بیی چاگه نه مگنونه بهر که شاعیر ئی تازه گه ریشه سه روو فورمیو که رده ن به نامی "غه زه لی" که شیعه و ئیمه نه پیسه و فورمیوی زالی، باوه نه بیینه یا که م ره نگه بیینه و ئیسه چرینه شه و^۳ و ده قه که ش کارا که رده نه وه.

۱ - مسئولیت و انگیزش

۲ - Prestige، تشخیص، اعتبار، حیثیت

۳ - احضار

۵) مؤتیفوو "شمع و پروانه"ی، سؤنه تیوی باوی ئه ده بی و دیاردیوی دووباره کریاوه و تاق وینّی و چه قهستیو ئه ده بی فارسی بیینه و به عاده تیوی ئه ده بی و کاریگه ریی شیعره ی زالّه، یاوان لاو ئیمه:

آتش آن نیست که بر شعله ی او خندد «شمع»
«آتش» آنست که در خرمن «پروانه» زدند...^۱

...

حیلت رها کن عاشقا دیوانه شو دیوانه شو
و اندر دل «آتش» درآ «پروانه شو پروانه» شو...^۲

...

وفای شمع را نازم که بعد از «سوختن» هر دم
به سر خاکستری در ماتم «پروانه» میریزد...^۳

بی یه ک و دوو شاعیرئ کلاسیکی هورامیی و سؤرانیی، هر پا
دیمه ن و هه مان مه زمونه وه، دووباره که ردینه وه:
نه ک توّ پهریش دئقونه بی، هه کلّیت به ره بیگانه بی
ته په ی «شه مه پهرقونه» بی، بی ته نه دا سؤتاره بی...^۴

۱- بختیاری پژمان، لسان الغیب، ل ۱۷۹

۲- فروزانفر بدیع الزمان، کلیات شمس تبریزی، ص ۷۹۹.

۳- پروین اعتصامی

۴- کاردوخی، دیوانو و سهیدی، ل ۲۳

...

ئىمەيچ «پەروانەى شەم ژناسان» ىم
پەرە بال سفتەى دىنى خاسانىم...^۱

...

تانهوينۆن شەوق شۆلەى «شەم» بە چەم
نەنيۆ نەپراى سۆزانى قەدەم...
«پەروانە» بە شەوق «شەم» مەپۆ واسل
ئەودى سۆزانش باتلەن باتل...^۲

...

حەرىقى زىقى زىندانم، نەسىمى سوبحدەم بابى
ئەگەر پۆحى منت باقى دەوى، ساقى مەبىى نابى!
لە وەسلئى تۆ زياتر خەوفناكم، نەك لە هيجرانت
بە مىسلى «شەمع و پەروانە»، بەلى عاشق دەبى و ابى!...^۳

...

ئى وىنى پەى مەوداى زەمانى وىشان زەرىفىنى و شاعىرى
مەحكومى نىنە پانەىە كە چى ئى وىنىشا واتىنىوہ. باسەكەو
ئىمەيچ ئىنەنە بىاونمىش كە شاعىرى تازەگەرى متاوانە تۆرمى باوینە

۱ - حەببى عەبدوﻻ، دىوانوو بىسارانى، ل ۵۴۲ و حەكىم مەﻻ سالىح، دىوانوو
بىسارانى، ل ۳۶۶

۲ - ھەمان سەرچەمەى وەلىن، ل ۸۱

۳ - مودەپرىس مەﻻ عەبدوﻟكەرىم، دىوانى نالى، ل ۵۹۷

مووتيفى دووباره كرايى لابدانه و ديمه نوو فۆرمى تازه بكه راوه و
هۆرزانهى ئه ده بى^۱ پروه بدۆنه.

ئه گهر به وردى سهره نجيۆ و زمى سه روو ويته كا و پيونه نيى به شه كاو
ئى غه زله تازى، مويمنينه كه شاعير چا ياسا چه قبه سته نه، لاشدان و
به ئاوردى هونه رسازيۆيته رى و عاده ت ستيزى په روانه يش
كه ردى، ديمه نوو شيعره كيش تازه كه رديته وه و به قه ولوو
پۆخساروازه رووسيه كا، ياوان به " هۆرزانه" و ده قه كهى و
"به ره ميوى ئه ده بى" پيسه و غه زله و په پوله يش خوليقناينه.

(و) دوى ويى سهره كيى (شيوهن كه ردى گولشه نى و په پوله) بيى
ته وه رى مه ركه زى پهى ئى ده قيه:

(۱) شيوهن كه ردى گولشه نى، كه هونه رسازيۆى ئيستيعاريكين و
هيماو گليرگيۆى تازيه بار، وزياره و قه لاجۆكريان؛ كريان دلئمايه و
دنياوينى رسكياى شيعره كى.

(۲) په پوله ئيستيعارهى مه ركه زى و كه سايه تى به خشاين به دياردايو
شيعره كى. چن ويىوته رى گولانئى هه نئى كه ده وروو ئيستيعارهى
سهره كيه نه مسوورپاوه و دياريته ر و تازه تر مرمانا و نه خشيوى
كاراشا داينه به فره ويته بى كه ردى ده قه كهى:

- ژانوو په پوله، هه مان ژانوو شاعيرين و هۆكاروو خيزناى
ده قه كه ين و ويئاو په رچه هه رمانه كاش وه رانووه روو شيوهن كه ردى
گولشه نينه.

۱ - رستاخيز ادبى

- وهنه‌وشه و ملدای پیلیره؛ کاراکتیر یویتته‌روو شیعره‌کین، به ئارده‌ی نیشانی ماته‌می، دلته‌نگی و په‌ریشانی، که‌سیه‌تی به‌خشایش دان به وه‌نه‌شه‌ی.

- ئاور بیه‌ی په‌رچه‌م به‌جینوو کوروو گولی و مژنش سه‌روو حه‌ملوو جه‌ولانوو په‌پووله‌یوه؛ وینییوی ئیستیعاریته‌ره‌ن په‌ی باروه‌ری و زاوژیکه‌رده‌ی وینه‌و په‌پووله‌ی.

- مه‌شی و له‌وه‌ریایو که‌سافاتی؛ هونه‌رسازیوی نه‌رینی و دژنومان په‌ی نه‌خشوو ئه‌رینی په‌پووله‌ی.

- ماچ که‌رده‌ی ده‌موو نه‌رگسی و ئیمانوو په‌پووله‌ی؛ وینییوی ته‌ئکید‌ی په‌ی نمانای عه‌شق و ئیمانوو په‌پووله‌ی و مه‌شی و مه‌ش نو‌مایا...

- و...

ئینی پۆلیو هونه‌رسازی تازی و وینیی ده‌گمه‌نینیی که‌گیره‌هه‌وه‌لجار پیسه‌و که‌سیه‌تی به‌خشای و ئیستیعاره‌ی ئینسان نو‌مای، به‌کار بریای با و دننه‌دنه‌یچشا عه‌لاماتی و نیشانیوه‌نی^۱ که‌دلپو کۆمه‌لگایه‌ پیویانه:

- گولشه‌ن و باخ (گلپرگیوی سیسیاره و ماته‌مین و ژان گیرته‌و (پوپوله‌ی)

- په‌پووله (قاره‌مان، خه‌باتکه‌ر، مه‌زلووم، چه‌وسیاوه و...)

۱- مابه‌ازا و مشبه‌به‌هایی که‌در استعاره‌ حذف می‌شوند

- وهنهوشه، قومری، سوّسهن و نهسرین و... (سهرنموونی تاکیو
گلپیرگی و هامدهردّ و هامنهواچنی پهپولهی و...)
- مهشی (ثانتي پالّهوانوو پهپولهی، کاراکتیریوی قیزهون، پهمزوو
پیسکهبیی و پیسکهواردّهی و مؤرهی مووزی گلپیرگه نه و...)
- سهعدی نازنامی تاکی شاعیری:

هیماو منی شاعیرانهی،

دیدي غینایی شیعی،

نیشانی ئاوهزی کویی،

هیماو وشیاره و کردهی گلپیرگی

پهوايه تگه ریوی که به زوانوو شیعی و سیمبولیکانه، باسوو
کۆمه لگیوه کۆیله، چه قبهسته و دماکه وتهی که روّنه که زیّد و پارکش
تهلبه ن و کاول کریان و بیهن زیننانوو پهپولهی و هیما
پهپوله کایتهری و....

(ز) نهریتی باونه پهروانه پهمزوو عاشقی و شمعنه نیشانه و ماشقی و
سه رهنجام پۆمانتیکی که ردّهی سوّتهی بالاش و یاواي ماوه رایي (فنا
فی الله) عیرفانی و... که ئیده که شا دووره یاوگه و ئارمانی بییتی و
زوانه که یچ زوانیوی په سمی، ئه شرافی و یه کچۆر بیهن. به لام شاعیری
غزه لّواچوو ئاروی، پالّهوانه ئیستیعاریکیه که ش ئینا ده موو ده سیشه نه
و به زوانیوی هیمایی، وهلی ویماننه ماچۆ: «گلپیرگیوه که جه
پهپولهی قۆرخ کریان و مهشی ئه و که سافاتی له وه ریۆ؛ چی کاول
نه بۆ.» پیچۆره «هونه ر و واقع» به ئایره و شیعی تیکه لّ کریا و

حەقىقەتتە ئۇ كەتەن ئىنا خەممو ئازادى بى تائوونو پەپوولەينە،
خولتقنۆنە.

(ح) مۆرفىممو (پەروانە) ى رەگەزىوى ناھورامى و نا سۆرانىن، بەلام
شاعىرە چاۋەلىيەكى ھورامى و سۆرانى دووبارە كەردەيشنە كۆتايىشا
نە كەردەن. ھىچ سۆرانىيى و ھورامىيى زوانى ئاسايىنە نەمەواچا پەروانە،
ئىنە نىشانە و ھىژمومونى سۆننەتى باوى ئەدەبى و پادە و مل كەچ بىيەن
و ھانورەو و نۆرمى زالى ئەدەبى و دەسەلاتى سەپپارە ئەۋىتەرىنە و
دووبارە بىيەيۈەش بەلگىيۈەن پەى سوويىاى و كۆنە بىيە ئى وىنى و
ئاردەى پەپوولەى و لادايو دەلالەتە ئەوسايەكاش، پىسە و
كاراكتىروو شىعەرى نىشانە و تازەۋە كەردەى ئى ھونەرسازەينە و
درىژە دايش بە مۆتىقى تازەتەرىۋە ھۆرزانىۋى ئەدەبى مژمارىۋ پەى
غەزەلى.

(ط) غەزەلۋاچى ئارۋى نەبۇ بلا قەرە و ھونەرسازانىۋرە كە تارىخو و
كارايشا تەماميان. تا ئا ياگى من دىە بۆم بىرپوۋەشا چى ھەنجارە
سوويىاە ترازىيانى.

(ك) "شەمع و پەروانە" وىەردە و غەزەلىنە، وىنە و مەزمونوش،
گردۋىنى و تاقتەۋەرى بىەن. بەلام چى دەقنە شاعىر بە زانبارىۋى
ئەدىبانە، ئەو تاقتىۋىۋە پارىانەۋە پەى فرەۋىنەى؛ مەزمونى باۋەۋە
پارىانەۋە پەى مانازىبى ئارۋىانەى. فرەۋىنەى پەپوولەى و
كاركەردەكاش چى غەزەلىنە، نىشانە و ئى روەكەردىنە:

گوشن و پهپووله ، ودهنوشه و پهپووله، قومری و پهپووله، مژن و پهپووله، سۆسن و نهسرین و پهپووله، ماچه و دهموو نه رگسی و ئیمانوو پهپوولهی، په رچینوو پارکی و زینانوو پهپوولهی، حه قیقهت و پهپووله، خموو نازادی و بی تاوانی پهپوولهی و...
 ل) چه په وانه و غه زه له ی چاوه لیبی که وینه و ماناو بهیتی سه ره به وی و لاپلایی^۱ بیینه، شاعیر چی غه زه لینه به ره وایهت که رده ی ماده و پهپووله ی که ره دیفوو شیعره کین (فعال مایشا)، چن وینیش خولیتقنایی و بیه پالوانی ته وهری و وه لئا هه ننگ و وینه ی ناوه نندی و ئیستیعاره ی مه رکه زی په ی ده که ی و ریتم و هارمونیای سه رتاره واریش^۲ په ی شیعره کی نه خشنایه و ئینه یچ باسو و نه دنا مواریی یه که کاو غه زه له کین^۳ و په نه یاوایی وینوو شیعره کی^۴ و هه مان حاله نه فرانیه ی و یوبیه یس که رو نه^۵.

۱- استقلال بیت در محور افقی

۲- محور هم نشینی

۳- تۆرگانیزاسیۆن عناصر غزل

۴- تکامل تصویرهای غزل

۵- تنوع در عین وحدت

نموونیویتهر تۆرمی زال و سوویا که بنه پۆو شیعرپوه
 دووباره کریانه وه، مه خمووری و مه ستانهیی وینه و شیهی چه مین به
 نه رگسی که ویه رده و شیعره و فارسی و کوردی سۆرانی و هورامینه
 شاعیری زه به ننی چی ساباتنه ئی مؤتیشا لوانانه وه و هونه رنومایشا
 که رده ن:

«نرگس» کرشمه می برد از حد برون خرام
 ای من فدای شیوهی «چشم» سیاه تو^۱
 به جز آن «نرگس مستانه» که چشمش مرصاد
 زیر این طارم فیروزه کسی خوش نشست^۲

...

«نه رگس» ئی مه بۆ ساق سه وز و چه م زه رد
 شه و به شه ونم که یل، په ل سپی بی گه رد...
 شیوهی ئه و نه رگس به و شه و به نده وه
 به و شای شکۆفان، شاپه سه نده وه^۳

...

شمشاد و «نه رگس» وه نه وشه ی چه مه ن
 سه یرشان ئازار بینایی «چه م» ه ن

۱ - بختیاری پژمان، لسان الغیب، ل ۴۰۶

۲ - هه مان سه چه مه ی وه لین، ل ۲۳

۳ - سرود خزان ل ۱۴۴

(ب)

غەزەلئۆھ پەرویز بابایی

تۆ ویتەنی ویت، ساحیو ئەلماسوو چەمانت
تۆ ناسەنت دیدەم کەرۆ ئەژناسوو چەمانت
کوت کوت که کهرا جەرگ و دلم، مەواچە بە من چیش
تا رۆنە بکوشیەو بە تەو وەرداسوو چەمانت
سالیۆ مەبۆ وەختیۆ مەدیه ونە بە تۆرە
پەیم جیا نمە کریانی درۆ و پراسوو چەمانت
سەد جار پیتەری بەو بە کزۆلیۆه بونیم
هازەم نمەدانی پەنە، ئیحساسوو چەمانت
بە روو و ئەو پەرمایەرە ئی شیعیری مواچوو
تۆ بی خەو وەرم مازە، جە وەسواسوو چەمانت
ئی شیعیری دەسوو تۆوہ بیاوۆ، مەدرینەش
پەحمەت بۆ ویانیۆه نە، پە ی باسوو چەمانت
چینە یچە زیاتەر نمە گیروو وەروو تۆ
بەخشەم مدرانیەرە جە لاراسانوو چەمانت^۱

۱ - پەرویز بابایی

نیشانی زوانی، ئەدەبی و ویری ئی غەزەلی

ئەلف) ئا فه کتیی که پە ی تازە وە کە ر دە ی غە زە لە ی وە لینی ئی شاره ما پە نه کە ردی، چی غە زە لی چنه فری شاپی پویانه. چه په وانه و ری سا و غە زە لی سۆننه تی چی که هەر به یتتو سه ره وین، چی غە زە لی چنه شاعیر، ئە نامواری^۱ شیعره کیش پارێزناينه و فورمیوی کامل و سه رتاره واری و هارمۆنیایش دان به ده قه که ی.

ب) "چه مان" ره دیف و واتیی ئە لماس، ئە ژناس، ته وه رداس و... زایه له و قافیه نیی. به قه ولوو مایاکو فسکی، (ره دیف) و قافیه، زه نگوو چفت و به سوو شیعی نیی، ئە گەر درۆس به کار بریانه، هونه رسازیوی ئە کتیف و مووزیکال و ههستی به خشی نیی په ی شیعی. «وه زنه، ره دیف، قافیه و مووزیکوو شیعی، ته نیا په ی زینه توو شیعی نیی، هەر پاسه که گه لاییه به شیوی ئە نامی دره ختیوه و جیاش چنه مه بۆوه و کهندهیشه و خه ساریوه په ی ته شکه و دره خته که ی، ئی

هونه‌سازيچه به‌شيوي ئه‌ننامي و هه‌ستي به‌خشيئي پهي شيئيري و
ئيزاميو هونه‌ري و ئيقاعي وه‌ش مکه‌راني پهي هه‌ر هونه‌ريو...»^۱
(ج) "چه‌مان" چني ره‌ديف بيه‌ش، بيه‌ن ويئوي ته‌وه‌ري و
ئيستيعاريوي مه‌رکه‌زي پهي باقي ورده‌ وينه‌کاو شيئيره‌کي که گرد
ده‌ورو ئي ويئيره مسوورپياوه و ده‌وري هونه‌ري گيلنانه پهي
شيئيره‌کي.

(د) شاعيري غه‌زه‌لواچ چي ده‌قه تازينه سونه‌تمارايش که‌رده‌ن و
ياساو «نه‌رگس و چه‌ما» نه‌ لاشدان و چه‌ميش به‌ ديارده‌ييوتيره‌ي،
شاي که‌رديني که ئاستوو ويشانه تازي مرمانانه. دوي نمونيشا
«ئه‌لماسوو چه‌مانت، ته‌وه‌رداسوو چه‌مانت» که من به‌ تازيشا
مزانونه.

زه‌رافه‌ت به‌ينوو چه‌ما و نه‌رگسینه ته‌نيا به‌ هو مه‌سي و خوماريو
نيه‌ن، تاوو شيانته‌ريچ^۲ پهي نمانايو ئي زه‌ريفه نه‌خش بوينانه و
جو‌روو زه‌رافه‌تيچ به‌ پاو ياساي پيژهي بيه‌ي لاو وانه‌ره‌کاوه و ته‌رزو
ديايشان پهي ئويژه‌کان جياکاره‌ن. ديارده‌ييو لاو منه‌و زه‌ريف مرمانو،
ئاساين که لاو ئه‌ويته‌ريوه، نازه‌ريف و قه‌لس برمانونه. هو‌کاريو که
لاو برپو ئه‌ره‌مه‌ني و باسو ئه‌وه‌نه‌فاري‌ايش که‌رونه، ياسايوي
عه‌ده‌تي و سونه‌تين که به‌ هو دووباره‌بيه‌ش بيه‌ن نورميو ئه‌ده‌بي و
به‌ ياسايوي ئه‌به‌دي و نه‌فاريه‌ريونه، فه‌لسه‌فه‌و تازه‌گه‌ريچ ئانه‌نه

۱ - شفيعي کدکني محمدرضا، رستاخيز کلمات، ص ۸۶

۲ - وجه شبه‌هاي ديگر

که شاعیری تازه‌واز، تاوۆ به خیزنای هونه‌سازیه‌تری، چوار چۆ ئا یاسا ئەدەبیبه چه‌قبه‌ستی به‌زۆنه؛ هه‌ریاسه که چی نموونه غه‌زه‌لانه ئی کاره‌ساته‌روه‌ش داینه و وانهر تاوۆنه نیشانی تازه‌گه‌ری و به‌زنای سۆننه‌ته‌عاده‌تیه‌کا به‌دی که‌رۆنه.

ئه‌گه‌رچی ئا زه‌ریفکاریه‌به که ئینا وینه‌روومانیکیه‌کاو بیسارانی و مه‌وله‌وینه‌چی وینانه‌نمه‌پییوانه. به‌لام با زانمینه‌که زه‌رافه‌توو ههر وینییوی شیعری ته‌نیا زه‌مانه‌و واقیعوو (پرنال) ویشنه، فره‌ته‌ر پیویۆ و ئاخیزگه‌و زه‌ریفچش په‌یوه‌سته‌ن به‌هۆکاروو ئە‌دا بیه‌یش و سه‌رچه‌مه‌و خورپه‌و شیعه‌رکئی و ته‌رزه‌و خیزنایش. شیه‌ی چه‌می به‌ ئە‌لماسی و به‌هۆرۆشنی چه‌ما و تیژی برژانگا، ته‌شبه‌ییوی په‌وا، یاگه‌گیر و به‌لاغین، به‌لام شیه‌ی چه‌مان به‌ته‌وه‌رداسی، هه‌وه‌ل دیاینه، پیوه‌ننی (مشبه‌و مشبه‌به)، غه‌ریو، نامۆ، ناقلوکار و هه‌ست په‌نه‌نه‌کریا، مه‌ینه‌وه‌ره‌چه‌م و ئا زه‌رافه‌ته‌رۆمانیکیشه‌چه‌به‌دی نمه‌کریۆنه. ئە‌گه‌رچی (وجه‌شبه‌) به‌ینوو "نه‌رگسوو چه‌ما" و "ته‌وه‌رداسوو چه‌مان" هه‌مبه‌شا و ئاکامش هه‌ردویشانه، کوشته‌و عاشقیا، به‌لام ئی روه‌که‌رده‌چی غه‌زه‌لینه‌و خولیقنای ئی وینیی، دنیاوینی واقیعینه‌و ریئالیزه‌که‌رده‌ی شیعیینه‌ویش مویۆوه.

ئه‌لبه‌ته‌ته‌فسیری رۆمانیکیی و له‌زه‌ت به‌ره‌دی ئه‌و نۆرمییوی سۆننه‌تی، راهه‌رمانه‌و^۱ وانه‌ریۆهن که چه‌شکه‌ش پاسه‌عاده‌تش که‌رده‌ن. شیای چه‌مان به‌ته‌وه‌رداسی، شاعیر لۆمه‌نمه‌کریۆ که‌چی

نەرىتمارىش كەردەن يا زەرىفېش چنە نمەوینیۆنە. زەرىفى ئى وینى
 ۋەختارىۆە مگنۆ بەر كە زانمىنە شاعىر سەروو چە كاریگەرىیۆە ئى
 وینىشە گىرتىنە. دوور نیا كە شاعىر ئى سووژەشە سەروو كاریگەرى
 تن و تىژى باوى فەرەهەنگوو گلىرگەى و یا دەور و بەرى كە نموودە
 داعشیه كىش فرە و فراوانىنى و روانە میدیاكانە موینمىشا یا دىنىما،
 بەكار ئاردى با. ئەگەر ئى گوزارە درۆس بو، نىشانىۆیتەرەن پەى
 'نمانایو دەربایسى و وشيارى شاعىرى'۱.

۵) چەمان چى غەزەلینە ھەم كۆلەكىۆە سەرتارەوارى و فرەوینەى و
 ھەمتەر تاك تەوەرین كە ئىنەىچ پەرچەھەرمانىۆى ھونەرى
 مژمارىۆنە و خسلەتىۆ كاران پەى ھەيكەلى كەردەى ئى شىعەرى.
 چەمان وینەى سەرەكى و تەوەرۆو شىعەرەكىن يانىۆ تاك تەوەرەن و
 كۆبىيەو باقى يۆدرىايى^۲ و وینەكايتەر دەورۆو ئى وینىۆە، بىەن
 كۆتەوەر:

ئەلماسوو چەمانت، تەوەرداسوو چەمانت، درۆ و راسوو
 چەمانت، ئىچساسوو چەمانت، ۋەسواسوو چەمانت، باسوو
 چەمانت، لاراسوو چەمانت.

۱ - مصداق تعهد و هوشيارى شاعر

۲ - تركيب ها

(۳)

چن تاق وینئی هونهریی غه زه له و ئارو و هورامانی

جگه م هونهرسازه و «شهمع و پهروانهی و نه رگس و چه می»، وینئی جیاکاریته ری دوه تۆو غه زه له ئیسه ییه کانه پیویانه که یاگیو سه رهنجینی و فاکتوریونه نی په ی فاریای ته شک و دیمه نوو غه زه له و ئارو و هورامی^۱.

ئی شیعره و واریه به دوی بهیتی لوانه گژی کلیشه بیهو شیعره و چاوه لی و پوه که ردوو شاعیراو سۆننه تیره و ورکه و ویش چا کونه بازارپه نه، وستهن روه. وینه و "تۆزه و کۆنه بازاری و وسلدای که رامه تی جه پیسی و..." جۆریو ئاشنایی تۆرنایین و په یاموو شاعیریه بیه نه خشه رایپوه په ی شیعره و چیلاییی. ئی هونهرسازه چی مشیوم نه تاوو تازی بو :

۱ - ساخت و صورت غزل امروز هورامی

قەلەم بەسیا دەمش تا کە ی کەرۆ باسوو خەموو یاری
خەموو وەسلێ، خەموو فەسلێ، خەموو بێ مەیلە دلدارێ
کەرەمەت مامەلەش کەریا بە مەیلوو ناکەس و پیسی
خەمامش واجبەن، پەر بی جە تۆزەو کۆنە بازاری...
(جەمال قادرپوور)

...

نیشانە ئەدەبییوی تازی (وەرگی و واردە ی ئاواتی...)

عەجەب وێرانە شاریوا، ئاوەرۆو عەشقی بەرانی
نمازا زامیو کۆنە بو، تازە زامی وەش کەرانی
من کوشتەو تو، تو کوشتەو یۆ، وەشەسیای لوان پاو داری
سەرۆو دۆسی مامەلێتی، وەرگی ئاواتی وەرانی...
(خەمیار هەورامی)

....

سازە هونەرپیوی ساز (شێعرە ی تازی و ساقی کە پێچیی بو
جلیۆه)رە، کە تازی و بێ سابقینە:

با واچوو دلێ تا کوو بە ماچەو لچیش ئیشەو
ساکن بو ئیتر کەم وەرۆ تل شۆنوو تلیۆه
شێعریۆه کە من ماچوو جە وەسفتنە دلوو من
تازینە پیسەو ساقی کە پێچیی بو جلیۆه ...
(حافیژ ئەحمەدی)

...

يا ئى به يتى و وينه ناچاوه لييه كاش:

هه نار خونچه ش، چ وهش گوليان نه بات خور خور، چ وهش مهى

وار

شه تاو شيله ش به ئارام مهى، عه جه ب تافين چه مهى گولياش...

(ب-م. شارو)

(۴)

که شمالي نيشانه يی ئی کاوی و چن خالیوی وەرە چەمی پروسە و تازە وازی غەزەلی

ئەلف) تا ئیسە چی کتیبە یاوایمیئە، چۆیۆ که ئیژایش پە ی نرخ ژناسیی هەن؛ خیزنايو تەجرۆبە و شیعری و شۆلە و زەینیو شاعیرین که چنی پۆشنایش وستەن سەروو دیارده کاو دەور و بەری. ئەگەر تاوانش ناکاراینە، کاراییوی هونەری خولیتقۆ، ئانا ملۆ دلی فازوو هۆرخزنايو شاعیرانە^۱ و دیارده و تەجرۆبە و تازەگەری و ئاردهینە ی بەرەمی ئەدەبی و هونەری. وەلتەر سەروو فۆرمی هونەری باسیما که ردینۆ و دووبارەش نمە که رمیۆه. چینه یە زیاتەر هەر ئایریۆیتەر پە ی شیعری بنیه میۆه، ملۆ دلیۆ وەلفەرزیا تی دەقبه ریی هۆنایه و^۲ یان پلیکانی که ردە ی دەقی و ئاساین که ئی تەجرۆبە پوآله تیە، تازە و کۆنە هیچ؛ مالیا بۆیچەرە جە بۆتیقای هونەری.

۱- انگیزش شاعرانە

۲- نظم سرایی

ب) تازه‌گه‌ری گوتره‌ی خوږه نمه‌دۆنه، سه‌رده‌میان‌ه بیه‌ی و خیزنای به‌رۆو شاعیرئ، داستان نویسی و په‌ی هه‌ر هونه‌رمه‌ننیوته‌ری، چپ‌رخانه‌ن په‌ی کرداری که‌رده‌ی ئی پوه‌که‌ردیه. ئی هه‌رمانئ ته‌نیا و ته‌نیا به‌ عاده‌ت تۆرنای^۱ ماده‌ کال و خامه‌کاو زوانی کریۆنه. که پاسه‌ن چی راهه‌رمانینه، شاعیر زوانی ئاسایوه یاوۆ شیعه‌ه و داستان نویس به‌ ریویه‌تیوی سادئ یاوۆ پلاتوو داستانی و سینه‌ماکار وینییوی ساکاره‌ گپۆ و یاوۆ به‌ هونه‌روو سینه‌مای^۲ و گردیچ ملانه دلیو بازنه‌و فۆرمی هونه‌ریوه.

ج) فره‌و وه‌ختا ئینه‌مه‌ درکنان و ئیسه‌یچ دووباره‌ش مکه‌رووه. فۆرمه‌کئ سه‌روو عاده‌تی زه‌ینی شاعیریش مخیزانی. شیعه‌ ته‌نیا فۆرمی ئازاد نیه‌ن و ئی شاعیرئ به‌شیوه‌نئ چی دنیا پان و پۆرئ؛ هه‌ر پاسه‌ غه‌زه‌له‌، قه‌سیدی و جۆت قافیئ و ...

۱ - عادت زدایی، آشنایی زدایی، Defamiliarization. این اصطلاح در اصل برگرفته از مباحث نقد صورتگرایی است که نخستین بار توسط شک洛夫سکی (Sheklovsky)، صورتگرای روسی به کار رفت. به موجب این نظریه، آشنایی زدایی حاصل فرایندهای خاصی نظیر هنجارگریزی و انحراف از نُرم زبان است. هم چنین آشنایی زدایی شگردی است که سبب می‌شود که کهنه و عادت بار دیگر نو به نظر برسد. غایت این عمل احیاء شیء و کلیشه می‌باشد و موجب می‌گردد که به جای شناسایی، آن شیء یا کلیشه به چشم برجسته شود.

داد، سیما، فرهنگ اصطلاحات ادبی

۲ - هه‌مان سه‌رچه‌مه‌ی وه‌لین، ل ۷۲

شيعره دوى ته جرؤبى سهره كيش هه نى: قهراردادىي/كلاسيكى و
نازاد. هه ر يو چى فورمايچه به وردّه فورميوتته رى باقه به سى كريانه و
هه ردوى ته جرؤبىچ تاوانه نارؤيانه و خيزنه رانه و نه ريت مارانه چنى
جه وهه روو شيعرى مامه له بكه رانى.

وينگاو نويسه روو ئى دپراوه، مشيؤم به ينوو فورم و قالبى جياكارىي
قايلى بيمى. وه ختارؤو باسوو ساختارى و بوتيقاو شيعرى كه رمينه،
ئده بيتته ر ئانه به فورم ناميش چؤ به رمينه، به لام كه سه روو
هؤنياوى^۱ و جوره كاو هؤنى^۲ باس مكه رمينه، وه شته رهن به قالب
ديارى بكرىانه. فورم ساختاريتته ر و هونه ريتته رهن، هه رپاسه كه
ساختار گه وره ته رهن ئه و فورمى، ئينى گوزارىونه نى كه شيعرى
قهراردادىي و نازادىي گيرؤنه وى. په ي ئانه يه ئى باسى تيكه ل نه كريانه
په نه وازهن، جورى قهراردادىي كه رميشان دوى لتيوه: يو هؤنياوى كه
خسله تشان ته نيا پيكنايوه^۳ و جه وهه روو شيعرىشان نيه ن چهنه و
ته نيا كيش و قافيه ن چنى زوانى ئاسايى روانه ي جيا مكرياوه و به
قالب ناميشا چؤ به رمينه شيوازيتته رهن. يوتته ريچ باقى جوره كايتته روو
شيعرى قهراردادىي پيسه و جوت لنگه ي^۴، غه زه له، قه سيدى، قيتعه،
چوارينه، دووه به يتيى، خشته كيى و... با كيش و قافيه دارىچ بانى

۱ - منظومه، زوانى ئاسايى كه ته نيا وه زن و قافيه ش هه ن

۲ - انواع نظم

۳ - به رشته نظم كشيده ن

۴ - مشوى

بهلام چوون جهوههروو شیعریشا چنه ههست کریو و ساحییوو بۆتیقا و نیزامی (نه نهزم) هونه رینی؛ ئەدهبیتەر ئانه نه سه ر به فۆرمی هونه ری و شیعری حساب کریانی و سهروو حسابوو هه رمان کردیی ویشان، گرد زه مانی مه نیتییوه و مه ناوه .

ئیه ئی فۆرمه قه رادادیی بۆتیقا و خسله تی هونه ریشا چهنه ن و به قه ولوو شکلوفسکی (Sheklovsky) سه روو نیازییو ئەده بیی رۆیچ، میاوه دلئو سووره ی ئیعانی خیزنایو شیعری^۱ و پیسه و مادیوی تازه ی و سه رده می سه رهوۆرمدا نه وه و تازی کریاوه و شوخ و شه نگیشا مگتۆوه بهر. پیجۆره یاومینه فۆرمی کلاسیکی و ئازادئ هه ر دوی تاوانه تازه گه ریشان سه ره و بکریۆنه و جیاکاریشا ته نیا په یوه سته ن به هه وه له زه نی و ته رزه و مومارسه ی شاعیرانه یشاوه که چنه ده ربایسی بیینی به خیزنایو وینییو هونه ری که چاوه لته ر نه ویه ن و چه جۆر فۆرمپۆه ش به کار ئاردن په ی خه لاقیه ت و ته رزه و دنیاوینیش. ئینه ئیتر پیوه نیش نه ن به ئارۆ و هیزی و تازه و کۆنه بیه ی و نیاره یو شیعره کپۆه. ته نیا و ته نیا په یوه سته ن به هونه ری که رده ی فۆرمی و راده ی نیشانه یی و زه ریف ژناسی هونه رسازه کا و چووژه که رده ی ئەندیشه ی تازه یشاوه .

چیویۆته ر که یاگیو واته یش هه نه، فۆرمه قه راردادییه کانه نه بو به چه میو دماکه وته یی و ته نیا پیسه مادیوی زه ریف ژناسانه ی، سه یروو هونه رسازه و وه زنی و قافیه ی بکریۆنه، به لکه م په نه وازیوی هه سته ی

چېروو يۆتريئينه و به تهرزى پليكانى، بنهيميشره و ياگى به ياگيشا بکهرمينه. موينينه تهشک و ديمهن فاريان و په حهت بيهن فۆرميوى ئازاد و جهوههر و دهلالهتوو شيعريچش نمهفاريونه و چه په وانه يچ تاومى بوزميشه و سهروو هه مان کيشانه ي وه ليني و يه کسانى برگه ي و دهنگه کاو دوه لنگه يچ^۲ بپاريئز نمينه. ئى ياگه فاري ئينه يه مياوئونه که فۆرم مادام هونه رى بو، هازيش په ي لهق و پوى و فرانهي^۳ و شان و بال شاناي هه نه و تاوو فۆرميوتيه رى بگيرونه وئى. يانئى په يما پرون بووه که فۆرم په يوه ستهن به عادهتوو شاعيريو که ههر فۆرميونه مومارسهش فرهتەر بوئه، ئاسانتهر متاوو شيعري بنپوره و تازه گريچشان پاريزنونه. هه رکه سيو متاوونه ماده کاو ئى شيعري زهوقوو ويش سهرووار و پليکانيش بکهرونه و بو فۆرميوى ئازاد و چه په وانه يچش وزوشه وه سهروو کيشانه ي هامسانى دهنگى و برگه ي و يه کسانى لنگه کاش^۴:

با واچوو دلى تاكوو به ماچهو لچيش ئيشه و

ساكن بو ئيتتر كه م وهرو نل شوونو تليوه

شيعريوه كه من ماچوو جه وهسفته دلوو من

نازيه پيسه و ساقى كه پيچيببو جليوه... (حافظ ئه حمه دى)

۱- منفك

۲- قيد تساوى

۳- تكثر

۴- قيد تساوى دو مصراع

كۆتايى ئى تاقى كەردەيوەنە تاومى بياومى ئى كۆخالە ديارىكرىايو
ئى بەراوردكارىيە:

۱) ئى دەقە سەروو قاعىدەى وستەيسەر^۱ و پۆلىئو پاكارى و تەرزوو
گەمەكەردەيو ھونەرسازى جۆراوجۆرى، تەشكەشا گىرتى بىنە و
دەقى پلىكانىنە تەنيا گەمە و ئا نەزمە رېكوستە و ئايرەو كىشانەى
مىشپوئەنە.

۲) بەلام تارادىو ھەر تەشكوو شىئەرى (بە ھارمۆنى تايەو وئشەو)
ھەردوینە پارىزىئوئە و فۆرم ھەردووە جۆرەكەنە بە جياكارىو
حوزوورش ھەن.

۳) مادام نىزام^۲ ملوو دەقىەرە حاكم بۆ- ئەگەرچى نىزام بەرز و نزمىش
ھەن و شىئەرەكىچ پاو نىزامىش قورس و سووكە بۆنە، ئا فۆرمە
ھونەرىن و بەشىوہ بىەى شىئەرىن، با تەوازونىچش نەبۆنە، بەلام ھەر

۱- نظم، ناھەنگ

۲ - نىزام و نەزم جايىنى؛ نەزم تايەو ھۆنىن و نىزام تايەو شىئەرىن، چە
قەراردادىيە بۆ و چە ئازاد. نىزام يانئو ھەماھەنگى سۆز، خەيال و دەسلەت
نىشاندايو خىتزانى و چرىەى/ چرىەيو(احضار) واچەى و چەپكە واچەى
و...پەى خولىقنايو دەقىوہ. ھەر چى ساباتىنە ئەگەر زوان، كىش، وئە، ھەست و
ئەندىشەىچ يۆ بگىراوہ، شىئەرە تەشكە گىرۆ و چنى ئىنەىچ ماچا شىئەرەكى
«ھارمۆنيا»ش ھەن. يانئ ناپرەگەزى ھەر يۆ ھەنئايوئەنە بە شىئوئى چن لايىنەو
تەشك گىرتەى دەقەكەى دەورشا گىلتان. بەلام ھۆنى(نەزم)، بى بەشەنە چى
نىزامىە. تەنيا تەوازۆن و كىشانە و زەنگوو قافىەى بىەن ھۆكاروو جياكەرەوہى
زوانى ئاسايى. بديەيدى كىتبوو چەكەرياي ھەزى تازى... ل ۶۰

فورمش هەن و هەستیی شیعره کین و بە ئاسانی چنەش نمەکنیۆوه. یاگیۆهە که هونەرسازە و جەوهەر و ریتەملوو تەشکیرە حاکم بۆنە، ئیتر پیۆه نیش بە فارای و جیاکاری پیۆخساری و قەراردادی و ئازاد بیه یۆه نین، دەق جەوهەر شەر شیعرەنە و تازیچ مرمانۆنە.

٤) گیرە پە ی بریۆ شاعیرە ئازاد و اچەکا، هەرمانە و^١ کیشانە و وه زنی و قاعیدە و تەوازونی ئاسان نەبۆ، چوون پەنە وازش بە عادەتی زەینی و زوانی و زانیاری کیش ژناسی و وردە کارییه کاو برگی و عەرورژناسی و یاسا و زیەلە و قافیە و ئاشنایەتی و دەسەلات سەر و وه زانیاری هونەرسازە کاوه هەن. بریۆ دەقینە که من دینیم پاسە نیشانە دریان که شیعر نیایرە بە تەشکی ئازاد، پە ی بریۆ شاعیرا ئارۆ و هورامی، ئاسانتەرەن - ئەلبەتە ئەگەر شیعرە ی ئازادە سەر و بویتقاو ویش بریۆرە، جەوهەر نە ئاسان نمە خولقیۆنە و نیازش بە بویتقای نیشانە یی سەرەتایی، دلینە یی و دمانیە یی تەر زە و دیر بە نی و کوپلە کاوه هەن که چنی لوان دلێ ئا نیتامیە و چنی پیۆه نیشە کیش داینی یۆرە و چنی سەرکەوتە ئامانیچ بەر. من ئی پرۆه کەردیە ئە و شیعرە ی ئازادە ی هورامینە دلێو بریۆه دەقیۆ شاعیرانە لاواز موبنووش. چوون هەرمانە و گرد کەسی نینە و پەنە وازش بە زەوقی و زانیاری چوارچۆ بە زانیۆ فۆرمی هونەرییه وه هەن. بەلام بە پاو عادەتی زەینی، شاعیرۆ غەزەلۆاچۆ ئاسانتەر متاوانە ئی دەقە ئازادانە بە

ثایره و قائیده وسته یسه^۱ دووباره بهۆناوه، چوون زهینی ئاههنگین و زانیاریشا سهروو موسیقاو شیعر یوه عاده تیتەر و ته جرۆبه نامیتر ته رهن.

۵) وینگاو رۆخساروازه پرووسییه کاوه، گرد مه ودا زه مانییوه نه، ئاشنایی تۆرنایی زوانی و ته کنایو تۆزه و غوباری عاده تی، ده سه لاتی زهینی شاعیری و تازه وه که رده ی هونه رسازه کاو شیعر ی، راسییوی حاشا هۆرنه گیر بیه ن. چی گوشه نیگاوه ههر جور ه ئه وه فارپای یو هه ری موو ته شک و فورم^۲ به ئاشنایی تۆرنایی پوه بدۆنه و هونه رسازیو یته ر بخولقیونه، فورمش هونه رین و ده قیچ تازهن^۳.

و) ویکتور ئیشکلۆسکی به ینو و ئاشنایی تۆرنایی و فورمینه، جور یو پیوه نیش ویسته نه و و ماچۆ که ههر لای یو ئاشنایی تۆرنایی بوینیونه، فورمیچ حوزو ورش هه ن. به لام ته ئکیدش که رده ن که نه کا گومرایی بی می، گرد فورمیو و گرد ئاشنایی تۆرنایی یوه خو هونه ری نه ی. ئه ده بیات و هونه ر، مادام کاراییو نه خیزنا، نمه تاوانه نمانا و ئاشنایی تۆرنایی بانه، ئینه خسله توو نیسیبوازیی تازه گهرین که ئیشاره ما په نه که رد^۴.

ز) بر یو ده قی ههر دوی فورمه کانه؛ قه راردادی و ئازادی، چوون فورمی هونه ریشا نه ن و خه ساره توو تازه گهریشا چه نه پیویانه.

۱- موزون و مقفی

۲- ساخت و صورت

۳- شفییی کدکنی محمدرضا، رستاخیز کلمات، ل ۹۶

۴- هه مان سه رچه مه ی وه لین، ل ۹۹-۱۰۰

وهره چه م نه گيرته ی ئی کيشه ديا لکتیکيه، رهنگا جه فايئوی ئاشکرا
بؤ که کریؤ به پرؤسه و شیعرئ.

(ح) هه ناو تازه وه که رده یو غه زله ی هورامیه، مشیوم دوی گوزاری
وهره چه م بگیریانه:

(۱) ئی فؤرمه نه ده بیی، هورامینه باوه نه بیینه و نه زمونیوی
دریژماوه یچش نه ویه ن، به زوانی شیواژناسانه نه بیه ن نۆرمی نه ده بی تا
دیارده و کۆنه بیه ی به ویوه گيرؤ و خیزیايش به شهرتیوه سۆننه ت
ماپای هونه رسازه کاش نه و ده راوو فؤرم و دلینه نه که ردی بۆنه و
ته شکی هونه ریش خولیقنا ی بؤ، چه شکییوی غه ریو و لوتفیوی
تازهن په ی وانه روو ئارؤی. نه گه رچی ئینانا چی بروانه که هه لای
هه رمانی هونه ریی زه به نئی مه نیئی که کریا په ی ئی ژانره شیعرئ،
به لام به نه فسوو جووله که ی و ریئفؤرمه که ی فره گه ش ویننا. ئینه یچ
په ی ئی ده س په نه که رده یه وه س نیه ن و کریؤ شاعیرئ په ی یاونای
په نه ییش پراکتیکی شنیا وه نه. په ی نمونهی نه و ده قه کانه هه لای
هیچ ریئفؤرمیی تازه و نه کریایی سه روو جوړاو جوړیی کيشه کاوه و
ته نانه ت ده لاله تی تازیوه، سه رش نه گيرته ن، نه وه دّ جه
سه دوو غه زله کا نه و دوی یه ری وه زنی و بریو مه زمونی چن باره
کریایینه؛ قه تیس مه نییوه، ئینه یچ لاو منی وانه ری پیشه ییوه وه ش
نیه ن و دماو چن سالی تاقیه و که رده ی، نه فسوو هه رمانه کیچ به روؤ
چيروو په رسی.

۲) په ی ئامایو دی گوزاره و ریټورمخیزنی غه زه لئی، وسته یو ږوه و دوی هورچنی^۱ که کوله کئی شیعرئ (غه زه لئی) نئی په نه وازیئی، یو وشاری سه رده میی شاعیرئ پیسه و هه رمانیوی ئیعانی^۲ و سه رده مییه و یوئته ریچ چه شکه و وانه روو غه زه له کین که هیچکام نمه به سیاوه به قهیدی زه مانئ دیاری کریاوه یا سونه تی نیشانادیو ئی ژانره شیعیوه.

شکه به روو جگم ئی نویستاو منه، هه لای هیچ هه رمانیوی ده راوی و شیواژناسانئ و ږهوش ته و هره په ی غه زه له و ئاروو هورامی نه کریاینه و ئاماریوی ده قیقما نیهن که هونه رسازه کئی لاو شاعیراوه فیرکانسشا چهنی به کارئاماینئ و ږاده و زه ربا هه نگیشا چهنه ن؛ به رزیا نرم. تا قمیو شاعیرئ و ږه خنه وانئ، بی هیچ په یجورکاریوی ږهوش شناسانه و وی مانئ، ته نیا سه روو ږوه که ردیوی سه رزوانی و تریبونئ ئی فورمه قه راردیانه؛ سونه تی و دماکه وتئ مدانه قه له م. حالئونه هه لای پراکتیکانه ناماینئ دلیو نیشانه شناسی باسه که ی و به راوردکارانه و ږهوشه ننه، ده قه کا بدانه یوره و تا بزانه چهنی به کارئارده ی هونه رسازه ی و ئاشنایی تورنایی زوانی و مانایی، چیرخانوو گرد شیعیوه و واقعوو ده قه کا چپویوتته ر و تیوری تاشای له ونیوتته رهن و هه مته ر لانیکه می سه رنه چه چشان نه داینه ئه و واته و ږوخساروازه ږووسییه کا و بزانه غه زه له ی سه رکه وتیچ پیسه و

۱- گزینه

۲- اکنونی

هەر شیعرۆی کارای و دهقیوی ئازادۆ به وزیای لاوهو تاریخ ئەدهبیاتیش، کارهساتیوی تهمام زوانین و تاوو بینهوه دلیو خه لاقیهتی شاعیرانهی و ههرمانه‌ی زهینی و زوانیش په‌ی بکریۆ و ههستی بۆتیقاییش په‌نه بدزیۆنه و دۆخپوهنه فارپۆوه په‌ی دۆخپویهتری ته‌ر و تازی و پیحۆره په‌خه‌ی کرچ و کال و لۆکالی، فارپۆوه په‌ی ئەدهبی پروفیشنالی فرانیه‌ی و ئیتر هیژمونی ته‌وه‌هۆمی جبه‌رینه‌ی و ناواقیع نیشاندا‌ی ده‌قی هونه‌ری، په‌خ‌ی که‌سی نه‌گیرۆوه.

(ط) ئا فۆرمی که مه‌ودای زه‌مانینه، میاوه دلی میکانیزمی خه‌لاقی، بۆ گومان په‌ی وانهره‌کاش تازی و سه‌ره‌نجبه‌ریتی و له‌زه‌تش چنه‌به‌رانی^۱، ههر پاسه که ئیسه‌نه فۆرموو غه‌زه‌لی په‌ی شیعره‌و ئارۆو هورامانی، دل‌به‌ری که‌رۆ و تازینه.

(ی) کۆتایینه با وانهره چه‌له‌نگه‌کاو ئی په‌وتی هاگادار بکه‌رووه که به چه‌میوی فه‌نی، کریاوه، فرانیه و دمارۆیی بدیا په‌ی فۆرمی هونه‌ری شیعرۆ به ههر ته‌شکیپوه و ئا هونه‌رسازی که باسما چۆ که‌ردۆ. برپۆ هونه‌رسازه‌کا؛ پیسه‌و فورمه‌کا، سیناعه‌تی ئەدهبی، کیش، قافیه، ته‌شیه و ئیستیعاره و... به‌نیو فه‌ره‌نگه‌کانه دیاردیوی هامبه‌شینی، چوون به‌ره‌موو په‌چه‌له‌کی زه‌وقی ئینسانینی، مشیۆم به دیدیوی جه‌هانی بونیاه^۲. ئاخ‌ر نه‌فسوو فرانیه‌یشا بریان سه‌ره‌ره و بیینی

۱ - هه‌مان سه‌رچه‌مه‌ی وه‌لین، ل ۱۰۰

۲ - هه‌مان سه‌رچه‌مه‌ی وه‌لین، ل ۱۰۰

ياساييوى گردگير پهي تاكه كا و كردارى كه رده يشا پهي ههر
ئه ناميو، چا ساباتينه پهنه وازهن. به لام بريويچشا تهنيا به
فهره ننگيوى تايبه يوه پهيوه ستيئي و ئاساين كه لاو ئه ويشا يته ريوه
غهر يو و ناوازي بانه.

سه‌رچه‌می:

- احمدی، بابک (۱۳۷۲). ساختار و تاویل متن. ج ۱. تهران: نشر مرکز
- احمدی، مسعود (۱۳۷۷). شعر حرفی، فرهنگ توسعه، ش ۳۷-۳۸
- ادبیات پارسی معاصر (۱۳۹۵). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال ششم. شماره دوم تابستان
- بختیاری، پژمان (۱۳۶۲). لسان الغیب حافظ تهران: امیر کبیر
- براهنی، رضا (۱۳۸۰). بحران رهبری نقد ادبی. تهران: انتشارات دریچه
- براهنی، رضا (۱۳۷۴). خطاب به پروانه‌ها و چرا من دیگر شاعر نیامی نیستم تهران: مرکز
- تروتان، تودوروف (۱۳۹۲). نظریه ادبیات. مترجم عاطفه طاهایی، چاپ دوم. تهران: نشر دات
- تهرانی مسعود (۱۳۷۷) نقد ادبی. متن ادبی و اقتدارگرایی. فرهنگ توسعه. ش ۳۸-۳۷، ل ۳۱
- حقوقی، محمد (۱۳۷۱). شعر نو از آغاز تا امروز. تهران: نشر روایت
- حهبی، عه‌بدوّلا (۱۳۹۵). دیوانو بیسارانی. سنه: په خشکاری کوردستان
- حه‌کیم، مه‌لا سألح (۱۳۷۵). دیوانی بیسارانی. تاران: چاپخانه‌ی میهن
- داد، سیما (۱۳۷۸). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید
- دیارکهن (۱۳۹۸). شماره ۱۲۱
- رستمی، فرشید (۱۳۹۹). گزیده‌ی شعر نو هورامی. تهران: نشر افروید
- رؤسته‌می، فرشید (۱۳۹۷). شیرز یانی من. دنیا، نه‌فغانستان. سقر: گوتار
- سألحی سه‌ی عه‌لی (۱۳۸۵). گو‌فارو و نامه‌ی. پووشپهر. تایبته به شیعی‌ی نارؤ
- ئیرانی
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۱). کلیات سبک شناسی. تهران: انتشارات فردوس

صفوی، کورش (۱۳۷۷). بحثی اجمالی درباره‌ی گونه‌های شعر معاصر فارسی، مجله فرهنگ توسعه، ش ۳۷-۳۸

طاهباز، سیروس (۱۳۸۵). درباره‌ی هنر و شعر و شاعری. تهران: انتشارات نگاه

عوسمانپور، کولسوم، (۱۳۹۰/۵/۱۶)، طرح ل ۱۸۹ و نامه‌و شاعری پهی نویسه‌ری و گری ل ۳۹

عهباسی، جلیل (۱۳۶۹). ناوینه. ش ۵

عهباسی، جلیل (۲۰۱۸/۱۳۹۷). نه‌رمه‌چر. هه‌ولیر ۲۰۱۸/۸/۱۶ برار با ۱۳۹۷/۶/۲۶

عهباسی، جه‌لیل /قه‌قنه‌س (۱۳۶۹). ناوینه. ش ۵

عهباسی، جه‌لیل، (۱۳۹۰/۵/۱)، نامه

فروزانفر، بدیع‌الزمان (۱۳۶۲)، کلیات شمس تبریزی. چاپ نهم. تهران

قائمی نیا، علیرضا (۱۳۸۰). متن از نگاه متن. قم: ناشر انجمن معارف اسلامی ایران

کاردوخی، موحه‌مه‌دئه‌مین. دیوانی سه‌یدی هورامی

کدکنی، شفیع‌ی محمد رضا (۱۳۶۶). صور خیال در شعر فارسی. چاپ سوم. تهران: آگاه

کدکنی، شفیع‌ی محمدرضا (۱۳۹۱). رستاخیز کلمات. درس گفتارهایی در باره نظریه ادبی صورت‌گرایان روس. تهران: نشر سخن

مجبایی، جواد (۱۳۷۷). شناختنامه‌ی شاملو، تهران: نشر قطره

محمدپور، عادل (۱۳۹۲). جریان شناسی شعر هورامی از ابتدا تا کنون. تهران: نشر احسان

محهمه‌دیپور، عادل (۱۳۹۶). چه‌که‌ریای‌ه‌زئی‌تازئی و... مه‌ریوان:ئه‌وین

محهمه‌دیپور، عادل (۲۰۰۹). تیپروانینتیکی نوئی بو هیرمؤتیک و راقه‌ی ئه‌ده‌بی. ترجمه مقالات تنوریکی ادبیات... از فارسی به گُردی سؤرانی. سلیمانی: ناشر مؤسسه چاپ و نشر

محهمه دپوور، عادل. (۱۳۸۱). سرود خزان. مریوان: ناشر زریبار
محهمه دپوور، عادل (۱۳۹۸). نیشانی دهقی پیچای و سووچه دیایئوه دهروون
شیکارانه. سیروان شماره (۱۰۴۶). شه ممه (۹۸/۵/۱۹)
مختاری، محمد (۱۳۷۶). صدای سخن عشق: تهران
موده رییس، مهلا عه بدولکه ریم. دیوانی نالی. ارومیه: مرکز نشر و فرهنگ
کوردی

مه محمود دپوور، رهوف (۱۳۷۵). میراجی. ش ۱
مه محمود دپوور، رهوف (۱۳۶۹). سروه. ش ۵۵. ل ۵۷
مه محمود دپوور، رهوف (۱۳۷۷). زریبار، ش ۲، ل ۳۳ و ش ۳، ل ۲۹
هیدایه تی، مؤختار (۱۳۹۳). هه لسه و هه ناری. پاره: ریبار
ئاوینه (۱۳۶۹). ش ۴. ل ۳۶
ئاویه ر (۱۳۷۶). ش ۵. ل ۷
یوسفی د. غولامحسین (۱۳۶۷). چشمه روشن. چاپ چهارم. تهران: انتشارات
علمی

ئه بری، میهدی، وجیس، تلگرام
ئه حمه دی، حافر، هورامیانه، تلگرام
ئه خته ر، بورهان، هورامیانه، تلگرام

۱. خامه و خه یال: عه بدوللا حه بیبی
۲. تاریخ نثر هورامی: ئیبراهیم شه مس
۳. فه ته (۱): شادرهوان، وهلی فه تاحی
۴. هه ری گورانی واج: بیهرروز موحه ممه دیوور (شارو)
۵. حه کایه توو دلّی: قه یوم دانشوهر
۶. کته و ملّه: کوورش یوسفی
۷. رازی هه ورامانی (۱): ره حیم ره حمانی
۸. هورزانه: عادل محه مه دیوور

